

BIBLIOTECA
NAȚIONALĂ
A REPUBLICII
M O L D O V A

COLECȚIA «MOLDAVICA»
Seria «PLASTICIENII MOLDOVEI»

Isaie CÂRMU

B I O B I B L I O G R A F I E

CHIȘINĂU • 2010

CZU 016:[73/75+929]

I-81

Proiectul editorial "Moldavica"

Seria "Plasticienii Moldovei"

Alcătuitor: Svetlana Miron

Director general: Alexe Rău

Director de proiect: Elena Turuta

Redactori: Natalia Rotaru, Elena Turuta

Coperta: Ghennadi Popescu

Paginare computerizată: Ghennadi Popescu

Culegere pe calculator: Diana Șvitchi

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Isaie Cârmu : Biobibliografie / Bibl. Naț. a Rep. Moldova;
alcăt.: Svetlana Miron. – Ch. : BNRM, 2010. – 168 p. –
(Colecția "Moldavica" : Seria "Plasticienii Moldovei").
100 ex.

ISBN 978-9975-9968-8-4.

016:[73/75+929]

PREFAȚĂ

Biobibliografia „Isaie Cârmu” este dedicată ilustrului grafician, personalitate de seamă în domeniul graficii de carte, pictor cu renume mondial, maestru emerit în arte, membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, Isaie Cârmu. Lucrările lui Isaie Cârmu au fost apreciate la cele mai prestigioase expoziții, concursuri republicane, unionale și internaționale: vestitul Târg Internațional de Carte de la Leipzig, Germania (1970-1989); prestigioasa expoziție de carte pentru copii de la Bologna, Italia (1976); Bienala de afișe din Varșovia, Polonia (1971-1973); Rusia (1970); Cehoslovacia (1980); Elveția (1983); Oslo, Norvegia (1986); Austria (1990); România (1993). Maestrul a fost decorat cu prestigioasa diplomă „Ivan Fiodorov” la Concursul Unional „Arta cărții” (1985), Rusia, Moscova; a fost distins cu Medalia „Editor emerit”; i-a fost decernat Premiul „Ilie Gravorul” pentru cea mai bună prezentare grafică (1995, 1998) în cadrul Salonului Internațional de Carte, oferit de Biblioteca Națională a Republicii Moldova; este primul laureat pentru grafică de carte al Premiului „Moisei Gamburd” (2000), oferit de Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova; a fost decorat cu Medalia „Mihai Eminescu” (2000), România, pentru întreaga activitate; a fost decorat cu Ordinul „Gloria Muncii” (2000).

În anul 1997, cu aportul Fundației Culturale Române, la București a fost organizată o expoziție personală a maestrului Isaie Cârmu, iar în anul 2000, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani de la naștere a prodigiosului pictor, om de cultură, Isaie Cârmu, Muzeul Național de Arte Plastice din Chișinău a vernisat o amplă expoziție jubiliară „Grafica de carte” consacrată plasticianului.

Isaie Cârmu activează cu succes și în domeniul graficii umoristice și satirice (șarjă și caricatură), care au fost publicate în cele mai prestigioase reviste din România alături de cei mai de seamă epigramaști din Republica Moldova. Isaie Cârmu a pregătit o pleiadă de tineri graficieni, unii din ei activând peste hotare.

Această lucrare biobibliografică este realizată în cadrul Proiectului editorial „Moldavica”, seria „Plasticienii Moldovei”, inițiat și susținut de Biblioteca Națională, și este destinată tuturor celor interesați de creația plasticianului Isaie Cârmu. Scopul biobibliografiei este de a valorifica patrimoniul național de artă plastică prin prezentarea operei lui Isaie Cârmu în ampla ei valoare într-un volum aparte.

Structura lucrării cuprinde două compartimente precedate de studii introductive și un Tabel cronologic al principalelor evenimente din viața plasticianului.

Primul compartiment se referă la Opera plasticianului Isaie Cârnu: Operele ce fac parte din patrimoniul Muzeului Național de Arte Plastice din Moldova; Arta graficii de carte: cărți ilustrate de Isaie Cârnu; Activitatea de ilustrator la publicațiile periodice; Interviu, convorbiri, articole de Isaie Cârnu; Reproduse; Cărți poștale; Afișe; Cataloage, pliante, invitații.

Al doilea compartiment prezintă documente Despre viața și activitatea maestrului Isaie Cârnu: enciclopedii, dicționare, articole din publicații periodice, fotografii cu plasticianul în diferite perioade ale vieții sale.

Ultima parte a lucrării este întregită cu imagini fotografice din viața și activitatea lui Isaie Cârnu, reproducere ale operelor sale.

Lucrarea este însoțită de un aparat bibliografic auxiliar: indice alfabetic de nume; indice al publicațiilor periodice consultate.

Biobibliografia a fost elaborată în baza colecțiilor și cataloagelor Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, a fondurilor Muzeului Național de Arte Plastice al Republicii Moldova și arhivei personale a maestrului Isaie Cârnu. De asemenea a fost consultată bibliografia națională: *Cronica cărții* (1965-1996), *Cronica presei* (1965-1996); indicele bibliografic „Moldova în publicațiile sovietice și străine” (1991), *Bibliografia Moldovei* (1992-1998); *Bibliografia Națională a Moldovei* (1999-2009); *buletinul de informare și documentare „Cultura în Moldova”* (1993-2008); *Bibliografia Națională a Moldovei „Moldavistica”* (*Exteriorica* 1998(2), 1999(2) – 2006).

Majoritatea documentelor au fost consultate *de visu*.

Descrierile bibliografice sunt prezentate în limba originalului conform standardelor în vigoare și sunt aranjate în ordine cronologică, iar în cadrul anului – în ordine alfabetică.

Aducem sincere mulțumiri maestrului Isaie Cârnu, pentru faptul că a pus la dispoziția noastră materiale din arhiva personală și pentru contribuția sa la prezentarea grafică a copertei acestei biobibliografii.

Svetlana Miron

ARTICOLE DE AUTOR, PUBLICISTICĂ, DIALOGURI

GRAFICIANUL CARE A CREAT CEL MAI DURABIL MONUMENT – CARTEA!

Prima dată am auzit de numele Isai Cârmu pe la mijlocul anilor 1960 de la prietenul de copilărie Ghiță Vâsoșchi. Îmi amintesc că pe atunci el lucra intens la ilustrarea grafică a cărților prozatorilor și poeților moldoveni. Într-o zi, conturând niște schițe la o carte de nuvele pe care urma s-o semneze scriitorul Valentin Roșca, prietenul meu aduse vorba despre un bun amic din anii lui de studenție la Școala Republicană de Pictură „I. Repin” (cum se numea pe atunci) Isai Cârmu pe care-l prețuia foarte mult.

Mai târziu am avut ocazia în repetate rânduri să-i văd lucrările la cele mai importante expoziții și vernisaje, dar mai mult în tipăriturile de specialitate și, bineînțeles, în cărțile condeierilor basarabeni și în cele ale clasicilor noștri. Mă impresiona caligrafia lui singulară, inconfundabilă în grafica de carte. Era ceva imprimat în ea, ce mă făcea să cred că Isai Cârmu, prin harul și prin inspirația debordantă ce-l domina, trudea la fiecare carte ca la un monument public ce urma să dăinuie peste ani și decenii.

Iar dacă am lua în considerație faptul că maestrul a dat suflare, formă și conținut la zeci și zeci de astfel de monumente, atunci Domniei Sale pe drept i s-ar potrivi sintagma lui Delacroix precum că: „Pictura este un concert al ochilor”. Și acest splendid spectacol al culorilor, al nuanțelor, al liniilor, al formelor în acuarelă, în pastel, în guașă etc. îl plasează pe remarcabilul nostru grafician în rolul titular, adică în centrul acestui act de creație.

... Îmi spunea mai deunăzi Aurel Guțu, un vechi prieten din anii tinereții noastre, că meritul aparte al colegului său de breaslă este acela că Isai Cârmu n-a sovietizat grafica cărții moldovenești, ci, dimpotrivă, s-a impus drept un creator de cea mai profundă respirație națională.

Aș completa această apreciere nimerită a lui Aurel Guțu cu afirmația că Isai Cârmu a fost Scutul graficii noastre naționale. De aici, cred că rezultă și toate celelalte calități profesionale și virtuți omenești și de cetățean cu care natura l-a înzestrat pe acest rafinat Intellectual cu majusculă, atașamentul lui față de toate ce țin de spiritul

și cultura noastră națională, de identitatea, demnitatea și idealurile noastre românești.

Or, Isai Cârmu este înainte de toate un foarte bun și frumos român. Mai deunăzi când conversam cu Domnia Sa la telefon, ilustrul grafician (veni vorba despre acea doamnă cochetă căreia i se zice Gloria) observă cu puterea ironiei ce-l caracterizează că ea – Gloria, fuge de cei ce o caută și îi urmează pe cei ce nu se uită la ea. (Spusa aceasta, precizează interlocutorul meu, nu este a lui, ci a marelui idealist A. Schopenhauer).

Oricum, Isai Cârmu este prea înțelept și mult prea înzestrat de la Dumnezeu ca gloria să-l afecteze. De aceea atunci când îi aud în receptor inconfundabilul „noroc, măi bucovineanule!” îmi dau seama că la celălalt capăt de fir se află omul, viața căruia respiră oxigen, iar talentul – libertate! Libertatea de a fi el însuși! Libertatea de a-și alege prietenii pe care să-i caute mereu și care să-l găsească și la bine și la greu...

Mihai Morăraș. Literatura și arta, 2005, 26 mai, p. 1.

ISAI CÂRMU, OMUL DE DIMINEAȚĂ AL TIMPULUI

Să nu-i fie nimănui cu supărare, dar dacă a fost cu adevărat cineva alături de noi, cu trup și suflet, în ultimii ani, acesta este, înainte de toate, nea Isai Cârmu. De ani de zile, dimineața, vorba lui blajină și domoală te trezește de la celălalt capăt al firului de telefon. Cu ziarul în față, începe să te întrebe: cum de s-a întâmplat să fim din nou trădați, de ce pe dreapta se face tot mai curat, locul rămânând însă gol, de parcă n-am mai avea oameni de treabă pe această palmă de pământ... A fost și el trădat, a fost chemat la Securitate – în perioada cenzurii roșii, dar și acum câțiva ani, când asculta o emisiune nocturnă la un post de radio din Chișinău...

Duminica trecută, am dorit să fim printre primii care doreau să-l felicite cu ocazia zilei de naștere. Era împreună cu doi prieteni – profesorul Ion Buga și Anatol Babin, cu care cândva a călătorit împreună la Kaliningrad. Mai era și fiica Victoria, pictoriță și ea. Au mai sunat colegii săi, pictorii Aurel Guțu, Vasile Cojocaru, Gheorghe

Vrabie, câțiva scriitori și ziariști și... cam atât. Puțini, dar mulți, pentru că timpul face curat și printre prieteni.

Pentru noi, Isai Cârmu rămâne a fi omul total și meseriașul total. Ca om, a fost întotdeauna împreună cu neamul său, iar ca meseriaș s-a consacrat, în exclusivitate, graficii de carte. A ilustrat cele mai multe cărți de la noi, acestea fiind de fapt adevărate monumente cu care se mândrește – de la „Poveștile populare românești”, editate în zeci de limbi, inclusiv în japoneză, până la cele 270 de volume din prestigioasa colecție „Biblioteca școlarului” a Editurii „Litera”.

Graficianul Gheorghe Vrabie îl caracterizează ca pe un autor dinamic, la aceasta contribuind darul nativ al artistului și pregătirea profesională excelentă – a absolvit, în 1971, Institutul Poligrafic din Moscova, consacrându-se artei grafice și de șevalet mai bine de trei decenii și mânuind cu măiestrie toate tehnicile genului: creion, tuș, acuarelă, pastel, guașă, cărbune, monotip, xilogravură, tehnici mixte ș. a. „Cârmu este un ales al meseriei, remarcă și criticul Eleonora Barbas: pentru el, Cartea trebuie să aibă un efect binefăcător asupra ochilor, sufletului și inimii celor care o contemple, iar corelația dintre arta imaginii și cea a cuvântului este firească. Lucrând asupra manuscrisului, el tinde să dezvăluie concepția artistică a autorului, dar niciodată nu se limitează la ideea sugerată de aceasta”.

Lucrările lui Isai Cârmu au fost apreciate la cele mai prestigioase expoziții de carte din lume. De la Leipzig, bunăoară, unde se prezintă cele mai frumoase cărți ilustrate din lume sau de la expozițiile din Polonia, Italia, Germania, Franța etc., el s-a întors întotdeauna cu mențiuni. În 1975, la 50 de ani ai Editurii „Cartea Moldovenească”, a fost distins cu Medalia nominală „Editor emerit”, iar în 2000 a fost primul (și ultimul, deocamdată) laureat pentru grafică de carte al Premiului „Moisei Gamburd”. Tot în acel an, la Chișinău i s-a conferit Ordinul „Gloria Muncii”, iar la București – Medalia „Mihai Eminescu”. Și nu în zadar. Isai Cârmu, precum observa cercetătorul Vasile Malanețchi, este artistul care a însușit și a aplicat în creația sa un arsenal vast de forme și procedee ale ornamentării de carte: viniete, gravuri, miniaturi, efigii, medalioane etc., utilizându-le meșteșugit, conform menirii lor, pe coperte și supracoperte, pe cotoare și pe pagini de titlu, pe filele cu începutul unor compartimente sau la finele

acestora. Omenia este calitatea pentru care Isai Cârmu a reușit să obțină respectul și dragostea tuturor celor care îl cunosc. El este omul care caută mereu... oameni. Uneori – pentru a se destăinui, alteori – pentru a te povățui, iar câteodată și pentru a te întreba și a se întreba, precum spuneam la început: de ce se întâmplă ceea ce se întâmplă cu noi, moldovenii?

De câțiva ani, nu este angajat nicăieri, însă continuă să muncească în atelierul său, așteptând o comandă-trăsnet pe care s-o realizeze așa cum le-a făcut pe cele de odinioară – „Corabia nebunilor” de Sebastian Brandt sau „Lirica” lui Francesco Petrarca. Și mai are un vis – ca nepoțelul său, Valentin, care a împlinit recent patru anișori și care este un fel de sosie a bunicului, să devină un grafician pe potriva acestuia, dacă nu și mai mare. Nouă nu ne rămâne decât să-i dorim lui nea Isai multă sănătate, să-și trăiască din plin bucuria unui destin împlinit și să ne rămână în continuare omul de dimineață al TIMPULUI, care nu ne va trăda niciodată!

Nicolae Roibu. Timpul, 2005, 20 mai, p. 20.

ISAI CÂRMU: „OAMENII CULȚI NU SE SUPĂRĂ PE CARICATURIȘTI”

– *Dragă Isai Cârmu, o lume întreagă te cunoaște ca pe un grafician de valoare, ilustrând peste 500 de cărți, inclusiv vreo 270 din colecția „Biblioteca școlarului”. Pe lângă toate acestea, le-ai făcut șarje și caricaturi celor mai valoroși epigramiști din spațiul românesc, politicieni, scriitori și artiști de pe la noi. Ce te consideri mai întâi: grafician sau caricaturist, dacă luăm în considerare colaborarea ta cu revistele umoristice?*

– Vorbă să fie, sigur că grafician. Șarje am început să fac din întâmplare, iar „vinovatul” ești chiar tu, dacă ții minte, căci ți-am ilustrat vreo trei cărți de proză umoristică, epigrame și ricoșeuri epigramatice.

– *Îți mulțumesc mult. Țin să te bucur că unele din șarjele tale au fost publicate, alături de epigramele mele, în cele mai prestigioase reviste din România și vreau să-ți destăinui că au fost și sunt pe placul atât al editorilor, cât și al cititorilor.*

– Sunt măgulit de apreciere. Păcatul e că editurile au cam uitat de mine și nu-mi comandă nimic.

– *Acum, îndrăznesc să te întreb: care îți este sursa de existență, căci cu pensia mizerabilă abia de-ți achiți facturile pentru serviciile comunale?*

– Ai presărat sare pe rană. Din ce exist? Mai scriu diplome pentru Consiliul Suprem de Atestare și Acreditare, pentru Ministerul Educației și Tineretului...

– *Și asta e răsplata pentru munca de salahor a pictorului cu renume mondial Isaia Cârmu, care a participat practic la toate saloanele și festivalurile de carte, fiind apreciat înalt atât în Moldova, cât și peste hotare? Nu mai zic de școala de graficieni a lui Isaia Cârmu, o mândrie pentru ucenicii maestrului...*

– Mă bucur și eu pentru colegii și învățăceii mei Vasile Movileanu, Sandu Macovei sau Ion Moraru. Ultimul s-a aciuat în SUA, a primit cetățenia americană și are deja un nume în arta plastică de pe continentul american. De altfel, practic, toți pictorii contemporani au trecut prin școala mea, ale cărei uși sunt deschise totdeauna pentru tinerele talente.

– *Dragă Isaia, ești supărat pe sistem?*

– Da cu ce m-a bucurat el? Cu foametea din anii 1946-1947, furându-ne ultimele boabe de grâne, confiscându-i tatei caii și averea în 1949, impunându-ne colectivizarea, ca apoi, după o muncă de o jumătate de veac, să nu am cu ce-mi cumpăra vopsele și cu ce-mi încălzi atelierul?

– *Știu că ești Cavaler al ordinului „Gloria Muncii”, deși meriți și alte distincții, mai înalte. Primești un adaos la pensie?*

– Mersi că-l primesc – 50 de lei, cam cât costă un chil de salam studentesc.

– *Numele lui Isaia Cârmu este inclus în toate enciclopediile de profil și în cele mari – internațională, sovietică și moldovenească. Particip activ la multe manifestări cultural-artistice, cenachuri literare, fiind solicitat ca oaspete de onoare. Personal am observat cum toată lumea care te întâlnește se închină c-un respect și te vorbește numai de bine, lucru cam rar întâlnit prin părțile noastre. Crezi că ești un om împlinit?*

– Greu de spus. Simt că aş face încă multe, deși sănătatea și criza

financiară mă dau de sminteală. Sunt mulțumit de prieteni, cunoscuți și admiratorii pe care îi am. Aceasta nu-i puțin...

– *Pe lângă complimentele oficiale și de serviciu au fost, probabil, și dintre acei care s-au supărat pe șarjele tale, pe autorul lor?*

– Un om cult nu poate să se supere pe caricaturile înșăilate în adresa lui. Dimpotrivă, ex-președintele Franței, celebrul militant Charles de Gaulle, se supăra atunci când prin cotidiane nu-și vedea „mutra” schimonosită de pictori. Dânsul chiar îi purta un respect deosebit pictorului caricaturist pre nume Camb. La fel procedează și alți politicieni de bonton din Occident. La noi... Nici nu vreau să comentez. Mai bine să-l întrebăm pe talentatul Alex Dimitrov, care a pășit cu dreptul în caricatură, demonstrându-și nu numai măiestria, dar și datoria civică, curajul.

– *Sper că citești și „TIMPUL Satiric”...*

– Vorbă să fie! Din scoarță în scoarță. Poți să vii la mine acasă, unde o să-ți demonstrez că le colecționez pe toate. Fac chiar și unele însemnări la articolele și caricaturile inserate în „TIMPUL Satiric”.

Ion Cuzuioc.

Timpul, 2007, 14 mart., p.20

PLASTICIANUL ISAI CÂRMU: INDIFERENȚA ÎNSEAMNĂ TRĂDARE

– *Dle Isai Cârmu, s-o începem cu începutul. Ce vă amintiți din copilărie?*

– Am făcut zece clase în școala din sat. Am avut marele noroc să-l am ca profesor pe Leonid Culibaba, de care a auzit multă lume și care este foarte cunoscut, mai ales în domeniul lingvisticii. Până în clasa a X-a mi-a fost profesor de limbă. Mi-a cultivat vorbirea corectă pe care mă strădui s-o păstrez până astăzi, pe cât se poate. A fost omul care nu s-a temut să spună adevărul despre adevărata literatură. Țin minte că încuia ușa clasei și ne recita ore întregi din Eminescu, Alecsandri, Coșbuc. Avea un vocabular impecabil. Era un om de-o rară omenie, să-i fie țărâna ușoară.

În școală eram foarte slab la matematică. Îmi plăceau istoria, geografia, științele umanistice. Evident, mi-a plăcut desenul. Desenez

de când mă țin minte, de la vârsta de 2-3 ani. Învățătorul meu de matematică m-a lăsat corigent exact în clasa a X-a, când trebuia să merg și să depun actele la Școala de Pictură.

– *Cum s-a întâmplat?*

– Am primit un doi la examen. Știți cum e când profesorul nu are harul de a educa copiii, ulterior studenții? Am avut patru profesori de matematică și cred că toți erau lipsiți de har. Nu au putut să mă atragă, să mă facă să iubesc această disciplină. Cine a știut să-mi trezească interesul, m-a făcut să iubesc disciplinele pe care mi le-a predat, cum s-a întâmplat cu istoria, literatura... Înainte de a pleca la Chișinău, la Școala de Pictură, Leonid Culibaba mi-a dat de rezolvat niște exerciții simple. Am primit un trei și am trecut. Nu mi-e rușine să recunosc acest lucru, deoarece nu am întâlnit niciun artist plastic cât de cât talentat care să fi fost bun și la matematică. Poate doar Iulian Filip de la Departamentul Cultură al Primăriei care e un bun poet.

– *Și mai apoi?*

– În 1957 am dat admiterea la Școala de Pictură „I. Repin”. În 1965 am absolvit Școala de Pictură. Între timp mi-am făcut serviciul militar la aviația maritimă, Königsberg. În 1965, în timp ce-mi făceam încă studiile la Școala de Pictură, lucram și la „Tinerimea Moldovei”. În acel an, în spatele Teatrului Dramatic, unde-și avea sediul redacția, a fost creat cenaclul literar „Luceafărul”. Acolo l-am cunoscut pe un tânăr care-și spunea Nicolae Ciobanu, care mai târziu a devenit Nicolae Dabija, scriitor, publicist. În același an am plecat la Moscova, să-mi continui studiile superioare. Am urmat un institut prestigios și anume cel poligrafic. Acolo am susținut cu brio examenele de specialitate, dar am primit un doi la limba rusă, la expunere. Disperat, mă prezint la Comisia de admitere ca să-mi iau actele și întreb ce am greșit, ca să știu cum să mă pregătesc să dau admiterea la anul viitor. Țin minte ca acum, era o rusoaică tânără, frumoasă și blondă și a început să strige la mine: „Ce-ți mai trebuie să știi ce greșeli ai făcut? Ia-ți documentele și pleacă!”. S-a purtat foarte brutal cu mine. Eu cunoșteam foarte slab limba rusă și sunt și timid din fire, dar pe atunci eram și mai timid, de roșeam ca o fată mare. Mi-a luat apărarea o bătrânică de vreo 80 de ani care era membră a comisiei, o femeie inteligentă, mă oprește și-mi zice:

„Tinere, ia arată-mi, te rog, fișa dumatăle”. Mă opresc și îi prezint fișa în care erau trecute notele mele. Ea se uită și zice: „Trei de cinci la specialitate și dumneata vrei să pleci de la noi? Nu-ți vom permite”. Spre bucuria mea, i-a făcut observație și tinerei aceleia obraznice. M-a luat cu ea, m-a dus la rector și i-a spus care-i situația și dacă se poate face o excepție. El s-a uitat în fișă și m-a întrebat: „De unde ești?”, „Din Moldova”, îi răspund. „Ce școală ai terminat?”, „Școala națională”. Și-mi zice rectorul: „Pregătește-te un pic la istorie”, dar la istorie eu eram dobă de carte. Cunosc istoria lor poate mai bine decât pe a noastră, începând cu Aleksandr Nevski și terminând cu toți „bolotnicii” lor. Am susținut examenul de istorie. Expunerea a rămas la urmă. Evident că rămăsesem doar eu și cu examinatoarea, care mi-a dat aceeași expunere (despre Citadela de la Brest) și m-a lăsat pentru o oră și jumătate cu cartea în față, mi-a dat nota patru și așa am devenit student al Institutului Poligrafic din Moscova, pe care l-am absolvit cu brio.

– *Ce v-a dat școala de la Moscova?*

– Mi-a dat foarte mult și nu doar mie, ci și celor care au învățat la Institutul de Literatură „M. Gorki” sau în alte școli la care au studiat oamenii noștri de cultură. La Institutul Poligrafic am avut parte de profesori de viță veche. Erau școliți la renumita școală VHUTMAS, unde profesorii, fiind oameni în etate, ne-au învățat să fim oameni culți, să absorbim din patrimoniul lumii tot ce-i mai frumos, prin exemple de carte occidentală, de arhitectură, istoria artelor. Profesorii erau foarte buni, unii dintre ei erau foști nobili. Am avut un profesor la materialele poligrafice. Îi spunea Tatiev, era cecen ori osetin. Mic, îmbrăcat la patru ace și cu papion – așa se prezenta la lecții. În 1971 am absolvit Institutul. Chiar în timp ce-mi făceam studiile, am participat la o expoziție internațională la Varșovia. Eram menționat în ziarul institutului, „Poligrafistul”, alături de nume notorii ca Pivovarov, Zabarov etc.

– *Era posibil atunci să expuneți în alte țări decât în fosta URSS?*

– Bineînțeles că nu era posibil. Dar am expus în Polonia, la Varșovia, Bologna, Italia. Prin intermediul Uniunii Artiștilor Plastici din URSS trimiteai la Moscova lucrările. Aștia apreciau lucrările și Moscova le trimitea mai departe. Peste trei ani am trimis la Varșovia

niște lucrări, era un festival al afișului turistic din toată lumea și am primit un catalog foarte gros, care conținea câteva sute de lucrări. Ale mele de asemenea sunt incluse în acest catalog. Tot prin intermediul Moscovei am participat la o tabără de vară a ilustratorilor în Lituania. Aceasta a fost a treia ieșire a mea în lume. Ulterior au fost multe.

Dragii mei, până astăzi am ilustrat peste 500 de cărți, inclusiv 240 din colecția „Biblioteca școlarului”, care vă este bine cunoscută, și am făcut mii de ilustrații. Nu pot să vă povestesc despre fiecare în parte. Pot să vă spun însă despre cele mai frumoase realizări pe care le-am avut. În fond, munca de editor, știți și voi foarte bine, este grea. Acum aveți Internet la îndemână, aveți computere care vă ajută în grafică. Noi am lucrat într-o epocă, nu mă tem să afirm, de piatră. Nu exista tehnică tipografică, computere, nu erau posibilități..., dar nicio posibilitate nu era! Ca să scriem un titlu de carte trebuia să găsim caracterele, să fotografiem, pe urmă să tăiem buche cu buche, să încheiem, să retușăm, astfel ca la imprimare să nu apară umbre. Era groaznic. Acum editurile dispun de 2500 de garnituri în computere, poți să machetezi cum îți place. Dar noi trebuia să lucrăm cu rigla, să socotim câte buchii sunt într-un rând, câte rânduri în pagină... Era o matematică întreagă!

– *Tot de matematică ați dat până la urmă!*

– Pentru mine e suficient să cunosc tabla înmulțirii, în rest, mă descurc. Importantă e școala vieții. Tatăl meu, cu cele patru clase ale lui făcute la români, era mai tare în materie decât toți agronomii din colhoz. Când venea de la raion poruncă să se semene, agronomii veneau la tata să-i ceară părerea. Tata avea calculele lui și agronomii îl ascultau.

– *Când v-am întrebat despre munca dvs. de ilustrator, vroiam să știu cum lucrați cu autorul. Citiți manuscrisul din timp, sau vă spune el de ce are nevoie?*

– Eu mă consider prietenul tuturor scriitorilor și am ilustrat aproape toate cărțile lor. E un moment foarte interesant, cunoscând autorul îi cunoști și caracterul, îi citești opera și îi cunoști caracterul operei literare. Cunoașterea acestor lucruri și relațiile de prietenie care te leagă de scriitor au un rol esențial pentru mine ca ilustrator. Mi-a fost foarte greu cu cartea răposatului George Meniuc, pentru care am avut

un respect deosebit, care nu permitea nimănui să-i ilustreze cărțile, toate cărțile i le-am ilustrat eu. Ultima sa carte „Toamna lui Orfeu” e o carte, ca și autorul ei, foarte filosofică și, la prima lectură, greu de înțeles. Am citit cartea asta de vreo 25 de ori. Mi-a fost foarte greu s-o ilustrez până când am dat de o poezie din primul compartiment care se cheamă „Șerpii”. Toate originalele din această carte au fost cumpărate de un colecționar din Paris. Pentru prezentarea grafică a acestei cărți am primit premiul UAP din URSS. Membrii juriului internațional de atunci au spus despre cartea „Toamna lui Orfeu” că e un model de carte europeană, ceea ce mi-a produs o mare satisfacție. E o mare greșeală a graficienilor care se străduie să transfere buche cu buche conținutul în desen. Nu mai are niciun rost acest lucru. Eu am mers întotdeauna pe linia mea. Nu am apelat niciodată la chestii politice și nu am cântat nimănui osanale. Linia mea a constatat în a adăuga viziunea pictorului la opera literară.

– *În perioada regimului comunist știm că artiștii au suferit foarte mult din cauza cenzurii. S-a răsfrânt cumva această cenzură și asupra graficienilor?*

– Timp de 17 ani am lucrat pictor-șef la edituri și mi se pare că a fost un singur caz de cenzură, la Igor Vieru, era ceva legat de tricolor.

– *Dar cazul cărții Valentinei Ursu „Râul de sânge”?*

– Asta s-a întâmplat în 1993. L-am desenat atunci pe polițistul Purice răstignit pe cruce de viu și am mai desenat niște chipuri de refugiați. Deunăzi, când am luat cuvântul la Hyde Park, am fost amenințat cu arma de un țicnit care m-a învinuit pe nedrept. Eu i-am răspuns atunci că arma mea este pensula și cuvântul și nicidecum alta. Am fost învinuit că nu am participat la luptele din Transnistria. I-am răspuns că, în primul rând, sunt în etate. În al doilea rând, am ținut arma în mâini 40 de ani în urmă. În cadrul emisiunii a sunat un tânăr care a spus că are cartea „Râul de sânge” pe care i-au adus-o băieții de la fabrica de carton din Dobruja unde a fost dus tot tirajul la topit. Eu n-am știut de lucrul ăsta, am rămas uimit.

– *Și nu v-ați pus întrebarea de ce această carte lipsește din librării?*

– Imediat după apariția acestei cărți a Valentinei Ursu au mai apărut încă două cărți în grafica mea: Paul Goma „Din calidor” și

„Arta refugiului”, iar editura condusă de Andrei Vartic, „Basarabia”, s-a destrămat din motive financiare și, după atâția ani (1993-2002), aflu că tot tirajul a fost dus la topit. E o mare negliobie. Comuniștii se tem de adevăr și s-au temut ca aceasta să nu iasă la suprafață. În fond, Valentina Ursu a scris impresiile combatanților, comentariile lor de atunci despre conflictul transnistrean.

– *Am apucat deja 11 ani de suveranitate. După părerea dvs. a apărut vreo carte mai îndrăzneță pe piața noastră literară?*

– Sunt foarte multe edituri în Chișinău și editează cărți într-un tiraj foarte mic, deseori acestea nu apar în vânzare și sunt răspândite personal de către autor sau sunt repartizate prin biblioteci. Nu pot să răspund la această întrebare. Pot să vorbesc doar despre editura cu care colaborez – „Litera”. În ultimul timp Anatol Vidrașcu a mizat pe dicționare, care sunt foarte utile, dar și foarte scumpe. În schimb, el a luat-o înaintea tuturor editând pe CD. Colecția „Biblioteca școlarului” apare în condiții grafice foarte bune. Prin intermediul acestei serii de cărți m-am cultivat și eu. Pentru prima dată, la anii mei, am citit cărți pe care nu am avut posibilitatea să le citesc cândva. Am citit Agârbiceanu, Preda, Rebreanu, Caragiale.

– *Artiștii nu se implică în politică, din păcate. Ce le-ați spune celor care preferă să se izoleze în turnul lor de fildeș?*

– Eu am un răspuns la această întrebare. Mi se pare că este și un cântec interpretat de Doina, care se numește „Indiferență”. Indiferența este egală cu trădarea. Tăcerea multora care ar trebui să vorbească acum este îngrijorătoare. Nu-i accept deloc pe cei care tac în turnul lor de fildeș și chiar mi-e milă de ei. Căci astăzi, tăcerea este egală cu moartea. Măine va fi târziu. Prea târziu.

– *Multe dintre aceste personalități își justifică într-un fel tăcerea sau ignoranța declarând că au rămas dezamăgiți de anumite personalități politice.*

– Acestea sunt baliverne. Ce ai tu cu personalitatea politică, cu același Anatol Plugaru care umblă dintr-un partid în altul și nu face nimic bun? Ce are partidul cu personalitatea? Personalitatea trebuie să fie în mișcare, dinamică, să nu doarmă, să fie implicată în discuții în grupuri, să deștepte oamenii. Nu-mi place tăcerea și nu cred că ceva ar putea s-o justifice. E riscant să-ți asumi rolul de salvator al neamului. Resping din start toate aceste etichetări. Dar dacă eu mă implic în

toate cheștiile astea, nu dorm noaptea, iau cuvântul la Hyde Park-ul de la Radio Antena C și le vorbesc oamenilor, o fac din convingerea că sunt cetățeanul acestei țări și mă doare ceea ce se întâmplă. Nu vreau să fiu indiferent, indiferent de ce se vorbește despre mine. Nu sunt un martir al neamului. Sunt un simplu cetățean la sfârșit de viață și vreau ca tinerii să înțeleagă că viitorul e în mâinile lor și, dacă vor dormi sau vor bea bere la terasă, nu se va schimba nimic. Mizez foarte mult pe toamna care vine, fiindcă poate să fie ultima toamnă care ne-ar da o speranță în ceva mai bun, fiindcă ceea ce ne paște acum e un pericol de moarte. Mă refer la federalizare, care este acum poate cea mai mare nebulie plămădită la Moscova. Pe malul Adriaticii Voronin cu Smirnov și cu un consilier moscovit, vezi Doamne!, ne pun la cale țara. Dar noi ce suntem, o turmă de oi sau de vite să ne lăsăm duși în prăpastie și să tăcem? Viciul moldoveanului de a fi fricos este un viciu urât. Mori în picioare, nu în genunchi. Mori cu demnitate sau trăiește cu demnitate. Proverbul „Capul plecat sabia nu-l taie”, este un proverb tâmpit. Am descoperit și sfârșitul proverbului: „Capul plecat, sabia nu-l taie, dar nici soarele nu-l vede”. Iată care-i esența. Dar ce fac copiii, nepoții noștri? Ce vor face generațiile viitoare? Cine va întoarce miliardele de dolari pe care le împrumută acum țara asta? Cine, de unde și când?

– *Credeți că-i mai pasă acum cuiva de copiii noștri?*

– Copiii noștri se află într-o ambianță informativă benefică. Ei au acces la informația bună și la cea proastă. Sunt două poluri care se contrazic. Dar ei sunt deștepți, citiți. Ei au Internet, televizor, ziare. La 17 ani sunt deja maturi și trebuie să judece. E o mare nenorocire că părinții lor, care sunt în floarea vârstei, pleacă peste hotare să câștige banul acela nenorocit la negru. Dar banul acela nenorocit, în comparație cu banul de aici e enorm de mare. E o nenorocire, fiindcă acum, prin exodul acesta masiv, se pierd relațiile dintre copii și părinți. Anume tinerii trebuie să-și dea seama de acest lucru și să știe cum să-și îndrepte viața în direcția cuvenită. Acest lucru este posibil prin studii, luări de atitudine. Eu am o mare considerație față de tinerii care în iarna-primăvara anului acesta au ieșit în Piața Marii Adunări Naționale. Am fost alături de ei aproape zi de zi, chiar dacă acum mă dor picioarele.

– *Adresați, vă rog, un mesaj prin intermediul ziarului FLUX.*

– Le-aș dori oamenilor de bună-credință, cititori fideli ai ziarului FLUX și celorlalte 3-4 ziare care mai apar, să fie deștepți, în primul rând, să chibzuiască. Vin timpuri destul de dificile: alegeri, locale probabil, sau chiar și parlamentare. Îi rog pe cei care mai au în suflet ceva românesc să deștepte oamenii, sărmanii oameni de la țară care nu știu și nu văd nimic, să le spună adevărul despre pericolul care ne paște, iar pericolul este inevitabil. Și noi, toți împreună, să punem piciorul în prag și să le spunem comuniștilor ca bolșevicul Jelezneak: „Ajunge, gărzile au obosit!”.

Liliana Popușoi. Flux: ed. de vineri, 2002, 23 aug., p. 6.

„UN MAGICIAN PRIN AL CĂRUI ATELIER S-AU PERINDAT NUMEROȘI SCRITORI”

La sfârșitul săptămânii trecute, la Muzeul Național de Arte Plastice, am avut posibilitatea să asist la deschiderea expoziției personale a graficianului de carte Isai Cârmu. A fost marele meu noroc, pentru că de mult nu mai văzusem o astfel de expoziție – una ce nu te lasă indiferentă și oricât ai privi, de la un capăt spre celălalt tablourile, tot vrei să te mai întorci să le mai vezi o dată. Am intrat în sala de expoziții, când încă nu era inundată de prea multă lume și rumoare, ci doar de plăcutele desene și sunetele unei muzici lirice. Era tocmai o atmosferă benefică unei contemplări mai aprofundate, care sporește și mai mult receptarea. După ce mi-am bucurat ochiul privind lucrările de la parterul muzeului, am fost surprinsă, aflând că mai există și o continuare a expoziției la etaj. Zic surprinsă, pentru că nu bănuiam niciodată că Isai Cârmu ar fi ilustrat atâtea cărți. În fața la câteva lucrări am stat ceva mai mult timp, pentru că îmi aminteau de copilărie, de cărțile pe care le citisem, fără ca să știu atunci, că ele aveau și o părticică din sufletul, din fantezia celui care este Isai Cârmu. Ei, bine, în clipele ce au urmat am aflat încă multe lucruri frumoase despre acest artist, despre tenacitatea, intuiția, bogata fantezie și discernământul de care dă dovadă în tot ceea ce face. Au vorbit despre aceasta prietenii, colegii, admiratorii, altfel spus cei

care îl cunosc mai bine personal și mai profund creația. Cum suntem un popor creștin și ne-am obișnuit atunci când începem un lucru să spunem „Doamne ajută!”, nu m-a mirat deloc prezența la expoziție a părintelui Petru Buburuz, care a rostit o rugăciune de binecuvântare a acestei manifestări culturale, mesajul preacuviosului părinte pentru omul și artistul Isai Cârmu fiind: „Să aveți bucurie din muncă, pentru ca osteneala să nu fie zadarnică. Numai atunci nu simți oboseala!”. Cunoscuta actriță Ninela Caranfil, de câteva luni – viceministru al culturii al Republicii Moldova, s-a exprimat în cuvinte de înaltă prețuire pentru opera artistului Isai Cârmu, calificând-o ca pe „un adevărat triumf, pentru că vine din baladă, din mit”, din geniul național. Doamna ministru adjunct al culturii a adus asistenței o veste îmbucurătoare: Ghenadie Ciobanu, ministrul culturii, a vizat documentul de conferire a Medaliei „Mihai Eminescu” maestrului Isai Cârmu, pentru întreaga-i activitate artistică. Isai Cârmu a venit la această expoziție la 60 de ani de viață, jumătate din ei fiind dăruieți graficii de carte. În 1957 își începe studiile la Școala de Arte Plastice „Ilia Repin” (actualul Colegiu „Alexandru Plămădeală”) din orașul Chișinău, la profesorul Anatolie Ivanovici Kolceak, cel care a crescut o pleiadă de graficieni bine-cunoscuți astăzi, inclusiv maeștrii Alexei Colîbneac, Emil Childescu ș.a. Din 1965 până în 1971 își face studiile la Institutul Poligrafic din Moscova, Facultatea de Grafică. În 1985 i se decernează prestigioasa diplomă „Ivan Fiodorov” pentru ilustrațiile la poveștile românești dintr-o antologie de folclor al popoarelor lumii, editată în 10 limbi, iar în 1996 i se conferă titlul de „Maestru Emerit în arte”. Sunt doar câteva spicuiuri din palmaresul maestrului. Recentă expoziție include majoritatea lucrărilor lui Isai Cârmu, realizate până în prezent, el fiind cel care a pus bazele unor manifestări în grafica de carte din Republica Moldova. Scriitorul Ion Hadârcă, un prieten și un admirator al creației artistului, a făcut o frumoasă comparație a maestrului cu un magician prin al cărui atelier s-au perindat mai toți scriitorii. Astfel Isai Cârmu a creat o istorie în imagini a literaturii noastre naționale. Ilustrațiile făcute pentru coperta cărților din colecția „Biblioteca școlarului” (peste 150 de titluri), apărute la Editura „Litera” din Chișinău au un stil inconfundabil. Opțiunea directorului acestei edituri, Anatol Vidrașcu, în favoarea

acestui grafician, a fost una justă, a mărturisit-o chiar reputatul editor, pentru că prodigiozitatea lui Isai Cârmu de multe ori îi mira pe colegii de la „Litera”, fapt care confirmă o dată în plus că artistul muncea cu toată dăruirea. Mai trebuie menționat faptul că Isai Cârmu are și câțiva discipoli cu care se mândrește, unul din ei fiind acuarelistul Ion Moraru, care în prezent se află în SUA; Sandu Macovei, întors recent de la Strasbourg și Vasile Movileanu, un nume care figurează tot mai des la expozițiile de carte românească. De altfel, Sandu Macovei a venit la vernisajul profesorului său pentru a-i aduce mulțumiri și a-i spune frumoase cuvinte de recunoștință. Marele Constantin Brâncuși spunea: „Nu lăsați să moară copilul din voi”. Iată că Isai Cârmu a păstrat culorile copilăriei în firea sa de artist, acest lucru îl invocă și ilustrațiile la cartea pentru copii a lui Aurel Scobioală „Vorba bună ne adună”, dar nu poate fi negat nici dramatismul din multe alte creații de ale sale cum ar fi ilustrațiile la cărțile „Suflete moarte” de N. Gogol, „Hamlet” de W. Shakespeare, „Faust” de Goethe, „Baltagul” de M. Sadoveanu, „Răscoala” de L. Rebreanu, „Sărmanul Dionis” de M. Eminescu etc. Iată un adevăr ce nu poate fi contestat – Isai Cârmu este un fenomen spiritual complet. La această expoziție nu a vorbit niciun critic de artă, poate și din simplul motiv că opera lui Isai Cârmu nu necesită un comentariu, ea este atât de elocventă, încât trebuie doar contemplată. Un artist adevărat nu are nevoie de elogii, el trebuie să știe doar că arta lui este cunoscută și primită în sufletele celor care o recepționează. Graficianul de carte, este cunoscut mai mult de cititori, trebuie doar să ne obișnuim să știm nu numai autorul cărții, ci și pe cel al imaginilor, omul care de multe ori aduce un adaos de imaginație, de fantezie. Acesta ar fi îndemnul nostru pentru elevi, pentru toți cei care citesc cărți, însă acordă atenție doar celor ce le scriu. Veți descoperi astfel nume de artiști plastici remarcabili, printre aceștia situându-se și cel al lui Isai Cârmu.

Valentina Moldoveanu. Mesagerul, 2000, 31 mart., p. 6.

TIMPUL LUI ISAI CÂRMU

Expoziția personală *Isai CÂRMU. Grafica de carte*, circumscrisă împlinirii a 60 de ani de la nașterea artistului și desfășurată, de-a lungul lunii martie a.c., în sălile Muzeului Național de Arte Plastice din Chișinău, a fost de natură să dea întreaga măsură a contribuției acestui prodigios pictor și inimos om de cultură la constituirea, în spațiul românesc de la est de Prut, a unei veritabile școli naționale de grafică de carte. De-a lungul activității de peste trei decenii pe acest tărâm – răstimp în care, demonstrând vitalitate, perseverență și, deopotrivă, un devotament ieșit din comun întru slujirea vocației, calitățile fiind dublate, în cazul lui, de un elevat simț artistic – Isai Cârmu a ilustrat, girat și trimis la tipar mii de volume, îndrumând, concomitent, cu multă atenție, și discernământ, pașii de început ai unor colegi mai tineri adunați în juru-i. Astfel zis, Isai Cârmu s-a afirmat plenar ca un redutabil grafician, promotor al unor idei, curente și cadre noi și este considerat acum, pe drept cuvânt, drept decanul de vârstă și de merit, împovărat de gloria propriilor strădanii și izbânzi, al breslei moldovene a zugravilor de carte.

Născut la 15 mai 1940 în comuna Pârjota din județul Bălți, Isai Cârmu avea să se impună în grafica de carte de la Chișinău după absolvirea, în 1971, a facultății de profil din cadrul Institutului Poligrafic din Moscova. Venirea lui Isai Cârmu ca artist-grafician în activitatea editorială a coincis, în linii mari, cu momentul afirmării în cultura românească din Moldova a primei generații de intelectuali autohtoni formați în perioada postbelică. Ca să răzbată la lumină și să se realizeze, Isai Cârmu a parcurs calea anevoioasă a găsirii conștiinței de sine și a refacerii (constituirii) imaginii de ansamblu – distruse odată cu sovietizarea Basarabiei – a identității de neam. În atare împrejurări, un artist-băștinaș, ca să se afirme, a trebuit să înfrunte mai multe obstacole, urmând să se debaraseze, în primul rând, de complexul inferiorității care – de asta au avut grijă administratorii din sfera culturii veniți de pe aiurea – a fost cultivat ostentativ în rândul localnicilor.

Conștient de propria sa valoare, pe de o parte, și exprimându-și clar opțiunea pentru grafica de carte, pe de altă parte, Isai Cârmu a

izbutit, prin munca asiduă, hărnicie și perseverență, să-și făurească un drum propriu. Eforturile lui ca grafician s-au sincronizat perfect cu cele ale scriitorilor din generația sa. Aici, sunt tentat să cred, își are sorgintea șansa – îmbrățișată cu căldură și exploatată nemilos – a reușitei lui. Cultura românească din Moldova trecea, în perioada respectivă, printr-o fază de renaștere, procesul literar-artistic era efervescent, marcat ca tendință, la răscrucea anilor '60-'70, de un moral-spiritual cu proiecții insolite și în zona artisticului. Toți scriitorii care și-au încredințat manuscrisele Editurii „Cartea Moldovenească” (care a trecut, din 1977, prin câteva metamorfoze, ce au condus la schimbarea numelui – „Literatura Artistică”, apoi „Hyperion”), iar cărțile de beletristică erau specialitatea editurii, s-au bucurat, într-un fel sau altul, la capitolul ilustrații, prezentare grafică de ansamblu sau, cel puțin, realizare de copertă, de concursul generos al lui Isai Cârmu, care a activat aici în chip constant, pe post de pictor-șef titular, răstimp de câteva decenii.

De rând cu volumele noi de versuri și proză ale congenerilor săi moldoveni, lui Isai Cârmu, în mare parte, i-a revenit sarcina ilustrării diverselor ediții de scrieri ale clasicilor literaturii române, apoi a unor opere-traduceri din literatura universală. Așa se face că plasticianul a simțit în permanență nevoia de a lărgi și înnoi continuu palmaresul modalităților de percepere și interpretare grafică a textelor literare, ajungând să stăpânească întregul diapazon de tehnici ale genului: creion; tuș; peniță; acuarelă; pastel; guașă; cărbune; sanguină; monotipie; pointe seche (gravură cu acul); xilogravură; apoi aceleași în diverse combinații (tehnici mixte) cum ar fi: acuarelă, pastel, guașă; tuș, acuarelă; pastel, creion, acuarelă etc.

În același timp, Isai Cârmu este artistul care a însușit și aplicat în creația sa un arsenal vast de forme și procedee ale ornamenticii de carte: viniete, gravuri, miniaturi, efigii, medalioane și multe altele de felul acestora, utilizându-le meșteșugit, conform menirii lor, pe coperti și pe supracoperti, pe cotoare și pe pagini de titlu, pe filele cu începutul unor compartimente sau la finele acestora.

Prezența plasticianului pentru o perioadă atât de îndelungată în prim-planul unei activități editoriale efervescente ne face să credem că el nu a avut răgazul să renunțe la vreuna din comenzile ivite la

orizont. Dar, și aici meritul cel mare al artistului, în funcție de subiectul abordat, el a știut să-și aleagă, de fiecare dată cu suficient discernământ, mijloacele de expresie. Imensa lui operă grafică demonstrează că și-a îmborsătit mereu viziunea, fiindu-i accesibile, în temei, oricare din formulele cunoscute, de la figurativismul rudimentar al artei naive până la cele mai recente manifestări ale curentelor postmoderniste. Elocvente, în această ordine de idei, sunt cele cca 200 de coperte, executate în ultimii doi-trei ani pentru volumele apărute în colecția *Biblioteca școlarului* a Editurii „Litera”.

În general, grafica de carte a lui Isai Cârmu se distinge prin caracterul sobru al compoziției, plasticianul fiind, din câte cunoaștem, un adept convins al simplității ca mod de reflectare a lumii în artă. Ilustrațiile lui se caracterizează printr-o anume zgârcenie conceptuală, care, la modul practic, se traduce prin lipsa detaliilor insignifiante, a surplusurilor și zorzoanelor bagatelizante care nu contribuie cu nicio iotă la mai buna percepere a mesajului operei literare, împovărează, în schimb, nejustificat, structura plastică a lucrării. Pe de altă parte, graficianul reușește să obțină efectul scontat, explorând cu abilitate resursele emotive ale unei singure culori (utilizează, de obicei, negrul), în cazul în care natura subiectelor abordate nu reclamă aplicarea obligatorie a policromiei.

Dacă facem abstracție de lucrările cu tematică națională (volumele curente ale scriitorilor contemporani și edițiile de opere ale clasicilor literaturii române), care s-au constituit în, indiscutabil, cel mai bogat, divers și mai valoros compartiment al creației lui Isai Cârmu, drept realizări de vârf ale plasticianului rămân edițiile unora din capodoperele literaturii universale, ilustrate de el, între care Francesco Petrarca, *Lirică* (Ed. „Cartea Moldovenească”, 1975) și Sebastian Brandt, *Corabia nebunilor* (Ed. „Literatura Artistică”, 1979). Pentru ambele tipărituri Cârmu a realizat ciclul de xilografuri, al căror conținut concorda perfect atât cu spiritul epocii (secolele XIV-XV), cât și cu, în egală măsură, conotațiile ideatice-estetice ale scrierilor respective. În interpretarea grafică a lui Cârmu aceste, dar și alte opere (*O mie și una de nopți*; *Cântec general* și *100 de sonete de dragoste*, ambele de Pablo Neruda; *Anecdote gabrovene* de Petru Prodanov, ca să ne limităm doar la câteva exemple) și-au păstrat

culoarea de epocă în care au fost scrise, dar și parfumul stărilor de spirit ale personajelor – caractere zugrăvite în ele (erotismul, fin nuanțat și cuprinzând întregul spectru, de la aspectele tragice la cele madrigalești, la Petrarca; racilele vieții sociale surprinse și supuse criticii printr-o prismă satiric-carnavalesc-grotescă, specifică perioadei umanismului-renascentist european, la Brant etc.).

Prodigios și exigent, constant în preocupări, perseverent și devotat vocației, Isai Cârmu este, fără îndoială, artistul plastic a cărui activitate punctează o întreagă epocă în grafica de carte din stânga Prutului. Putem afirma, fără să ne fie teamă că exagerăm cumva prea mult, că și ultimul sfert al acestui secol îi aparține. Avem certitudinea că cei de mâine vor spune despre acest răstimp că este, în grafica românească de carte, și al lui Isai Cârmu.

Vasile Malanețchi. Magazin bibliologic, 2000, nr. 3-4, p. 107-108.

ARTA DE A FI... ÎN ARTĂ

Oaspetele rubricii noastre de astăzi este cunoscutul grafician Isai Cârmu, cel care afirma pe timpuri în revista „Moldova”: „... arta e artă, nu poate fi secundară, pentru că ține de talent, acest dar de la Cel de Sus, iar forțele divine nu-și permit lucruri periferice”. Prezența d-lui în cadrul rubricii noastre are o dublă sau poate chiar triplă semnificație: autorul e în preajma rotunjirii vârstei de 60 de ani și a celor 30 de ani de activitate. Cu această ocazie, a vernisat recent o expoziție cu genericul „Grafică de carte”, în patru săli ale Muzeului de Arte Plastice din Chișinău. Din mii de lucrări pe care le-a realizat, maestrul a selectat pentru această expoziție 350 de ilustrații, care constituie o capodoperă în imagini a literaturii noastre. Editorul Anatol Vidrașcu menționa la inaugurarea acestei expoziții că, în persoana lui Isai Cârmu, Moldova a pierdut un mare pictor, dar a câștigat un mare grafician. Cine va privi atent ilustrațiile la cărțile din „Biblioteca școlarului”, credem noi, se va convinge de cele afirmate mai sus.

Cum am făcut „Biblioteca școlarului”: într-o bună zi, am intrat la Editura „Litera”. Anatol Vidrașcu, directorul editurii, îmi spune:

„Isai, intenționez să editez colecția „Biblioteca școlarului”. I-am răspuns bucuros: „Anatol, este a mea! N-o dai nimănui”.

M-am întors însuflețit la atelier. Primul gând care mi-a venit a fost să purced la executarea formulei grafice a cărții lui Marin Preda „Cel mai iubit dintre pământeni”. Am făcut mai întâi o schiță. O schiță simplă, dar oarecum neobișnuită. Mi-am amintit că Anatol mi-a spus că în această colecție vor fi una mie de cărți. Și mi-am zis, dacă am să încep să fac ilustrațiile într-o cheie tradițională, n-o mai scot la capăt nici într-o sută de ani. De aceea, am hotărât să fac copertile pictural, lucru pe care îl doream încă în perioada sovietică. Dar nu aveam pe atunci posibilități poligrafice să pun, de exemplu, titlu color sau alb pe tablou. Eram obsedat de această idee de mai de mult și am decis să fac o carte picturală, foarte vioaie, cu caractere. Pe urmă, am ilustrat cărțile „Sărmanul Dionis” de Mihai Eminescu, „Răscoala”, „Ion”, „Ciuleandra” și „Pădurea spânzuraților” de Liviu Rebreanu, „Baltagul” de Mihail Sadoveanu și multe alte volume. În total, am făcut prezentarea grafică pentru 200 de cărți din această colecție.

Pe rafturile librăriei „Scripta” din Chișinău, copertile acestor cărți arătau ca o feerie. Recunosc, nu este o invenție a mea. Asemenea ilustrații se făceau și în alte țări, în multe din care am avut ocazia să călătoresc de-a lungul anilor. Este o colecție cu care mă mândresc. Dacă mergeam pe altă cale, nu reușeam să scoatem nici 50 de titluri. Colecția a fost apreciată înalt de către specialiști în străinătate. Astfel, doi ani și jumătate de zile și nopți nedormite nu au trecut în zadar.

Dincolo de cortină. Flux: ed. de vineri, 2000, 14 apr., p. 8.

O ISCĂLITURĂ PE COPERTA UNEI CĂRȚI

Mai bine de 30 de ani marele maestru al graficii basarabene, Isai Cârmu, oferă consumatorului de artă splendidele sale lucrări.

Fiind angajat (în prezent) al Casei de editură „Litera”, Isai Cârmu lucrează la întreaga-i capacitate, ilustrând prestigioasa colecție „Biblioteca școlarului”. Or, (năzuind probabil către perfecțiune) fiecare carte este citită cu atenție, ca apoi, prin formă și culoare,

artistul să-i definitiveze imaginea. Nu în zadar, directorul „Literei”, Anatol Vidrașcu, i-a propus graficianului „un contract pe viață” la editură. Fără îndoială, sunt mult justificate cuvintele regretatului Vitalie Tulnic, care afirma: „Isai Cârmu și-a cucerit dreptul la o iscălitură descifrată pe coperta cărții”. „Sunt mândru de faptul că la Moscova, făcându-mi studiile la Institutul Poligrafic, am avut profesori cu blazon, profesori de viță veche, care n-au acceptat niciodată ideologia sovietică”, ne-a declarat artistul.

Isai Cârmu e de părere că „... arta, dacă e artă, nu poate fi secundară, pentru că ține de talent, darul de la Cel de Sus, iar forțele divine nu-și permit lucruri periferice”. Cu siguranță, harul lui Isai Cârmu (care pe 15 mai va împlini 60 de ani; La mulți ani!), vine de la Bunul Dumnezeu.

Dacă (nu) ne credeți, vizitați expoziția de la Muzeul Național de Arte Plastice, peste 350 de lucrări executate în tehnică mixtă, acuarelă, guașă, xilografură.

Doina Mocanu. Jurnal de Chișinău, 2000, 14 apr., p. 3.

PORTRETUL ARTISTULUI CU BUCURIILE ȘI TRISTEȚILE SALE

Maestrul Cârmu dispune de numeroase dovezi, ce confirmă faptul că el este un exponent strălucit al branșei sale. Astfel, pictorii îl consideră (firește) al lor, la rândul scriitorii și-l revendică (să reprezinti grafic metafora e lucru mare!), iar publicul, sensibil, simțind climatul frescului, îi dăruiește simpatia sa. Artistul, însă, afirmă că se „autobiciuește” mereu, deoarece niciun muritor n-ar trebui să se considere desăvârșit, nici să fie mulțumit de realizările sale, chiar dacă a trăit mult, a lucrat mult și a expus mult. Isai Cârmu are un palmares impunător (despre care am scris și cu alte ocazii), numeroase premii, peste 500 de cărți pe care „le-a îmbrăcat” grafic, iar recenta expoziție jubiliară de la Muzeul de Arte Plastice, care a însumat peste 350 de lucrări, a fost de-a dreptul impresionantă.

– „Dacă nu intri la școală, te fac căruțaș” – astfel mi-a spus tata prin 1957, când hotărâsem mort-copt să devin pictor (și nu inginer,

cum dorea dânsul). Și tata era un om de cuvânt, vă rog să mă credeți..., – își amintește graficianul. A fost admis la Școala Republicană de Arte Plastice, iar acolo a avut norocul să fie instruit de profesori din vechea gardă, care, la rândul-le, studiaseră la Bruxelles și Berlin. Își amintește cu plăcere de băiatul de la țară care a nimerit într-o altă lume, și, care, încet-încet, avea să devină și lumea lui – figurativul și abstractul, simbolul și originalitatea viziunii devenind peste ani repere sigure ale creației sale. Până atunci, însă, în 1958 l-a întâlnit pe Grecu. Despre Mihai Grecu afirmă că avea un talent extraordinar de a aduna în jurul său artiști tineri. Atelierul carismaticului maestru Grecu se afla pe strada Ismail, iar Cârmu locuia cu chirie la vecinul de atelier al lui Grecu, pictorul Bahcevan. Astfel, „mediul extrașcolar” era și el propice artelor. „... Ani de neuitat. Tinerețea, care-și lua un scăunel pliant și mergea chiar în centrul orașului să picteze. Acum n-aș face acest lucru” – spune cu nostalgie artistul. „Mai târziu mi-am dat seama că adevăratul pictor își trece lucrările prin filiera sufletului. De fapt, prin ce se manifestă prestația unui artist? Prin atitudine în primul rând...”. Trei de „5” și un „2” – aceste note figurau pe foaia de examinare a lui Isai Cârmu, care în vara lui 1965 decise să mai facă o facultate, celebrul Institut de Poligrafie de la Moscova. Cele trei note de „5” le obținuse la examenul de specialitate, iar „doiul” l-a înhățat la expunere la rusă. „Știind deja că soarta mea la institut a fost pecetluită, m-am apropiat, totuși, de profesoarele din comisia de admitere și, timid, le-am întrebat dacă pot să revin la anul, să mai încerc o dată. Una dintre ele mi-a tăiat-o scurt: „Возьмите документы и до свидания”, însă, o bătrână profesoară a remarcat că la specialitate aveam note maxime. Astfel am obținut acordul rectorului să mai scriu o dată expunerea. Și am scris-o... copiind-o frumusețea din carte, atunci când profesoara a ieșit pentru vreo oră. Ei bine, rezultatul a fost pe măsura strădaniei mele – nota „4” și odată cu ea – admiterea la institut”.

Prima carte pe care a prezentat-o grafic s-a numit „Sărutul soarelui” de Anatol Ciocanu. A urmat apoi „Severogradul” lui Nicolae Costenco. De fapt, a devenit grafician grație unei oferte a revistei „Scânteia leninistă”. Cele mai recente cărți, purtând „iscălitura grafică” a lui Isai Cârmu, sunt produsul Agenției „Litera”. Maestrul

consideră că are motive pentru a fi pesimist, deoarece în prezent cărțile nu sunt vandabile. Astăzi Isai Cârmu este pus în situația în care trebuie să-și câștige existența și să accepte și alte munci în afară de grafică. Speră să mai aibă niște expoziții la bibliotecile municipale, se bucură ca un copil de începutul mileniului trei și este, totodată, negrăit de trist.

Mizeria care îl determină pe om să scotocească prin tomberoane, îl demolează interior. „Cum s-a ajuns într-o asemenea situație?! De ce niște suflute triste de bătrâni și copii îndură atâta umilință?”. Artistul este decis să deseneze portrete cu cerșetori, fiind sigur că chipurile acelor nenorociți vor arăta în viziunea sa frumoase, deoarece el le va întoarce în timp, le va oferi încă o șansă, cât mai e timp, cât nu s-au pierdut încă toate șansele... Ciclul de portrete cu cerșetori se va numi simplu „Quo vadis?”.

În rest, maestrul Isai Cârmu rămâne același român dintotdeauna, artistul care a știut să reflecteze specificul național în grafica sa. De mult n-a mers la pescuit, deși este un pescar împătimit. Ascultă Radioul Național și Radio Antena C, iar publicațiile preferate sunt (m-am bucurat să află) „Țara” și „Flux”-ul. La plecare maestrul Isai Cârmu n-a uitat să-mi spună în glumă: „Să alegi cuvintele cele mai frumoase”. I-am promis că așa voi face și l-am lăsat (la geamul atelierului său) vesel (dar și trist în forul său interior) așa cum l-a imortalizat aparatul de fotografiat, aproape tânăr la cei 60 de ani pe care i-a împlinit ieri, 15 mai.

La mulți ani, maestre, vă urez în numele tuturor cititorilor „Țării” și al meu personal. Cu toată dragostea și considerația.

Marcela Gafton. Țara, 2000, 16 mai, p. 4.

ISAI, DRAGĂ ISAI, MARE HAR DE LA DUMNEZEU AI!

Am avut împreună cu ai mei, Dragoș, Doru și Valentina, clipe sublime de încântare cu poezia picturii dumitale. Admirându-ți creațiile, am impresia că ele curg din infinit spre infinit și străpung în trecerea lor inima pe o frunză...

Cu drag, Constantin Dragomir. 16 aprilie, 2000.

Am extras acest motto și acest titlu cu lumină rimată din cele peste 100 de confesiuni scrise pe marginea vernisajului de-acum o lună a reputatului grafician Isai Cârmu, ajuns la o frumoasă vârstă de aur – 60 de primăveri. Pe Domnia Sa îl cunosc de mulți ani, de prin vremea când ambii ne satisfăceam serviciul militar la Königsberg (Kaliningrad), oraș din așa-zisa Prusie Orientală. De atunci și până azi dl Isai Cârmu a dovedit să facă epocă în grafica de carte, adunând în arhivele sale 85 de diplome de la diverse târguri de carte și vernisaje republicane, unionale și internaționale cu adrese Germania, Italia, Japonia, Canada, SUA, Rusia, Bulgaria, Polonia, România, Finlanda, Turcia etc.

S-a născut la 15 mai 1940 în comuna Pârjota, jud. Bălți. A absolvit Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” din Chișinău, apoi Institutul Poligrafic din Moscova, Facultatea „Grafică”, avându-i profesori pe A. Goncharov, V. Leahov, O. Kamkin. Expoziția din martie curent a fost personală, a șasea la rând, adică o expoziție de bilanț, cu 350 de lucrări, care au avut mare succes la public. Toată presa scrisă și cea electronică de limbă română și rusă a adus elogii maestrului, ziarele mai ales fiind împestritate cu titluri inspirate privind creația acestui dăruit grafician. „Regele regatului de carte”, „A povesti prin intermediul graficii”, „Arta de a fi... în artă”, „Graficianul Isai Cârmu. Omul și artistul”, „Un magician al cărții în al cărui atelier s-au perindat numeroși scriitori”, „Flacăra vie în vatra fierbinte a cotidianului”, „Cârmuitor al graficii de carte”... Iată doar unele titluri mai elocvente din șirul ce l-au vizat pe artist la acest popas jubiliar.

Cu ocazia sărbătorii i-am solicitat un interviu sub cupola paradisului de verdeață din valea de la Râșcani, unde se află atelierul dumisale.

– *Cum, în ce mod a apărut în copilul Isăieș, dragostea pentru culoare, dorința de a se exprima prin linii, puncte?*

– La 2-3 ani m-am trezit mângâind pereții, hornul mamei cu cărbunii din vatră. Mă uitam la oala de pe plită și o desenam: au fost primele izbânzi în „artă” – cu utilizarea tăciunelui. Probozeala mamei n-avea efect – eu lucram. Am mai avut un moș, Toader Cârmu, un țăran înzestrat care nu știa că are talent. El mă desena deseori, odată

mi-a procurat mai multe creioane colorate „Spartac”. Apoi la școală am avut un director de excepție, Leonid Colibaba. Mi-au fost colegi Pavel Nică, Gheorghe Danu, Alexandru Negriș... În clasa a 10-a învățătorul Roibu m-a lăsat corigent la matematică. Nevoie mare, căci nu puteam lua admiterea la pictură. Urăsc și azi matematica, dar ea n-are nicio vină. Datorită directorului am „lichidat” restanța la examene și în acel an am fost admis la vestita școală „I. Repin”. Pe învățătorul Roibu l-am întâlnit peste 30 de ani la Uniunea Scriitorilor, fiind ușier, nu l-am recunoscut. A fost o întrevvedere curioasă.

– *Ați devenit grafician, prin ce ați suscitât interesul scriitorilor care v-au asaltat?*

– În 1970 se împliniseră 100 de ani de la nașterea lui Vl. Lenin-Ulianov și am avut o comandă socială, pentru care am primit Premiul Unional de gradul superior. Să-mi fie iertată lipsa de modestie, dar după aceasta toți se uitau cu alți ochi la mine. Eu deja întrețineam relații amicale – de creație cu Liviu Damian, Grigore Vieru, George Meniuc, Paul Mihnea. De la acest moment m-au căutat tot mai mulți condeieri. Așa s-a rupt gheața. Am văzut că ziarele centrale scriu în termeni elogioși despre mine – s-au gândit: „Băiatul acesta face parale!”.

– *Care-i prima condiție pentru ilustrarea unei cărți?*

– Să o citesc atent: bunăoară, o carte de poezii a lui Meniuc am recitit-o de 20 de ori, căutându-i mereu sensurile – el practica, de pe atunci, versul modern...

Confesiuni de la expoziția jubiliară

„Biruința în artă nu e niciodată deplină. Totul aici e colosal, aveți cu ce vă mândri, v-ați dus (și duceți) cu demnitate crucea”. Adriana Cațâr, s. Șaptebani, jud. Bălți.

„Impresionează portretele clasicilor literaturii române, toate lucrate cu mult suflet. Sunt formidabile ilustrațiile la cărțile pentru copii, vai, cât talent demonstrați la alegerea culorilor, precizia proporțiilor, deschiderea temei cărții ilustrate. Mulțumim autorului pentru munca titanică; din lucrările expuse puteau fi organizate câteva expoziții”. Alexei și Rima Munteanu, pensionari din Chișinău.

„Maestre Isai Cârmu! De la suflet la suflet. Extraordinar! La mulți ani!”. A. Danilișin.

„Cunosc lucrările din cărți ale maestrului de 40 de ani, pe viu îi văd operele de abia acum: Doamne, cu cât talent sunt executate: coperta „Românii sub Mihai Viteazul” de N. Bălcescu; acuarela „Eu”; cartea „Vorba bună ne adună” de Aurel Scobioală; „Neliniște” (în tehnică mixtă); umoristica... în scrisoarea din „Toot, maiorul și alții”. Să ne fii sănătos, să mai poți bucura ochiul iubitor de frumos”. V. Cirimpei, 7.04.2000.

„Iubite maestre, pot zice, fără teamă de exagerare, că ești azi, nr. 1 în grafica de carte de la noi. Prodigios și exigent, constant și perseverent, devotat vocației ai făcut epocă în cultura de ilustrare a cărții”. V. Malanețchi, 7.04.2000.

„Am sesizat în operele dvs. un adânc sens filozofic”. Anișoara, studentă.

„Dragă Isai, te știam parțial, acum te-am văzut integral. În cel de demult ai întinerit, cu tot ce ai fost și ai rămas. M-ai bucurat și duc cu mine imaginea ta – și numai a ta! – în arta grafică de pe aceste triste meridiane!”. S. Saka, vineri, ora 15.30.

„Aveți un ochi interior – filozofic, care vă ajută să vedeți într-un fel original viața, lucrurile. Poate nu-s eu cea care aș putea să dau sfaturi, dar păstrați-l!”. A. Nadea, Facultatea de Filozofie, USM.

„Am înțeles că păstrați cu sfințenie „copilul” din suflet, odată ce reușiți să ilustrați literatura pentru copii cu atâta talent. Mulțumesc!”. Chitic Irina, elevă, clasa a V-a.

– Cum, totuși, „culegi” esențele din operele citite?

– Dacă aș reda frontal, în formă rectiliniară subiectul – aș fi o nulitate. După ce lecturez opera, încerc să dublez ideea autorului cu a mea; caut anturajul adecvat, pun în mișcare toate instrumentele menite să scoată în relief aceea ce gândesc. Sunt un fel de mijlocitor între scriitor și cititor, mă străduiesc să fac „haina” cărții așa cum o văd ca artist. Astfel, pe scriitor îl promovez, pe cititor îl ajut să pătrundă mai lesne mesajul operei literare.

– Ce considerați principal și principal în această faimoasă lansare a dumatile în grafică?

– Mi-a ajutat să mă realizez zodia mea – sunt taur. Dar, se știe, taurii au trei piloni pe care-și țin existența: familia, munca și Patria. Muncesc de foarte mulți ani zi și noapte fără a ști de odihnă, în ultimii 20 mai ales, n-am avut niciun fel de concedii. Am practicat intens în tinerețe sportul – luptele greco-romane, halterele, fotbalul, până nu demult eram pasionat și de culturism – asta mă ține.

– *Când s-a produs „coacerea” în grafică?*

– Poate pe când lucram pictor-șef la editurile „Cartea Moldovenească”, „Literatura Artistică”, „Hyperion” – aveam contacte cu mulți maeștri consacrați, cu tineretul de creație. Era o atmosferă propice „coacerii” în meserie, pentru că trebuia să coordonez munca în domeniul graficii în niște parametri deosebiți.

– *Unde-s acei tineri, ai cumva și discipoli?*

– Am contribuit la educarea mai multor pictori, dar o să-i nominalizez doar pe câțiva: Mihail Brunea, fizician, dar are și un mare talent de artist, Eugen Barașcov – e inginer, dar a devenit un bun specialist în grafica de carte, actualmente e în Israel; Vladimir Bulba, are studii poligrafice la Lvov, de asemenea e pictor de forță în Israel; apoi am trei MMM – Ion Moraru, Vasile Movileanu, Sandu Macovei cărora m-am străduit să le dau în atelier tot ce am, ce știu, ce pot. Ei sunt adevărați artiști!

– *Expoziția jubiliară a adus bucurie?*

– Este cea mai amplă din viața mea; m-am străduit să-i dau o alură de unicitate. Am expus lucrările la Muzeul Național de Arte datorită dnei Raisa Aculov, directoarea muzeului. Dumneaei mi-a oferit patru săli, lucrările mele-s de dimensiuni mici, așa că am profitat de comoditățile de aici. Am rămas cu conștiința împăcată că bunul Dumnezeu m-a ajutat să „mă expun”. Lucrările-s împrăștiate prin atelier. „Încarcerate” în mape și adunate-n expoziție arată cu totul altfel. Am rămas frapat de această simplă descoperire. Mulțumesc tuturor celor care au vizitat vernisajul – am avut grupe de elevi, studenți, oameni maturi. Domnul primar general Serafim Urecheanu a venit cu toți subordonații „în corpore”, imediat după o ședință; dl președinte Petru Lucinschi a vizitat a doua zi de la deschidere expoziția. Am făcut-o pe ghidul cu multe colective. Vreau să aduc sincere mulțumiri tuturor celor care mi-au ajutat s-o organizez –

dlor Iulian Filip, Anatol Josan, Anatol Vidrașcu, Boris Mihalachi, Tudor Ctitor, Gheorghe Revenco, precum și Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova.

Alte confesiuni

„Atâta bunătate, omenie și sublim e-n aceste opere. Nimeni până la Isai Cârmu n-a reușit să ne dea un portret atât de luminos al lui Ion Creangă”. Gh. Ghidirim și nepotul Gelu Cireș.

„Opera dvs. titanică poate fi comparată cu „Comedia umană” a lui H. de Balzac... Nasc și la Moldova oameni!”. Studentele grupei 3 REI – 8, Colegiul Național de Comerț.

Și tot așa, aș putea reproduce aici încă multe aprecieri de acest fel. Aprecieri, pe care Domnia Sa, Maestrul, le merită „cu vârf și îndesat”, căci toate lucrările acestea constituie un patrimoniu cultural al țării. Numai ceea ce a făcut Isai Cârmu pentru „Biblioteca școlarului” i-ar fi de ajuns să-i rămână numele în memoria generațiilor. Dar el a făcut cu mult mai mult – are-n palmares sute de cărți din literatura universală ilustrate în chip măiestrit, cu toată ardoarea sufletului. Să-i dorim ani mulți și succese tot mai grandioase în opera sa de lumină!

Toate florile acestei primăveri, dragă Isai – ești în drept, astăzi, să le ai!

Ion Stici. Moldova suverană, 2000, 16 mai, p. 6.

PREGĂTIȚI CALEA DOMNULUI

Cel ce vă privește din fotografie vă urează Sărbători fericite de Paști, vă îmbrățișează cu drag și vă zice „La mulți ani!”. Cu acceptul Domniei Sale, vi-l prezint: maestrul Isaie Cârmu, pictor grafician. Veni pe lumea Domnului la 15 mai 1940 din vrerea a doi țărani – Maria și Grigore din Pârjota, Râșcani. Dumnezeu să-l odihnească. Absolvește școala medie în satul de baștină, apoi se înscrie la Școala de Pictură din Chișinău. În următorii 6 ani studiază la Institutul Poligrafic din capitala fostului imperiu sovietic.

În 1971 revine în Moldova și își începe cariera de muncă la Editura „Cartea Moldovenească”, profil – grafica de carte. Curând va împlini 30 de ani de activitate. Lucrează la serialul „Biblioteca școlarului” la firma particulară Casa de editură „Litera”. Domeniul – Literatura Artistică română și universală. Instrument de apreciere a calității muncii – participare cu lucrări la expoziții internaționale prestigioase. Nominalizăm doar câteva: la Leipzig – de 4 ori; la Bologna – de 3 ori; la Varșovia – de 2 ori; la Bratislava – o dată; la Moscova – integral.

Stimate Isaie Cârmu, colectivul redacției „Luceafărul” vă apreciază efortul la întreaga lui valoare și vă roagă să acceptați urările lui de bine cu ocazia Învierii Domnului Isus Hristos și vă zice – la mai mult și la mai mare.

– Maestre Isaie Cârmu, de unde vine numele dumneavoastră de botez?

– La orice întrebare mă așteptam... La aceasta – nu. Însă vă răspund cu plăcere: port un nume biblic. Deschidem Biblia: capitolul III versetele 1, 2 și 3 din Evanghelia după Matei: „În vremea ceea a venit Ioan Botezătorul și propovăduia în pustia Iudeii. El zicea: „Pocăiți-vă, căci Împărăția cerului e aproape”. Ioan acesta este acela, care fusese vestit prin prorocul Isaia, când zice: „Iată glasul celui ce strigă în pustie: „Pregătiți calea Domnului, neteziți cărările”. Iar evanghelistul Luca ne precizează: în zilele lui Irod, împăratul Iudeii, era un preot numit Zaharia din cetatea lui Abia. Nevasta lui era din fetele lui Aaron și se chema Elisaveta. Amândoi erau neprihăniți înaintea lui Dumnezeu și păzeau fără pată toate poruncile și rânduielile Domnului. Evanghelistul Luca ne mai spune că ambii își doreau foarte mult un fiu, dar erau înaintați în vârstă și nu puteau să-l aibă. Atunci un înger al Domnului i s-a arătat lui Zaharia și i-a zis: eu sunt Gavriil care stau înaintea lui Dumnezeu; am fost trimis să-ți vorbesc și să-ți aduc vestea bună că nevastă-ta Elisaveta îți va naște un fiu, căruia îi vei pune numele Ioan”. Eu, la rândul-mi, le mulțumesc părinților mei Maria și Grigore care au fost buni creștini, pentru numele de botez Isaie pe care-l port cu demnitate.

– Maestre, prin ultimele cuvinte ați readus dialogul din Iudeea începutului mileniului I la zilele noastre. Vă mulțumesc. Și vă întreb:

cum apreciați faptul că în ultimul timp pe buzele multor oameni de artă, cultură, învățământ de la noi murmură tot mai des denumirile de oraș – Iași, Cluj, Timișoara, Craiova, Constanța, București; și tot mai rar – Leningrad, Kiev, Harkov, Habarovsk, Minsk, Moscova...

– Pozitiv. Chiar cu mare satisfacție. Trebuiau lucrurile acestea să se întâmple odată. După atâția ani de interdicții, azi savurăm aceste nume de oraș și mergem în țară cu plăcere. Zice doar apostolul Petru în cea de-a doua Epistolă Sobornicească: „Domnul nu întârzie în împlinirea făgăduinței Lui, cum cred unii, ci are o îndelungată răbdare pentru voi și dorește ca niciunul să nu piară, ci toți să vină la pocăință”. La fel și noi am început să mergem în ultimul timp la pocăință în țară, la ai noștri. Prea mult timp ne-am închinat la porți străine.

Chiar acum m-am întors de la București. Colegii noștri de la Fundația Culturală Română prin strădania deosebită a președintelui ei dl Augustin Buzura, mi-au făcut o emoționantă surpriză de Sfintele Paști – să particip la încă o expoziție internațională de grafică de carte. Instituția în cadrul căreia activez la ora actuală, ilustrând numai în ultimii doi ani peste 160 de cărți din Literatura Artistică română și universală, a prezentat la acest vernisaj peste 80 de lucrări. Mulțumesc pentru această surpriză și dlui Anatol Vidrașcu, directorul general al Casei de editură „Litera”. Mulțumesc dlui Eugen Simion, președintele Academiei Române, scriitorilor, pictorilor de pe ambele maluri ale Prutului care au participat la inaugurarea expoziției pentru aprecierile date. Vizitatorul bucureștean, și nu numai, va avea posibilitatea să ia cunoștință de rezultatul muncii noastre până la 21 aprilie curent.

– Maestre, ce vă doriți mai mult în acest ajun de Sfintele Sărbători de Paști?

– O, de-ar fi să fie cum vreau eu – l-aș ruga pe prorocul Isaia și pe propovăduitorul Ioan Botezătorul să mă readucă în Pârjota copilăriei mele și să mă dau pentru un ou roșu în scrânciobul din bățătură. Doamne, ce frumos era atunci – ca în „Amintirile din copilărie” ale lui Creangă.

– Iar pentru un viitor ceva mai îndepărtat?

– Să se realizeze cât mai grabnic temerile celorla de la ziarul

„Советская Молдавия”, publicație șovină și antinațională, că „obținerea cetățeniei române de un număr tot mai mare de români basarabeni, duce treptat la întregirea neamului”. Câtă „grijă” ne poartă Domniile Lor. Chiar dacă ei zic că activează la „Независимая Молдова”, încă romanii de până la Hristos își explicau multe situații similare prin zicerea devenită apoi celebră: „Vulpes pilum mutat, non mentem”. În tălmăcire românească – vulpea își schimbă părul, dar năravul – ba.

– *Nu disperați, maestre. Hristos e cu noi.*

Grigore Fidelschi. Luceafărul, 1998, 16 apr., p. 2.

ISAI CÂRMU: „PE TOȚI OAMENII BUNI ÎI AM PRIETENI...”

Isai Cârmu, pictor, un om de creație cu renume, talent crescut și izbucnit pe un sol național, iubit și stimat la noi, căci vine „de acasă”, un talent cu o fantastică putere de muncă, numărând sute și sute de lucrări, un Făt-Frumos, impozant, bine făcut, cu un păr bogat puțin ondulat, cu o mustăcioară ce ar constitui mândria oricărui bărbat, cu niște ochi profunzi în care se oglindește ca-n nemărginită mare zbciumul, inteligența, gândul ce zboară departe, o bunătațe proverbială și o fire căreia îi este străină invidia, ura, lașitatea, inclusiv și bătrânețea sufletească.

Urc treptele unei scări de fier de temut, căci stăpânul atelierului mă cheamă de undeva de sus să ajung la el, la acel al doilea etaj improvizat, pereții căruia măsoară cinci metri înălțime. Niște geamuri înzăpezite pe care iarna a zugrăvit peisaje indescifrabile ale unei lumi misterioase. O lampă de masă pâlپând încetișor la o oră matinală dulce, invitând la reflectări. Un aer pătruns de fumurii clăbuci, dar și de respirația unui suflet viu dornic de comunicare, de foșnetul magic, imaginar al paginilor memoriei, care poate fi atât de primitoare cu tot cu Universul său tânjând după copilăria cu pădurile-i veșnic verzi și cerurile-i pure...

Isai Cârmu, cel „de acasă”, adică din Pârjota Râșcanilor, în viața lui n-a tăiat nicio găină! Nici nu și-ar putea imagina o asemenea

trebușoară. Așa formație spirituală are. Da, recunoaște că a participat odată la tăierea porcului. Cum a făcut-o? Își bătuse urechile cu vată, închise strâns ochii și întoarse capul într-o parte, ținând porcul de un picior. Așa a stat, fără a auzi ceva, până nu se încheiase totul. N-ar fi făcut-o nici pe aceasta, dacă nu l-ar fi rugat să-l ajute una dintre cele mai bune cunoștințe ale sale. Pe când mama Maria e cu totul alta: taie găinile ca ciupercile... Altul i-a fost și tata, și bunicul! El, Isai, are o gingășie aleasă a simțurilor, o delicatețe mai rar întâlnită a firii ce nu-i permite să ridice cuțitul asupra vreunei potențiale jertfe necugetătoare. În rest, e ca ceilalți reprezentanți ai neamului Cârmeilor, un neam și o familie cu multiple legende și fapte năstrușnice înscrise pe a vremii perdea de foc răscolitor. Toți și-au iubit și-și iubesc până la lacrimi pământul, graiul, viața, fiind patrioți în adâncurile existenței a tot ce este românesc. Bunicul Dănilă Cârmu, spre exemplu, atunci când au venit rușii, a ascuns tricolorul în sân. A fost condamnat pentru această faptă foarte aspru, ajungând la închisoarea din Bălți. S-a salvat ca prin minune, cu ajutorul lui Dumnezeu. Atunci, pe semne, și-a dat seama o dată în plus cât de drept este proverbul nostru: „Bine faci, bine găsești”. Asta e că a pus pentru el cuvânt un pământean-comunist, pe care și el, cu ceva timp în urmă, îl scăpase de pedeapsa românilor, caracterizându-l drept om nepizmuitor, fără răutate în el.

Isai, nepotul său, declară că este într-un fel conservator, ceea ce este propriu unei firi de Taur, căci, conform zodiei Taur este Familia, Patria și munca – iată cele trei chei de boltă primordiale pentru firea-i neclintită, turnată în niște forme de argint sunător, cel ce nu se acoperă de rugină. Aceste forme deloc rigide, tremurătoare fire de cântec, vibrând la boarea picăturii de rouă, s-au cristalizat prin educația în familie, prin exemplul pe care i l-au dat tata și mama, buncii, neamurile, prin dorința-i de a aduna în suflet frumosul bonjur și a învăța mereu omenia. Astfel, la vârsta adolescenței, acest Isai Cârmu a dat viață unui izvor care de circa 40 de ani se știe ca „izvorul lui Isai”. Cum a fost? Păștea vacile. Așa cum i se făcuse sete, s-a aplecat să curețe de nisip un ochi de apă. Peste puțin timp și-a dat seama că suvița străvezie își are inima în adâncul pământului. Se afla la vreo 5 km de iazul satului. Așa, fără răgaz, a prins a veni încoace și a-și căuta de treabă. Izvorul acesta e viu și azi...

A citit toată biblioteca din sat, până și „Comunistul Moldovei”. Ce nebulie frumoasă – să te simți însingurat fără a ține o carte în mână! Și la păscutul vacilor a citit. Nu i-a scăpat nici Tolstoi, nici Dumas și nici Cehov. Pe „Caștanca” lui Cehov a citit-o fără a înțelege bine textul. De fapt, avea o înnăscută predilecție pentru limbi. De acest lucru își va da seama mai târziu, călătorind printr-o bună jumătate a lumii. Fără probleme, fiind deja cu nume și faimă de pictor mare, va prinde din zbor italiana, portugheza, germana, finlandeza, japoneza... Însă, pe când era încă elev, pur și simplu prin lecturi își dezvoltă imaginația și intelectul. „Edita” împreună cu bunii săi colegi – Gheorghe Danu, Pavel Nică și Alexandru Negriș, un ziar de perete. Ei scriau materiale, iar el picta. Sub oblăduirea minunatului profesor Leonid Culibaba, lingvist național, director de școală, acest ziar cu versuri, articole, îngrijire grafică, le reușea de minune. Ar scrie și el și nuvele, și povestiri, și versuri, așa cum o făceau din frageda adolescență colegii săi pomeniți mai sus, deveniți peste ani oameni de creație recunoscuți în republică, însă... Prea năvalnică îi este gândirea și n-are cum să prindă dânsul ideile din zbor. Cu penelul, însă, e cu totul alta!... Mai află că și-a făcut „consacrarea” chiar la doi anișori, pictând cu o bucată de cărbune pereții și soba. De atunci încoace pictează. S-a ales cu laurii mai multor concursuri naționale și internaționale, a călătorit mult, a gândit viața în imagini și a trăit-o din plin, așa cum ar putea s-o facă o personalitate cu un suflet mare și deschis spre aproapele său. Absolut îi este străină invidia, astfel îi este mare bucuria atunci, când colegii de breaslă obțin succese, premii, titluri. Cu coatele nu a încercat să-și croiască nici drumul și nici o cât de mică pârtie în viață. A detestat tot ce-i putred, rușinos și imoral. Călirea sănătoasă o are de la părinți, care mereu au muncit ca robii benevoli pe pământul drag atât de fără măsură scăldat în sudoarea țăranilor...

Isai Cârmu știe ce-i acela rumegușul de lemn în loc de o mâncare bună, căci a îndurat, alături de cei maturi, foamea din anii '46-'47. Știe și gustul lăstarilor de pomi tineri, al lobodei și al podbalului. Grăunțele optimismului îl are în sine, însă dacă-și imaginează că n-are pe masă o bucătică de pâine, e o tragedie pentru el! N-aș putea îndura încă o foamete, zice dânsul. O mâncare cât de simplă,

un terci cu vreo trei cepe prăjite în ulei, dar să fie! În atelier, pe o măsuță lăutarnică văd, într-adevăr, o ceapă mare, frumoasă, o bucată de pâine, de parcă ar aștepta ca stăpânul să le „înveșnicească” în vreo natură statică. Dar nu! Ultimul timp Isai Cârmu e preocupat de contractul cu Editura „Litera”, care prevede editarea a circa 1000 de cărți pentru „Biblioteca școlarului”. Dânsul este angajat ca autor al copertelor acestora. M-am uitat la lucrul deja realizat, la mai multe apariții cu nume de prestigiu, salutabile și necesare atâtor și atâtor generații care vin: Ion Slavici, Ion Creangă, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu... Îl așteaptă încă atâtea nume și atâta are de făcut! Zic, chiar dacă n-ar face decât ilustrarea comenzii date, i-ar rămâne numele înscris cu litere de lumină în analele recunoscătoarei istorii a artelor plastice. Însă, în urmă sunt sute și sute de lucrări și înainte mai are de confirmat talentul său plin de sevele dulci ale frumosului...

Alături de Isai Cârmu ne bucurăm de titlul onorific de „Maestru în Arte”, pe care l-a obținut zilele aceste. L-a căutat demult distincția dată, zicându-se cu mai mulți ani în urmă că „i s-au pierdut documentele”. Dânsul nu și-a făcut griji în plus. A muncit. Vine vremea să deschidă, deci, unul din cele trei butoaie de vin pe care le-a umplut în toamna-96, să se așeze binișor alături de mama Maria, sfântă și bună mamă, ca toate mamele lumii, care se va bucura și ea ca un copil de realizarea feciorului. Îl vor pomeni de bine cu un cuvânt cald pe tata, care a plecat în lumea celor drepti în 1992, vor alunga împreună singurătatea din nenumăratele odăi ale unei case-palat, casă construită de tatăl robaci și meșter iscusit încă circa 10 ani în urmă. Isai a zugrăvit-o în trei culori și a ieșit așa ca o operă de artă, că încoace, la Pârjota, vine lume de pe lume s-o admire și să împrumute proiectul. Vor servi câte un pahar de vin curat și își vor aduce aminte foarte bine cum e omul la tinerețe, frumos și puternic, când nimic nu-l doare, apoi Isai le va dori în gând tuturor, prietenilor și neprietenilor să trăiască toți o mie de ani. Și va dori neamului propășire, pace și izbândă, ținând în mână o relicvă sfântă – scrisoarea de la mama Maria, pe care dânsa a scris-o pentru prima dată în grafia latină. Veche cititoare a săptămânalului „Viața satului”, mama Maria, când a primit publicația apărută cu litere respective, s-a apucat să-i scrie lui Isăieș la fel cu aceleași litere. Ea, cea care a avut

de tot două clase românești, a vrut astfel să-și bucure feciorul. Isai cu ochii umezi revine la aceste rânduri, căci e o așchie și dânsul din neam, din pomul vieții ce mereu rodește.

„Hobby”-ul de bază al lui Isai Cârmu este viteza! Nu permite nimănui să-i întrecă automobilul. Îi mai place să prindă pește, căci anume la pescuit are șansa de a întâmpina minunate răsărituri de soare...

Lora Rucan. Viața satului, 1997, 4 ian., p. 3.

ISAI CÂRMU: „GRAFICA DE CARTE ESTE ZBUCIUMUL VIETII MELE”

Totdeauna am gândit că deloc nu e greu să-l provoci la un dialog pe graficianul Isai Cârmu. Uneori mi s-a părut chiar viceversa: că dânsul te provoacă. De la o vreme, însă, vocea lui expansivă se aude tot mai rar la manifestările publice. Nu i se zărește nici mustața argintie, scurt retezată, cu tresăltări de maestru în artă. Aflu că acest an a intrat ca un vârtej în viața dumnealui. Îl telefonez:

Gheorghe BUDEANU: *De ce ați devenit atât de taciturn?*

Isai CÂRMU: De ce tac în turn? În care turn? – zice, și îmi învârte cuvântul de parcă un motan s-ar juca cu un șoarece.

Gheorghe BUDEANU: *Păi, v-ați ascuns în atelier și nu mai faceți risipă de sentimente și cuvinte.*

Isai CÂRMU: Acum vorbesc mai mult cu maică-mea, Dumnezeu s-o ierte. Deunăzi s-au împlinit 40 de zile de când a plecat în lumea celor drepti. I-am aprins o lumânare, împreună cu vecinul meu de atelier, pictorul Andrei Sârbu. Dar mai vorbesc și cu inima mea, ca s-o mângâi, căci m-a săgetat chiar la acest început de an: infarct. Nu știu cum de inimile altora rezistă la ceea ce se întâmplă în jur. S-a umplut lumea de nedreptate. Frate cu frate se ceartă, iar străinu-și freacă palmele de bucurie. Nu am crezut niciodată că, în pragul mileniului trei, moldoveanul își va da votul, nesilit de nimeni, pentru comuniști. Asta-i marea noastră tragedie. Cum să nu te doară inima? Și masa de lucru, și buzunarele mi-s pline cu medicamente. Nu pot să beau nici un pahar de vin. Doctorul mi-a interzis și fumatul. Dar de

ce aş mai trăi, dacă trebuie să mă lipsesc şi de aceste mici „plăceri” ale vieţii?

Gheorghe BUDEANU: *Nu fiţi chiar atât de noros, pentru că mai e şi baftă în viaţa dumneavoastră. Or, aşa aş numi expoziţia personală pe care o veţi vernisa la Bucureşti. Oare nu e fericire şi faptul că, în aceste zile de incertitudine, sunteţi angajat la editarea extraordinarei colecţii „Biblioteca şcolarului”?*

Isai CÂRMU: Ba da, frate. E ceea ce noi, pictorii, numim, ca şi sportivii, „a doua respiraţie” în activitatea de creaţie. Lucrez la Agenţia „Litera” din 1991, de când a fost fondată. Înainte de a accepta să execut prezentarea grafică a colecţiei „Biblioteca şcolarului” pictam... etichete pentru fabricile de vin şi coniac.

Gheorghe BUDEANU: *Un maestru în artă desena etichete pentru coniac?*

Isai CÂRMU: Sunt absurdităţile perioadei de tranziţie. În schimb, Anatol Vidraşcu avea să-mi propună îndată colecţia „Biblioteca şcolarului”, la care am foarte mult de lucru. Deocamdată, au apărut cca 160 de cărţi. Până în anul 2000 trebuie să scoatem 1000 de titluri de carte. E ceva ce ţine de domeniul fantasticii. Dar Anatol Vidraşcu este un editor cu ambături sănătoase.

Gheorghe BUDEANU: *Lucraţi cu inspiraţie?*

Isai CÂRMU: Lucrez cu plăcere. Concomitent, descopăr şi marea literatură română, de care generaţiile noastre nu au avut noroc. Uneori sunt absorbit de lectură şi mă ceartă şeful că nu respect graficul. Alteori apelez şi la ajutorul redactorilor, cum s-a întâmplat în cazul cărţilor „Istoria ieroglifică” şi „Țiganiada”.

Gheorghe BUDEANU: *Ce vă amintiţi din „prima respiraţie de creaţie” a lui Isai Cârmu?*

Isai CÂRMU: Ea s-a lungit cam 25 de ani, la editurile „Cartea Moldovenească” şi „Hyperion”. Pentru ceea ce am făcut în grafica de carte de la noi, m-am ales cu o valiză de „gramote” şi „diplome”.

Gheorghe BUDEANU: *Astăzi sunteţi maestru în artă...*

Isai CÂRMU: E un titlu ca multe altele. M-aş mândri mai mult, dacă aş fi considerat cel mai bun autor de copertă de carte din Moldova. Grafica de carte este zbuciumul vieţii mele.

Gheorghe BUDEANU: *Aţi încercat să mai scuturaţi din propriul pom ca să cadă fructe de zbucium şi în calea pictorilor mai tineri?*

Isai CÂRMU: Sincer vorbind, nu am avut un asemenea scop, dar cred că am făcut-o involuntar. Pe când eram pictor-șef la editură, am știut a prețui tinerele talente care frecventau atelierul meu. Mă refer, în primul rând, la Ion Moraru, Sandu Macovei și Vasile Movileanu. Îl consider o descoperire a mea și pe pictorul Mihai Brunea.

Gheorghe BUDEANU: *Graficianul Ilia Bogdesco a fost un exemplu bun pentru dumneavoastră?*

Isai CÂRMU: Dar unde-i Bogdesco acum? El totdeauna m-a tratat cu invidie neagră. De fapt, toți prietenii și neprietenii mei consideră că, începând cu 1968, anume eu am pus bazele școlii naționale de grafică de carte din Basarabia. E un adevăr, pe care îl spun chiar dacă dau dovadă de lipsă de modestie.

Gheorghe BUDEANU: *Totuși, care e turnul de fildeș al lui Isai Cârmu?*

Isai CÂRMU: Aș vrea să zic că e atelierul meu de creație. Dar nu e un turn, e mai mult o groapă. Și nu de fildeș, ci de frig și întuneric. De doi ani nu mai funcționează nici sistemul de canalizare. Lucrez aici ca un pustnic. Regret că nu mai reușesc să trec măcar pe la uniunea noastră de creație. Știu că ea și-a înviorat activitatea în ultimul timp. Cel puțin, cu susținerea colegilor de acolo, anul trecut mi s-a acordat titlul de maestru în artă.

Gheorghe BUDEANU: *Care e prima carte ilustrată de Isai Cârmu?*

Isai CÂRMU: „Sărutul soarelui” de Anatol Ciocanu. Timp de 30 de ani de când activez în acest domeniu, am contribuit ca pictor grafician la apariția a mii de cărți, nu există scriitori din generația mea, care să nu-și fi trecut măcar una dintre cărți prin mâinile mele. Dar prima a fost a lui Anatol Ciocanu, care e din Șaptebani, peste deal de Pârjota, satul meu de baștină.

Gheorghe BUDEANU: *Care culori predomină azi la Pârjota?*

Isai CÂRMU: Culorile sărăciei și tristeții, frate Gheorghe. La Paștele Blajinilor voi merge numaidecât încolo. La mormântul mamei. Dar și pentru a revedea primăvara locurilor dragi inimii mele. Căci, dacă am ceva în sufletul meu, acel ceva acolo l-am adunat, în anii de copilărie, răătăciți prin Valea lui Adam, prin Hârtopul Boilor sau pe vâlceaua cu răchite numită Lungul Vântului. Pe niște poale de deal

dădeam de-a dura harbujii pe care îi creștea bunelul Ion. E-he, ce bunei am avut eu! Bunelul Ion a fost ofițer în armata țaristă. Avea o caligrafie deosebită. Sătenii veneau la el și-l rugau să scrie din numele lor plângeri lui Stalin. Iar bunelul Dănilă era staroste la biserica din sat. În Primul Război Mondial a făcut prizonierat la nemți și vorbea germana foarte bine.

Gheorghe BUDEANU: *Credeți că astăzi ei ar fi mândri de nepotul lor?*

Isai CÂRMU: Ei erau gospodari, iar eu sunt un artist care le dă toate pe una – clipa de inspirație. Grație clipelor de inspirație pe care le-am avut, am fost onorat la o sumedenie de expoziții, la concursuri republicane, unionale și internaționale. De cinci ori am participat la vestitul Târg Internațional de Carte de la Leipzig (Germania), dar și la cea mai prestigioasă expoziție de carte pentru copii din Bologna (Italia).

Gheorghe BUDEANU: *Când veți avea următoarea expoziție?*

Isai CÂRMU: Vernisajul va fi pe 9 aprilie în România. Va fi o retrospectivă în care nu vor lipsi nici lucrările mele din ultima oră. Ea este organizată cu susținerea editorului Anatol Vidrașcu, căruia aș vrea să-i mulțumesc din suflet pentru ajutorul acordat.

Gheorghe BUDEANU: *Vă doresc succese. Vreau ca data viitoare, când ne vom întâlni să-mi spuneți că aveți buzunarele pline cu bani, și nu cu pastile. Atunci vă voi zice să mergem acasă, la Pârlota, unde să dăm măcar un harbuz de-a dura pe Lungul Vântului. Pentru că meritați și așa ceva, nu numai titlul de maestru în artă.*

Interviu: *Gheorghe Budeanu*. Atelier: Publicație a Uniunii
Artiștilor Plastici din Republica Moldova, 1998,
nr. 1-2 (6-7), p. 16-17.

ÎNTÂRZIAȚI ÎN FAȚA POZEI DE FAMILIE...

(Dialog cu dl Isaie Cârmu, grafician, maestru emerit în arte)

– *Dle Isaie Cârmu, bună ziua, sărbători fericite. La vârsta pe care ați atins-o, cu experiența de viață acumulată și imaginația unui pictor-grafician de renume, nu cred că ați avea probleme dacă v-aș ruga să „coborâți” în copilăria generației dumneavoastră. Amintiți-vă cum erau pe atunci sărbătorile de iarnă.*

– „Am venit pe lume” cu pensula în mână, cum spunea mama mea, în 1940 la Pârjota, Râșcani, județul Bălți. Iată din care generație fac parte. Am deosebită plăcere, până la înduioșare, dacă doriți, să-mi amintesc de acele timpuri de mult trecute. După încheierea muncilor târzii de toamnă, peste satele din stepa Bălților se așternea liniștea. Era încă puternic ecoul trecutului, începeau clăcile, șezătorile, pregătirile către sărbătorile de iarnă. Sovietizarea ținutului încă nu se produsese. Iar cu venirea zăpezilor care erau adânci că noi, copiii, ne dădeam cu sâniuită de pe acoperișul casei, toți oamenii, și mici și mari, purcedeau la constituirea cetelor de colindători, de teatru popular, se învățau texte, se confecționa recuzita obiceiurilor de Crăciun, de Anul Nou – steaua, capre, ursul, căluții. Vai, ce timpuri erau, și cu cât drag așteptate. Casa omului devenea mai primitoare, atât pentru cei care mergeau cu colinda, plugușorul, semănatul, urând belșug și sănătate, cât și pentru gazdă. Cât cântec, cât joc, câtă rostire bogată!...

– *Maestre, ar fi prea aproximativ spus, dacă am crede că istoria unui popor, unei națiuni e scrisă numai pe papirus, pe pergament sau pe hârtie. Ea e tipărită, după cum am auzit și de la dumneavoastră, în tradițiile, artele, cultura lui. Și pentru că am hotărât chiar de la bun început să-mi construiesc interviul după principiul contrastului, contrapunerii, vă întreb: cum se împacă dl Isaie Cârmu, omul de cultură, cu politica?*

– Să știți că nu m-ați luat prin surprindere. Mă așteptam la asemenea întrebare. Fiind din tinerețe implicat în durerea neamului, afirm cu toată certitudinea că nimeni din cetățenii unei țări nu are dreptul să se eschiveze de la „reis public” – muncă publică, sau pentru binele publicului, cum spuneau latinii, – de la muncile de tot felul, dar necesare tuturor. Cei care încearcă să mă convingă că fac o

meserie sau alta, dar sunt departe de politică, greșesc din necunoaștere sau cu bună-știință. Spre binele lor, zic – iartă-i Doamne că nu știu ce vorbesc. Intervievatul dumneavoastră se simte bine în ambele ipostaze – și în cea de pictor grafician, și în cea de cetățean, de fiu al națiunii române. Altfel nu-mi pot imagina viața.

– *Dle Isaie Cârmu, să admitem că istoria și soarta ar fi procedat altfel cu noi, ne-ar fi pregătit o surpriză: nu Theodor Aman, Constantin Brâncuși, Eugen Ionescu plecau la Paris pentru a se afirma, ci tinere talente ale poporului francez veneau la noi urmărind același scop. Care ar fi fost rezultatul surprizei? Ce credeți despre expresia „pregătirea cadrelor”?*

– Să le luăm pe rând... Dacă am pornit prin absurd de la ideea lansată de dumneavoastră, s-ar fi întâmplat un lucru grav pentru națiunea noastră, nu pentru cea franceză. Noi nu i-am fi avut pe prestigioșii Aman, Brâncuși, Ionescu. Una e când un om de cultură se formează (acesta e cuvântul potrivit) acasă, în condiții lejere unde totul și toate îi sunt bine cunoscute și prietenește dispuse, și alta e când tânărul înzestrat de Dumnezeu cu talent merge „în genunchi” spre acel miraculos Paris, cum a procedat neasemuitul și înconfundabilul sculptor de renume mondial Constantin Brâncuși, bunăoară. Una e să te afirmi în țara ta, în societatea din care vii, și alta e să-ți atingi scopul (care, de fapt, nici nu are sfârșit) când ești departe de patrie, istovit de întrebarea cum îmi asigur existența? La cea de-a doua parte a întrebării răspund în modul următor: noțiunea „pregătirea cadrelor” este de sorginte comunistă și ne vine de la școlile de partid. Acolo, pare-mi-se, se pregăteau „cadrele”. Cu scuzele de rigoare, ea poate fi aplicată atunci când e vorba de diverse profesii din domeniul economicului, învățământului, politicului, și în niciun caz în domeniul artelor. Cine-i învață pe pictorii iconari pe sticlă? Cine-i învață pe pictorii naivi? Repet – pe un om de artă nu-l poți învăța. El se formează, desigur, nu fără ajutorul profesorilor, îndrumătorilor săi.

– *Maestre, ce este pentru dumneavoastră sărbătoarea Nașterii Domnului? Dacă reieșim din ceea ce ni se întâmplă, Hristos s-a născut de două ori? Acceptați sau nu o atare situație? Dacă ar fi în puterile dumneavoastră și lumea v-ar cere să faceți din două una, cum ați proceda?*

– Mi-ați pus o întrebare foarte durută pentru creștinii basarabeni, de fapt pentru întreaga populație. Pentru mine Nașterea Domnului, e cea mai mare, mai importantă sărbătoare creștinească. Apoi vine Sfintele Paști. Obiceiul de a colinda, de fapt, de-a merge din casă în casă cu urări de înstărire și belșug, e perpetuarea generațiilor, e consfințirea cântată sau strigată a familiei, e personificarea gospodăriei și a buneii stări. Ce-și mai poate dori un om la locul lui? Cât privește celelalte aspecte ale întrebării, într-adevăr se creează impresia că Mântuitorul s-a născut de două ori. O parte din populație (în special în satele de pe malul Prutului) sărbătoresc Crăciunul pe stil nou, iar altă parte – pe stil vechi. Situația dubioasă ne-au creat-o cei care au venit aici în 1812. E și rezultatul ambiției nesăbuite a conducerii bisericii condusă de Vladimir. Un paradox similar există în Cuba. Începând cu 1968, regimul comunist a decretat sărbătoarea Crăciunului la 1 iunie, începutul recoltării trestiei de zahăr. Vă imaginați o mai mare stupiditate? Ca unică excepție, Fidel Castro a anunțat țara că, în legătură cu faptul că Papa de la Roma se pregătește să vină în Cuba, în anul acesta Nașterea Domnului se va marca la 25 decembrie. N-ai ce-i face. Trăim în secolul „deșteptilor”.

– *Dle Isaie Cârmu, dacă ar fi să aplicăm în politicul de la noi cunoscuta frază a cronicarului „noi de la Râm ne tragem”, cum ați ieși din încurcătură?*

– Aș zice așa: toată mișcarea națională basarabească de la Frontul Popular se trage. Și cea dreaptă, și cea care a pornit spre stânga... Am avut onoarea să stau, ca mulți alții, la leagănul Mișcării de Eliberare Națională, numită apoi Frontul Popular. Mă mândresc cu acest fapt și vreau să se știe acest lucru. Iar dacă azi avem peste 50 de partide mai mari, și chiar de buzunar, nu e departe timpul când pe pământul basarabean vor rămâne doar câteva, cele cu adevărat ale neamului. Societatea noastră va da curs procesului chiar după alegerile parlamentare din primăvara anului viitor.

– *Maestre, vă dau o situație la care am fost martor în Grădina Publică „Ștefan cel Mare”: vreo șapte la număr fete bune de măritat, dar veștejite înainte de timp, cu greble în mâini, strângeau frunzele de sub pomi, le încărcau într-o remorcă de tractor și vorbeau românește. Alte două domnișoare de vârsta lor, cu bujori în obrăjori, își plimbau*

câinii pe alei, și vorbeau în rusește. V-ar face plăcerea să comentați tabloul pe care l-am descris?

– Vă dau și eu o situație verbală ca răspuns și ca o comparație, sper, reușită. Mi-a rămas în memorie pentru toată viața un moment din filmul american „Spartacus”. Sus în tribune șed înfășurați în țeșături scumpe patricii cu matroanele lor. Jos, în arenă, luptă pe viață și pe moarte gladiatorii. Sus se află stăpânii, jos – robii. Uciderea reciprocă în mod bestial a unora, e moment de mare satisfacție pentru alții. Acum reveniți din Antichitate la sfârșit de secol XX, schimbați locul de desfășurare a acțiunii, a personajelor și rolurile pe care le joacă, și veți avea realitatea timpurilor noi basarabene. Cum vă place?...

– *Trist... Vă mai întreb, dle Isaie Cârmu, despre ceva: recent presa de dreapta ne-a informat (cea guvernamentală și de stânga a luat apă în gură) că Mitropolia Basarabiei a fost din nou sfidată de autorități printr-un act comis de înalta justiție a statului. Până unde credeți că se poate ajunge?*

– Această întrebare mi-o pun și eu. Dar, analizând la rece situația, mă consolez cu gândul că, întrucât conducerea Mitropoliei Basarabiei a epuizat toate formele de apărare a dreptului său de existență, ea se va vedea silită să cheme regimul Lucinschi în fața unei instanțe judecătorești internaționale. Din câte se știe, unele organizații nonguvernamentale cu statut de observator la Consiliul Europei, și-au exprimat de acum intenția de a susține cauza Mitropoliei Basarabiei. Nu știu dacă există altă modalitate de a apăra dreptul la confesiune a unei bune părți din populația Basarabiei de azi. Cei care gândesc altfel, greșesc la sigur. De la lupta fățișă contra Mitropoliei Basarabiei, care acum 5 ani a fost doar reactivată și nu înființată, s-a ajuns la o confruntare directă. Cum putem altfel califica starea de lucruri, dacă la ora actuală în Republica Moldova sunt legiferate atâtea alte confesiuni. Dubii n-au mai rămas: aici sunt puse în joc interesele bisericii ortodoxe ruse, cât și ale Kremlinului în genere. A ceda în fața Mitropoliei Basarabiei ar însemna pierderea prestigiului pe care l-a avut Moscova în teritoriu dintre Prut și Nistru și mai departe în Europa de Sud-Est.

– *Maestre, amintiți-vă când ați vizionat ultima oară un film la un cinematograf public? Care era subiectul peliculei? Ce credeți despre cinematografia noastră? Care este rolul ei în deșteptarea poporului?*

– Nu știu dacă are să vă placă răspunsul care pot să vi-l dau. De la destrămarea imperiului sovietic încoace n-am mai fost la un cinematograf public. Ultimul film pe care l-am vizionat era, pare-se, o producție iugoslavă. Cauza e că în cinematografie, ca și în toate celelalte domenii, s-a produs o harababură. E de vină și TV care face concurență vădită cinematografiei contemporane. Acum cu expansiunea televiziunii prin cablu filmul ca artă s-a dezvoltat complet. De la dezgustul pe care mi-l producea prin film ideologia sovietică am ajuns la cel legat de propagarea violenței.

Totul este poluat. Despre cinematografia națională, dacă mă întrebați, azi e la pământ. La capitolul „rolul educativ” al acesteia de asemenea nu pot să vă spun cine știe ce. Deocamdată stăm în baltă ca un cocostârc într-un picior. Cinematografia cu adevărat națională trebuie mai întâi s-o creăm, și apoi vom fi în drept să-i cerem socoteală.

– Dle Isaie Cârmu, să revenim (deși tangențial) la sărbătoarea de azi – Ziua Nașterii Domnului. Un om de cultură, un patriot al neamului, n-a putut să nu observe disputa reîncepută (după vreo 70 de ani) cu privire la înălțarea în țară a Catedralei Mântuirii Neamului. N-ați putut trece, la sigur, peste acest eveniment nici dumneavoastră. Doriți să vă expuneți punctul de vedere?

– Cu multă plăcere. Ideea nu e nouă. Ea vine încă din anii '20. Dar traducerea ei în fapt a fost împiedicată de mai mulți factori. Acum s-a revenit pentru că merită atenție. Toate națiunile creștine care se stimează și-au înălțat de mult catedrale maiestose (atât de rit catolic, greco-roman, cât și ortodox). În catedrala „Sfântul Petru” din Vatican încap o imensitate de credincioși. M-a frapat catedrala „Madonietta” din Milano prevăzută pentru 40 mii de oameni – mai mult decât un stadion. E arhicunoscută catedrala „Sf. Sofia” din Constantinopol. Și bulgarii au un lăcaș impunător din toate punctele de vedere. Să fim noi, neamul românesc, atât de scumpi la țărâțe și ieftini la făină încât să nu ne permitem un obiect de cult pe potrivă? Ar fi un păcat. Susțin întru totul această idee. Aș dori să avem cât mai curând posibil prima informație cu privire la proiectul catedralei Mântuirii Neamului și la locul de amplasare a ei.

– Maestre, la 5 februarie anul viitor se vor împlini 4 ani de

la acea dată, când în Palatul Național din Chișinău a avut loc congresul „Casa noastră – Republica Moldova”. Cum vă simțiți azi sub „acoperișul casei noastre – Republica Moldova”?

– Ca dracul în spini „dacă e să încep cu sfârșitul”. Îmi permit doar un singur exemplu: atelierul acesta, în care înghețăm acum în timpul realizării acestui interviu, mă costă o groază de bani pentru „întreținere și servicii”. Dar să revenim la ziua de 5 februarie 1994. Sosind în atelier, am inclus ca de obicei aparatul de radio. Se realiza o transmisiune în direct din Palatul Național. După mai multe minute de aflare în fața lui, m-am îngrozit. Era teribil să ascultîi ceea ce se producea acolo. Am păstrat presa scrisă din zilele celea. V-o pot arăta, o am aici. Iată câteva titluri: „Congresul rușinii naționale”, „Congresul al XVI-lea al p.c. al R.S.S.M.”, „Cum inteligenția a trădat poporul-său”, „Apostolul Pavel în criză de identitate”, și încă vreo duzină de felul acesta. Îmi pare foarte rău de dl Mircea Snegur, pe atunci Președinte al Republicii Moldova, că fariseii gen Ion Druță și alții l-au implicat în asemenea acțiune cu adevărat rușinoasă pentru neam. Sunt de aceeași vârstă cu Domnia Sa și îndrăznesc să-i fac o sugestie: stimată Mircea Snegur! Ieșiți în presă cu o declarație de dezicere de acea „Casă comună...” ca să nu mai roșiți în fața națiunii. Veți recâștiga încrederea poporului ca și atunci, când prin vot majoritar ați fost ales Președinte al Republicii Moldova. Vă rog, nu vă supărați pentru sugestie.

– Dle Isaie Cârmu, ce ar însemna pentru dumneavoastră, ca om de creație, noțiunea „vatra”?

– Deși s-ar părea că aceasta e doar de ordin lingvistic, semnificația ei e mult mai adâncă. Grecii antici aveau o zeităte protectoare a căminului, numită Hestia. Mai târziu, acest cuvânt a început să personifice deopotrivă altarul, vatra casei, centrul cetății centrul Greciei, în sfârșit – centrul pământului. La români un cuvânt cu funcții asemănătoare (chiar dacă mai puțin extinse) e vatra. Bunăoară: vatra strămoșească (Patria, Țara); vatra satului (centrul localității); vatra casei (locul unde ne-am născut); vatra focului (căminul în care coacem pâinea, la care ne încălzim). Focul dintotdeauna a fost un element civilizator. O datină veche românească ne spune că femeile din trecut țineau să aducă pruncii pe lume lângă vatra focului pentru

ca să fie viguroși. Încă ceva mai este de spus: vatra casei face legătură între spațiul interior și exterior prin coșul de fum prin care intrau și ieșeau spiritele malefice.

– *Maestre, sunt tentat să cred că cei care nu sunt competenți într-o serie de lucruri, dar nu doresc sub nicio formă să rămână descoperiți, se ascund în dosul frazei – „așa am apucat”... Care e opinia dumneavoastră la acest capitol?*

– Ambii stăm pe aceeași poziție. O întreb pe o vecină de a mea de scară: mătușă, mata mergi din când în când la biserică? Da, zice. În fiecare duminică. La care biserică? o întreb. La a părintelui Vladimir, zice. Păi, ai putea merge la una subordonată Mitropoliei Basarabiei, vin cu propunerea. Nu, se împotrivește... noi așa am apucat, așa mergem. Întrebarea aceasta i-am adresat-o unui alt vecin de scară, om cu carte – același răspuns. Nu-l pot convinge și gata. Altădată îmi răspunde întrebării prin întrebare: dar care e deosebirea? Or, discut cu un intelectual care folosește la fiecare pas formula rusească de adresare – Maria Ivanovna, Ivan Petrovici, bunăoară. Îi explic că nu este caracteristică pentru noi, o avem pe a noastră – nimic, ca nuca de perete. Același răspuns – „așa am apucat”. Vorba ceea: pielea rea și răpănoasă...

– *Maestre, ce sentimente vă trezește starea de spirit ce bântuie prin Duma de Stat a Federației Ruse? Ce părere aveți despre recenta declarație a acesteia cu privire la „independența” Republicii Moldova?*

– Denumirea organului legislativ sună bine. Îi cheamă pe deputați să gândească. Nu se citește la noi. Dacă în anii '70 basarabenii ce se considerau „moderni” completau un perete din căminul lor cu o bibliotecă personală (deși în mare majoritate nu citea niciuna din cărți), azi nici nu o cumpără. E clar, nu au bani, dar nici la carte nu se trag. Va veni „sper”, timpul când cartea va suna a plin lovindu-se de capul basarabeanului nostru.

– *Maestre, s-a scurs vreo lună de la momentul în care Parlamentul Republicii Moldova a desemnat o nouă conducere a Companiei de Stat „Teleradio-Moldova”. Simțiți schimbarea în bine a lucrurilor în Dealul Schinoasei?*

– Poate nu mie ar trebui să-mi adresați această întrebare. De ce? Pentru că de la 27 februarie 1994, ziua în care agrarienii au venit la putere, nu privesc televiziunea de la Chișinău. Mă enervează. Ceva mai loială părea radiodifuziunea. Nici acum nu privesc, nu ascult. Nu sunt sigur că vor face ceva spre binele poporului cei din noua conducere a companiei. Suntem în preajma alegerilor când cei cu bani buni și influență vor face totul pentru a avea la mână mass-media. Atâta știu că această nouă conducere e provizorie ca și guvernul lui Kerenski din 1917.

– *Dle Isaie Cârmu, ar fi cu totul nepotrivit să încheiem dialogul nostru cu un ANACOLUT... Haideți să revenim la punctul de unde am plecat – azi e seara de Crăciun. Sunt mai mult decât sigur că aveți un mesaj adresat cititorului nostru.*

– Cum să nu: după grâu, după seară, după flori de primăvară.

Marie, Sântă Marie, mare-i seara de Crăciun...

– *Sunt cuvinte dintr-un mult pre frumos colind de Crăciun cules din popor și cântat de Ștefan Hrușcă. La nivelul colindelor, întâlnim un bogat teren al credințelor perindate de-a lungul veacurilor. Odată cu primele celebrări ale nașterii lui Mesia, în secolul al doilea după Hristos, au apărut și primii colindători, care-și anunțau simbolic semenii de bucuria Nașterii Domnului. Colindătorii se considerau trimiși ai lui Dumnezeu, trecând prin casele oamenilor pentru a-i binecuvânta, a le ura o viață mai bună. Primește-ți colindătorii, dragă cititorule, cu ramuri de măslin. La mulți ani!*

Grigore Fidelschi. Luceafărul, 1997, 25 dec., p. 2.

DRAGOSTEA DE-O VIAȚĂ: CULOAREA

– *Cum o duce azi un pictor, în particular Isai Cârmu?*

– Dacă aveți în vedere creația, vă răspund scurt: criză, stagnare, derută etc. Dar mă alin cu visurile, nu numai la figurat. Deunăzi am visat o foarte amplă expoziție de artă americană. Unde o fi fost ea organizată și de cine, habar nu am. M-am trezit măgulit că am fantezie. În somn. Or, este neverosimil să vezi în somn ceea ce n-ai văzut niciodată nicăieri. Ceva am reținut din visul acela încântător.

Și am înțeles cu adevărat titlul ciclului grafic al lui Goya – Somnul rațiunii naște monștri...

Da, am ajuns să trăiesc cu... visurile. În realitate o duc prost. De foame nu sufăr, deoarece mă zbat zilnic să am o bucată de pâine. Le-am spus la ai mei: am trecut Rubiconul veacului meu, o a doua foamete nu am s-o suport. Ai mei habar nu au prin ce am trecut eu în 1946-1947. Mă tem de foamete. Și mă doare sufletul că la sfârșit de mileniu ne mai paște un atare blestem. La noi, în Moldova aceasta mănoasă. Din cauza unor conducători incompetenți, dușmănoși nouă, românilor basarabeni. Ei o duc bine. Ai impresia că din aeronavă nu mai coboară. Bonn, Paris, New York și naiba mai știe pe unde se plimbă. Și măcar de-ar învăța câte ceva de la străini. Of! Ei cred că pot ascunde adevărul despre Occident. De mine – nu! Eu am văzut cu ochii mei cum trăiesc oamenii în țările burgheze, cu care am fost speriați decenii la rând. Japonia, Marea Britanie, Finlanda, Germania, Italia și alte țări m-au încântat. Nu încercați să ne prostiți, domnilor! Și încetați să prezentați eșecurile noastre drept... performanțe. Două zile la rând am tot auzit la radio că la Cantemir un conducător de-al nostru a descoperit o vacă de la care s-au muls trei mii de litri de lapte. Și că turma de porcine a ajuns la cifra de o mie de capete. Și că muncitorii dintr-o „gospodărie colectivă” au câștigat tocmai câte 1400 de lei pe an. Halal de atare „performanțe”! Știu oare conducătorii noștri că vaca tatălui meu dădea anual câte 6-7 mii de litri? Că o vacă olandeză dă până la 10.000 de litri de lapte pe an? Conducătorii noștri mai bine ar mânca ce mănânc eu și cei mulți ai noștri, ar slăbi nițel și s-ar apuca de treabă: ar da pământ oamenilor, ar crea condiții de prosperare băștinașilor harnici ca albinele, n-ar vinde străinilor totul, inclusiv pământul rămas nouă de la strămoșii noștri. Cred că s-a înțeles cum o duc.

– *Și-atunci cum lucrează un plastician care o duce așa? De unde, când și cum îi vine inspirația?*

– Pe parcursul anilor am ilustrat o sumedenie de cărți. Inspirația mi-a venit întotdeauna din manuscrisele oferite mie pentru a ticlui acea minune care se cheamă carte. Majoritatea cititorilor țin în mâini un obiect extrem de util și necesar, dar habar nu au câți oameni, specialiști în domeniu, au muncit la ea. Naivul de mine și incurabilul

credul în toate ca un copil, fiind convins că sunt asigurat până la scândura de brad (ce naivitate, astăzi nici asta n-o găsești pentru sicriu), credeam că această minune și veșnica mea dragoste, cartea, o să-mi asigure existența. Cinci ani s-au mai șters din viața mea și nicio ofertă cât de cât serioasă de nicăieri. Această toamnă am fost onorat cu premiul „Ilie Gravorul” pentru două coperte ale cărților lui Paul Goma, editate de fundația „Basarabia”. Mersi pentru onoare! Am primit tocmai... 100 de lei. Când am venit acasă, soția a rămas cu gura căscată. Și mi-a spus: ieri am întâlnit-o pe Lora Vangheli având pe picioare niște șosete foarte simpatice. Exact pe gustul meu. Am rămas tablou, când am aflat că șosetele cu pricina costă exact 100 de lei. Na-ți leii, femeie dragă, dar... ce păpăm? Și mă întrebați de inspirație... Am lucrat douăzeci de ani la editură. Știți prea bine câte titluri de cărți apăreau anual! Până la trei sute. Or, ce face azi în privința cărții statul nostru „liber”, „independent” și am uitat cum i se mai spune, ba mi-am adus aminte – „indivizibil”? Se știe câtă muncă „patriotică”, subotnice pre limba ocupanților, am depus noi la construcția Casei editurilor și a Tipografiei Centrale de pe strada Florilor. Pentru ce? Ca astăzi același stat, pe care l-am slujit decenii întregi, să editeze cu scârț două cărți pe an? Statul, lipsindu-mă pe mine, de altfel și pe ceilalți colegi, de activitatea noastră dragă, m-a determinat să-mi asigur existența prin muncă ocazională. Îi sunt recunoscător dlui Anatol Vidrașcu de la prestigioasa agenție „Litera”, care îmi face oferte în domeniul drag, dar aceste oferte sunt totuși puține și... ocazionale. Din păcate, „Litera” nu editează cărți. În orice caz editează puține cărți. Oricum, îi mulțumesc. Grafica de șevalet ar fi bună pentru urmași. Prea puțin se vinde ca să poți exista din ea. Jinduiesc să revin la ocupația mea de odinioară.

– *Mai concret, cum aveți de gând să reveniți? Altfel zis, la ce lucrați în prezent? Și... cum?*

– Am finisat trei afișe. Lucrez cinstit, cu dragoste pentru ceea ce fac. Dar... atelierul nu se încălzește. Aștept, de pe acum, primăvara. Și sper să treacă odată greutatea acestor groaznice.

– *Până vor trece, ce ne propuneți în pagini, ce desene doriți să publicăm ca cititorul revistei să-și facă o impresie, oricât de sumară, despre Isai Cărmu, despre creația sa?*

– Fie-mi îngăduit să spun că este un caz cu totul ieșit din comun: acord un interviu unui ziar străin mie. Adică unei publicații pe care n-am citit-o încă. Dar fie! Mi-am expus deschis câteva gânduri, la care aș adăuga ceva care ar fi păcat să rămână nespus: dragostea mea a fost, este și va fi până la sfârșitul vieții culoarea. Culoarea prin care exprim totul. Adică mă exprim pe mine. Culoarea este dragostea mea de-o viață. Și linia. Iar cititorilor revistei le doresc să fie mai optimiști decât mine. Să muncească vârtos întru acumularea de cunoștințe în toate domeniile, inclusiv în acela al artelor plastice. Să-și iubească neamul lor – al nostru al tuturor – românesc. Să-i ferească Dumnezeu de indiferență și pasivitate, acest viciu mârșav, atât de caracteristic multora dintre noi.

– *Iar dintre desenele la care țineți mai mult?*

– Deoarece țin la prea multe desene realizate pe parcursul anilor, vă propun o întreagă colecție. Ați putea ilustra nu o singură pagină...

– *Mulțumim!*

Ion Ciocanu. Patria tânără, 1995, nr. 47 (2 dec.), p. 13.

PENTRU A FI... DETRONAȚI

Născut la 15 mai 1940 în satul Pârjota, raionul Râșcani, Isai Cârmu este un pictor notoriu, un adevărat maestru al graficii de carte. Odinioară George Meniuc, Liviu Damian, Ion Vatamanu și alți scriitori, când aveau vreun manuscris la editură, nici nu vroiau să audă de un alt grafician: Isai Cârmu îl înțelegea de minune, colabora cu ei intim și fructuos, cărțile ilustrate de Domnia Sa erau permanent între cele mai bune, învrednicindu-se de premii și diplome la concursuri naționale, unionale și internaționale.

De fapt, nu numai odinioară, de vreme ce cărțile îngrijite de Domnia Sa au fost menționate și la Salonul Național de Carte – '95, iar volumele apărute recent la Casa de editură „Litera” sunt o autentică sărbătoare pentru ochi și pentru suflet.

De aceea n-am putut să nu-l deranjez.

– *În ce stare suflătească te afli, prietene?*

– Mă aflu în acea stare sufletească, în care s-a pomenit actualmente toată suflarea românească din Basarabia. E amară, o stare de derută, disperare, regret, deznădejde și, dacă vrei, teamă. Aceste nenorociri s-au adunat într-un mare ghem, pe care nu se știe cine-l va descâlci.

În revista „Flux” din 6 decembrie am citit un articol al lui Mircea Eliade „Invitație la bărbăție”, scris în 1934. Citez: „... Toată lumea știe că trăim un ceas întristat și deznădăjduit, că suntem lichele și neputincioși, că ne îneacă descompunerea, lașitatea și cinismul”... Cred că Mircea Eliade în acest articol scris cu 70 de ani în urmă a făcut o anatomie a noastră, foarte actuală și azi. Aș sfătui pe toți deznădăjduiții (ca și mine!) să studieze acest înțelept articol.

Referitor la spiritualitate povestea e mai lungă. Spiritul meu creator n-a scăzut. Dimpotrivă, mă sufocă gândurile și intențiile cele mai frumoase. La o adică, nici n-aș avea de ce mă plânge. Slavă Domnului, prin muncă istovitoare mi-am creat un nume în arta cărții. Am un geamantan de diplome, printre care cea mai mare „Ivan Fiodorov”, visul oricărui creator de carte de pe timpurile, Slavă Domnului, deja apuse ale Uniunii Sovietice. Am fost inclus în multe ediții de specialitate, anuare „Arta cărții”, cataloage din fosta uniune și de peste hotare, pe parcursul anilor am avut o presă bună scrisă, vorbită și vizuală.

Așa am ajuns la 56 de ani. Expoziție personală n-am reușit să-mi înjgheb. Mă tem că nici la 60 n-o să reușesc. De ce? Ramele mă vor costa 2500 lei, sticla – și mai scump, cartonul, hârtia, transportul (ei bine, Uniunea noastră are autobuz), recepția (că așa e moda acum) minus vinul, că am făcut astă-toamnă la mama vreo trei butoaie. Nu vâ spun cât câștig lunar. N-are rost.

Vasăzică, fără sponsor bogat nu fac nimic. Nici nu-mi trebuie. Sunt taur. Apropo, anul ce vine e al meu. Mă gândesc câteodată: în ce mizerie au creat Van Gogh, Modigliani și alții. Avante, Isai!

Of, dar ce mă fac cu celelalte? A venit iarna. Tu, Ioane, știi atelierul meu. E frig teribil ca și la toți colegii mei. Plus defecțiuni tehnice, plus amenințarea cu deconectarea luminii pentru neplată. Spiritualitatea mea în asemenea caz se cam clatină. Dar mi-a apărut iar în față Mircea Eliade și trag concluzia: sufletescul cu spiritualitatea s-au contopit în deznădejde, dar și în speranță. Dumnezeu să ne ajute pe toți în ieșirea din această capcană, pusă nouă de căpcăuni.

– *Dar și la ora actuală lumea te vede ca un prezentator*

artistic excepțional al colecției „Biblioteca școlarului” a Casei de editură „Litera”.

– Tu ești sigur că lumea mă vede? Eu nu sunt sigur. Calc pe modestie și afirm: este o colecție din toate punctele de vedere excelentă: și prezentarea grafică, și selecția operelor, și machetarea, și tiparul.

Dar cărțile acestea nu se cumpără. Intențiile dlui Anatolie Vidrașcu de a edita o mie de titluri sunt mai mult decât nobile și grandioase. Dar... Și e păcat și regretabil că copiii noștri, în marea lor majoritate, vor fi lipsiți de această comoară editorială.

– Nu dispera. Spune mai întâi cititorilor: de unde vine talentul plastic sau, mai exact, arta penelului?

– De la Cel de Sus. Prin 1964, după serviciul militar, cu o valiză de lucrări executate timp de trei ani, am plecat la Petersburg la Școala Superioară de Pictură „Muhin”. Nu știu de ce am ales facultatea care avea tangență cu arhitectura, deci și cu matematica (de fapt, o simplă convorbire). În fine, rezultatul a fost: desenul și pictura pe „5”, compoziția însă pe „2”. Mai târziu am înțeles subiectivitatea acestei probe. Și slava Domnului că s-a întâmplat așa. Am venit la Chișinău, am absolvit cu bine Școala de Pictură în 1965, și tot în acel an am devenit student la Institutul Poligrafic din Moscova, pe atunci instituție de prestigiu unional. Anume la Institutul Poligrafic am prins norocul de coadă. Norocul constă în profesorii de viață veche, adevărați intelectuali și în profesiune, și în viață. Păstrez și azi ziarul facultății „Poligrafistul”, în care este pomenit și numele meu alături de nume marcante de absolvenți ai institutului.

– Acum lasă la o parte modestia și numește cărțile la care ții în mod deosebit.

– Cărțile, copertele, machetele, buclele, afișele, etichetele, ambalajele executate de mine ating cifra de sute. Ilustrații, desene – peste o mie. Participări la expoziții în domeniul artei cărții – nenumărate, atât în țară (de atunci), cât și peste hotare: Polonia, Italia, Cehia, Germania, Canada, SUA și nu mai știu pe unde, fiindcă cărțile și ilustrațiile mele erau incluse în cele mai diverse expoziții.

Peste 70 de cărți îngrijite de mine au fost premiate cu diplome la multe concursuri pe parcursul anilor. Iată doar câteva (cronologic

e imposibil de a le enumera): S. Vangheli „Ministrul bunelului”, P. Neruda „Canto generale”, I. Erchen „Maiorul Toot și alții”, S. Brandt „Corabia nebunilor”, George Meniuc „Toamna lui Orfeu”, „Povești moldovenești” (editată în 15 limbi ale lumii), M. Peleah „Povestiri despre vița-de-vie”, L. Damian „Pâinea”, Petrarca „Sonete”, Gr. Vieru „Aproape”, V. Ioviță „Dimitrie Vodă Cantemir”, „O mie și una de nopți”, P. Neruda „100 sonete de dragoste”...

– *Ai un idol ori chiar câțiva în domeniul în care activezi?*

– În decursul anilor am vizionat și participat la nenumărate expoziții internaționale „Arta cărții”. Numai în Germania, la Leipzig, la renumitul în întreaga lume Salon al celor mai frumoase cărți, am participat personal de 5 ori, la târgurile internaționale de carte de la Moscova, am fost prezent la toate câte au existat. Îți închipui câte contacte am avut, cu câte personalități marcante am avut norocul să discut, câte cărți formidabile am savurat. E o școală, nu?

Un idol nu există. Idolii au fost cărțile cele mai frumoase pe care le-am răsfoit. Ilustrația nu-i toată cartea. Cartea e un organism care include o sumedenie de componenți. Anume acest adevăr am tins să-l însușesc temeinic. Ce păcat că toate intențiile mele, ale noastre, cele mai nobile, s-au risipit din cauza imposibilității și neputinței tehnicii poligrafice de atunci de a reda adecvat culorile originalelor, din cauza tiparului mediocru comparativ cu ceea ce se făcea în lumea liberă! Îmi pare rău până la lacrimi că n-am avut norocul de posibilitățile tehnologice de care se bucură colegii mei de azi. Referitor la idoli, convingerea mea e că idolii există pentru a fi cunoscuți, savurați, venerați și... detronați.

– *Așa e. Oricât de mult te-ai închina în fața lui Van Gogh sau Modigliani, n-are niciun haz să-i imiți ori să stai în umbra lor. Adevărul este cu atât mai axiomatic, cu cât Isai Cârmu nu cunoaște nici odihna, nici stagnarea în creație. Am reprodus în câteva rânduri coperte executate excepțional de Domnia Sa pentru cărțile lui Eminescu, Alecsandri și ale altor scriitori în colecția „Biblioteca școlarului” a Casei de editură „Litera”. Și vom mai reproduce. Pentru a ne convinge încă și încă o dată de originalitatea și vigoarea plasticianului Isai Cârmu.*

Ion Ciocanu. Luceafărul, 1996, 24 dec., p. 2.

OMUL CARE TRĂIEȘTE PRIN CARTE

Artistul Isai Cârmu și-a trăit viața printre cărți. Prin cărți și-a afirmat crezul. În cărți a investit bucuria de a crea. Datorită cărților a depășit momentele de criză, de incertitudine, de disperare. Statornica lui dragoste pentru artă s-a contopit cu cea pentru carte. Acest sentiment perpetuu, reînnoit prin orice carte ilustrată, l-a determinat să se consacre domeniului în care activează până în prezent. Urmărind îndelungata activitate a graficianului Isai Cârmu, artistul știe să ne transmită emoția lui, obligându-ne și pe noi s-o trăim, să ne-o însușim. El rămâne un slujitor credincios al graficii de carte, cu ochi atent, instruit, rafinat. În acest fel, numele lui poate fi plasat alături de cele ale atâtor autori de cărți de proză, poezie, publicistică – de aici și de pe alte meridiane ale lumii. Jocurile în alb-negru, pe care le prefera, cu melodia ritmurilor lineare, reprezintă niște imagini în miniatură, contemporane nouă sau cu izul unor epoci demult apuse. Ele reprezintă adesea o sinteză a mijloacelor de expresie cărora artistul le caută desăvârșirea. Isai Cârmu reconstituie tradiția noastră populară, o actualizează, îi dă noi valențe estetice. Eforturile artistului, travaliul lui neostenit, slujirea zi de zi a artei căreia i s-a dedicat înseamnă găsirea unei noi forme care să însumeze expresia autentică a trăirilor sufletești. Se spune că acolo unde există dragoste de oameni există și dragoste pentru artă. E un adevăr pe care maestrul Isai Cârmu, în strădaniile lui de a face din grafica de carte o artă de elită, îl confirmă din plin.

Emilia Ghețu. Flux, 1995, 30 iun., p. 21.

ARTA NU POATE FI NICIODATĂ SECUNDARĂ (Isai Cârmu: 50)

– Mult stimate maestre Isai Cârmu, nu se poate ca la frumoasa vârstă pe care ați atins-o să nu vă încerce gândul unui bilanț anume. Deși, dacă e să fiu sincer, nu-mi faceți deloc impresia unui patriarh care și-ar aduce în ordine arhivele nostalgiei... Ba dimpotrivă, sunteți mai prodigios ca oricând.

– Vârsta... Unii afirmă că-i de aur, cei care n-au ajuns la ea... N-aș zice că e vorba de un bilanț, e mai degrabă un hotar de un an și un început...

– *Un început? Un început după cele două sute cincizeci de cărți pe care le-ați ilustrat?*

– Da, așa e. Toată viața m-am consacrat graficii de carte și a venit timpul când simt necesitatea de a dezvolta niște idei materializate în atâtea ilustrații pentru a le transpune în pictura de șevalet. Îmi place nespus de mult culoarea... Din păcate, însă, viața de editor nu e deloc dulce, mereu te simți prins în chingile termenelor, ale planurilor.

– *Faptul că, după mine, un demers grafic al unui modelator de carte e oarecum din capul locului secundar pe lângă mesajul literar, să-i zic de bază, sau cel social-politic, ar putea fi și el o explicație a soblazei unor noi începuturi?*

– În primul rând, de mult nu mai ilustrez literatură social-politică, destul cât, pe când lucram la „Cartea Moldovenească”, am pomădat cărțile unor mari dregători ce ne-au dus țara de răpă... Dumnezeu cu ele, așa erau timpurile, toți de acolo venim, deși până astăzi mă mai urmăresc remușcările, dureroasele examene de conștiință... În al doilea, arta dacă e artă nu poate fi secundară, pentru că ține de talent, de acest dar de la Cel de Sus, iar forțele divine nu-și permit lucruri periferice. Sigur că ești oarecum dependent de ideea, de viziunea autorului cărții, dar e o dependență aparte, e poate ceva aproape de conlucrarea dintre un interpret și un compozitor... Nu asta e problema cea mare – aici, oricum, ne referim la sfera creației propriu-zise, ci alta, despre care mi-e și oarecum și trist să-ți vorbesc. Pe parcursul a șaisprezece ani cât am lucrat la edituri, ca redactor artistic sau pictor-șef, a trebuit mereu să caut ceva ca să-l bucur cât de cât pe cititor – ba niște hârtie bună, ba materiale poligrafice mai acătării... În plus, dacă puneam umărul personal la toate procesele de coacere a cărții, mai ieșea ceva, dacă nu – adio frumusețe, adio culoare, intenție inițială, adio tot...

Am umblat o lume, am văzut expoziții de cărți la Leipzig, (de patru ori), la Bologna, în Japonia, Anglia, Polonia, nemaivorbind de cele de la Moscova, și m-am convins pe viu în ce hal fără de hal am ajuns. Cititorul nostru nu știe că între ceea ce se dă la noi în producere

și ce iese de la tipografie e o diferență ca între cer și pământ. Le plâng de milă copiilor acestui meleag care n-au fericirea celor de aiurea de a se bucura de o carte veritabilă. Cu cea mai mare invidie, bunăoară, dar și cu mahnă m-am întors, în 1987, de la bienala internațională de ilustrații pentru cărțile destinate copiilor, unde am fost prezent și eu cu șase lucrări. O minune, nu alta! Cum să aibă el, occidentalul acela, complexe lui homo sovieticus?! Economisim pe seama culturii, a viitorului, vreau să zic, ceea ce e zdrobitor pentru înțelegerea mea...

– *Bine, dar în comparație cu copiii de acum, dumneavoastră nu v-ați bucurat nici de-a zecea parte din ceea ce au ei...*

– Eu am avut destinul copiilor războiului, care s-au smuls pur și simplu din ghiarele morții, care au cunoscut de mici munca cea neagră. Nu vreau să spun banalități, dar vitregia timpurilor în care ne-am născut și am crescut ne-a învățat să facem totul cu îndârjire, trecând peste toate. Îți închipui, aveam douăzeci de ani deja când am aflat cine e Picasso... Dar am avut și noroc: să știi că norocul, totuși, mult înseamnă în viața omului. El a dispus, bunăoară, să fac pe timpuri, pe când învățam la Școala de Pictură, cunoștință cu scriitorul Gheorghe Dumitriu, pe atunci redactor artistic la „Scânteia leninistă”, care m-a stimulat primul, pe mine și alți colegi, să facem ilustrații. Apoi mi-a căzut norocul să am profesori înzestrați și generoși, să mă întâlnesc și să conlucrez cu o mulțime de oameni talentați și buni la suflet.

– *Conlucrarea cu un autor de carte e o chestiune de preferință sau...*

– Am beneficiat întotdeauna de libertatea de a-mi alege cartea pe plac, dar n-am abuzat de această libertate... Din când în când îmi selectam un text pe care să-l ilustrez cu scopul anume de a ridica prestigiul cărții moldovenești. În rest, oricine mi s-ar fi adresat, nu m-am dat în lături: o copertă, o nu știu ce – pe toate le-am făcut și foarte multe.

– *Aveți totuși, niște autori ale căror cărți le ilustrați permanent și cu o deosebită plăcere?*

– O, sunt atât de mulți și dragi, încât doar enumerarea îmi face probleme de memorare: Gr. Vieru, I. Vatamanu, N. Esinencu, I. C. Ciobanu, P. Boțu, G. Meniuc... Între altele, îmi amintesc, regretatul

Meniuc, fie-i țărâna ușoară, ori de câte ori venea cu o carte la editură, îmi aținea pur și simplu drumul: „Isăieși, tu și numai tu!”. Mare bucurie a avut, sărmanul, cu „Toamna lui Orfeu”.

Haina grafică a plachetei s-a învrednicit de o diplomă de gradul I la o expoziție de la Moscova, a avut aprecieri foarte măgulitoare la congresul unional „Arta cărții”, precum și în RDG, Ungaria, Cehoslovacia, dar pe mine cel mai mult m-a mișcat bucuria senină a poetului...

– *M-a impresionat întotdeauna în creația dumneavoastră fuziunea dintre național și modern. Bănuiesc că anume această calitate explică înaintea de toate succesul extraordinar, devenit eveniment, al ilustrațiilor la poveștile noastre populare editate de Editura „Raduga” pentru copii din Japonia.*

– Într-adevăr, sunt un adept al unei libertăți cât mai mari în interpretarea grafică a realității, îmi este străin academismul searbăd, ba mai mult, mă amărăște peste măsură simplismul golit de orice fior artistic de care e bolnav veșmântul grafic al atâtor cărți din librăriile noastre...

Cu poveștile moldovenești pentru picii niponi e o... poveste aparte. M-am frământat mult asupra ilustrării lor... Te pui?! Să le sugerezi vizual insularilor ăștia atât de computerizați cine-i Făt-Frumos! Până la urmă am înțeles că trebuie să mă prezint așa cum sunt și simt, să le arăt micuților de acolo cine suntem noi, cum arată moldoveanul acela din poveste, cum arată ograda țaranului, cu chipărușii ceia ai lui, cu popușoi, cu acoperișul de secară al casei, cu tot și toate... Și ca să vezi, pare-am izbutit ceva...

– *Fenomenul Cârmu în grafica noastră de carte pare să fi prins demult conturul unei școli...*

– În problema asta las-să se pronunțe alții... Pot să-ți spun doar că sunt mai mulți tineri care vin la mine și de care sunt legat sufletește: și Ion Moraru, și Sandu Macovei pe care l-am angajat acum redactor artistic la editură, și Vasile Movileanu care crește vertiginos, și Mihail Brunea care a devenit un pictor excelent, și Iurie Pivcenko și Serghei Maiorov... Poți să-ți notezi, însă, că am și dușmani... Oarecum natural, nu? Mai trist e că majoritatea dintre ei sunt consângeni de-ai mei. O adevărată belea, de altfel, pe capul nostru, al moldovenilor...

– *De când, odată cu venirea noului director, lucrați în calitate de pictor-șef al Editurii „Literatura Artistică”, se pare că sunteți suprasolicitat...*

– Așa e. Edităm o sumedenie de colecții pe care trebuie să le concep, să le îngrijesc și care îmi iau foarte mult timp și efort... În plus, ba unul mă întâlnește, ba altul: „Isai, hai, te rog...”. De când vreau să mă apuc de „Tândală și Păcală”, dar uite, trece timpul și iar mă zgâlțâie termenele, graba... Lasă-însă, că pun la punct colecția „Orfica” (un minunat, de altfel, serial al celor mai frumoase poezii ale poezilor noștri), isprăvesc cu Alecsandri și... mă apuc serios de muncă...

Alexandru Canțir. Moldova, 1990, nr. 5, p. 26.

ISAI CÂRMU, VRĂJITOR AL CĂRȚII

Născut în 1940 la Pârjota, raionul Râșcani, absolvent al Școlii Republicane de Arte Plastice „I. E. Repin” (1965), iar apoi al Institutului Poligrafic din Moscova (1970) – I. Cârmu a abordat o dată și pentru totdeauna domeniul graficii de carte cu seriozitatea și temeinicia ce-l caracterizează: „eu tind să modelez cartea, s-o gospodăresc din toată inima, asemenea lui taică-meu câmpul la arat și semănat”.

I. Cârmu face parte dintre acei aleși ai meseriei care cred că Cartea trebuie să aibă un efect binefăcător asupra ochilor, sufletului și minții celor care o contemplă. Cu calmul și siguranța de „bun gospodar”, Isai Cârmu are grijă de aspectul general al cărții de la supracopertă la caseta tehnică. Corelația dintre două arte – a imaginii și a cuvântului – pentru I. Cârmu este firească. Imaginile plastice create de el nu se încadrează, desigur, în categoria ilustrațiilor și nici a „comentariilor plastice”, ele funcționează ca o totalitate și reprezintă mai degrabă o paralelă în desen a gândirii verbale. I. Cârmu reușește să se debaraseze de orice balast interpretativ, de șabloanele unei leneșe și se lasă purtat de magia perceperii poeziei lui Grigore Vieru (cartea „Aproape”), a liricii lui Petrarca („Lirică”) și a lui Pablo Neruda („100 de sonete de dragoste”).

Lucrând asupra manuscrisului, I. Cârmu tinde să dezvăluie concepția artistică a autorului, dar niciodată nu se limitează la ideea sugerată de acesta.

Tendința către o exprimare frust esențializată se îmbină cu aceea a rafinamentului căutat cu bună știință în mânuirea și orchestrarea mijloacelor de expresie. Grafica dumisale tinde spre simplitate subtilă, spre laconism emotiv, mustind de conținut. Versurile lui Grigore Vieru i-au asigurat temeieri pentru o înrădăcinare a imaginației sale în străfundurile de cultură și spiritualitate ale meleagului natal.

Extras din poetica purității – chipul femeii – izvor de viață și frumusețe (foile grafice „Mama”, „Fiica”, „Iubita”), este conceput în tradiția artei iconografice. Orchestrația compozițională reușită și gama bazată pe culori sobre și reținute, coborâte parcă din cromatica artei populare, sporesc puterea de simbol a imaginii, ajută la instalarea unui hieratism poetic.

Toate căutările pe linia frumosului ca întruchipare a năzuinței spre desăvârșire în concepția grafică a cărții lui P. Neruda „Cântec general” sunt abolite de pictor: dânsul pune totul în slujba redării aproape expresioniste a evenimentelor ce au avut loc în Chile în toamna anului 1973.

Efectul dramatic în compoziții se obține prin negrul și albul ce se alătură violent în zone mari, tensionate. Foile grafice apar ca un chiot sfâșietor de durere și totodată un imn închinat demnității acestui popor neînfrânt. Ilustrațiile la „Opere alese” de M. Eminescu scot la iveală neliniștea sufletească a poetului: meditațiile lui filozofice asupra problemelor eterne umane, nostalgia dragostei pierdute – „un lung prilej pentru durere”. Prin alternarea liniilor curbe ușoare, gata parcă să se piardă în spațiu cu liniile drepte, scurte, expresive, și a celor nervoase frânte, cu ritmul textului adesea interferat în câmpul imaginii. Isai Cârmu reușește să sugereze cu precizie și subtilitate spiritul poeziei eminesciene, el niciodată nu purcede la muncă până ce nu studiază tot ce s-a scris pe tema respectivă.

Îl cunosc și îl iubesc pe nenea Isai și micii cititori. Dumnealui a îmbrăcat în haină grafică multe cărți destinate copiilor: „Hora mare” de D. Matcovschi, „Lie-lie, ciocârlie” de Gr. Vieru și M. Macovei, „Columb în Australia”, „Ministrul bunelului” de S. Vangheli, P.

Cărare – „Cucuieți și zâmbăreți”, A. Scobioală – „Ce te învață o povață” ș.a. Aici văzul lăuntric al pictorului caută să se identifice cu văzul copiilor. Privind ilustrațiile create de Isai Cârmu, te surprinzi asupra gândului că pictorul și-a transplatat inima în copilărie și nu și-o mai smulge de acolo. Copilăria petrecută în satul Pârjota i-a altoit dorul de țară, de neam, dragostea și simțul artei populare, ale datinilor strămoșești. Astfel, în ilustrarea cărții „Făt-Frumos fiul Iepe” de I. Creangă amintirile dulcii copilării l-au ajutat să înțeleagă și să redea cu mare exactitate spiritul poveștii creștine. Trecând peste amănuntele necognoscibile, strict etnografice, pictorul a reușit să creeze într-o poveste cu eroi miraculoși, tablouri și scene surprinzătoare prin realismul lor. Sfarmă-Piatră, Strâmbă-Lemne, Făt-Frumos fiul Iepe sunt tratate prin prisma realului, ei ne apar ca niște țărani obișnuiți. Înzestrați cu anumite calități fizice și morale.

Bine-cunoscuta afirmație a lui Lucian Blaga: „O operă de artă nu devine «națională» prin faptul că adună în sine ca într-o căldare vrăjitoarească un număr cât mai mare de elemente etnografice” – dezvăluie de fapt, și crezul lui I. Cârmu.

Domnul Isai Cârmu a executat ținuta grafică a peste două sute de cărți din diferite domenii, a participat la numeroase expoziții și concursuri republicane, unionale și internaționale, fiind distins de nenumărate ori cu premii și diplome onorifice.

Eleonora Barbas. Columna, 1990, nr. 10, p. 48-52.

FĂT-FRUMOS LA POALELE FUJI YAMEI

Mai că-mi vine să-l invidiez pe Isai Cârmu pentru că a vizitat Japonia, a văzut cu ochii lui acest arhipelag misterios ca un rebus și contradictoriu ca aforismele lui Oscar Wilde. Citim și auzim aproape la tot pasul multe și mărunte știri despre această țară în care tradițiile seculare conviețuiesc pașnic, ba chiar colaborează cu semifantasticele cuceriri ale civilizației moderne. Spectatorii tuturor premierelor absolute ale răsăritului de soare nu cunosc, după cât se pare, sau nu recunosc sensul propriu al cuvântului „imposibil”. Veacuri la rând ei au asamblat flori și ramuri în sofisticate construcții generalizate de

exoticul termen „Ikebana”. A mai venit un veac, cel al progresului tehnic, și ei s-au reprofilat – au început a asambla microcircuite și automobile provocând înfricoșătoare febre în rândurile concurenților de pe piața capitalistă mondială. N-am de gând să citez aici toate pe câte le-am auzit și le-am citit despre această țară a paradoxurilor – cele de mai sus le-am amintit doar pentru a justifica întrucâtva binevoitoarea mea invidie față de Isai Cârmu.

Isai Cârmu însă nu face caz de cele văzute pe viu în acea călătorie. Da, își amintește și el destule detalii exotice, destule bizarerii pitorești, care par să existe doar de dragul turiștilor. Dar artistul rămâne artist chiar și atunci când e turist, văzul lui pare să fie înarmat cu raze Röntgen și să detecteze esențele, oricât de șocante și de țipătoare ar fi aparențele pe care le drapează. Simplu, aş zice chiar țărănește, fără pretenția și chiar fără intenția de a se exprima aforistic, Cârmu demitează Japonia visurilor mele (și nu numai pe cea alor mele) în laconica formulă: „Da, e o țară foarte interesantă, dar oamenii sunt oameni pretutindeni”. Cu riscul de a eșua în bombasticism, aş afirma că în această frază poate să încapă toată istoria și toată geografia omenirii...

Oriunde ai pleca, în primul rând contează cine ești și ce porți cu tine. Marele om de spirit Vladimir Curbet (îmi pare prea săracă, raportată la el, noțiunea de coregraf) zicea odată: „Dacă ceea ce dansăm place în sala clubului celui mai mic cătun din Moldova, sunt sigur că o să placă și la Paris, și la Melbourne, și oriunde”. Adică, dacă vii cu adevărat de la Susleni, de la Horodiște sau de la Pârjota, apoi oriunde te-ai duce, tot în satul tău, tot la baștina inimii tale ajungi. Pentru că ea, baștina, te însoțește cu covoarele ei, cu horele ei, cu snoavele ei, și oricât de înguști ar fi ochii gazdelor care oficiază în cinstea ta sofisticate și neînțelese ceremonii orientale, ai să observi în comportamentul lor ceva din moșii și mătușile, din fetele și flăcăii de acasă.

Isai Cârmu a învățat a desena acasă, la Pârjota (și putea să învețe în orice sat de acasă), de la covoarele de pe perete, și de aceea nu ne surprind chipurile hieratice din cartea „Aproape”, nici irealele geometrii din ilustrațiile la povești, nici itinerare bizantine ale creionului când ne reprezintă scene din „Halima”. Nicio academie

și nicio erudiție nu te învață să vii de acasă și să te întorci acasă. Persanii, maghiarii, bulgarii, elenii reprezentați de Isai Cârmu sunt ca și japonezii văzuți de el: aceiași oameni ca pretutindeni, care sunt ca și noi, iar țara, epoca, rasa constituie niște amănunte de servit văzul turiștilor. Isai Cârmu vede și desenează aceiași oameni și în cel mai mic cătun moldovenesc, și în enigmaticele urbe din Extremul Orient. Și dacă vreun țaran moldovean se recunoaște în Făt-Frumosul descins din creionul sau din penelul lui Cârmu, apoi e sigur că și un țaran de la poalele Fuji Yamei se va recunoaște în aceeași figură. Proporțiile pupilelor nu contează în acest caz.

Făt-Frumos se și plimbă acum prin Japonia, împreună cu confrății lui de alte graiuri, între copertele unei culegeri de povești ucrainene, bieloruse și moldovenești. E Făt-Frumosul lui Isai Cârmu și al nostru, al tuturor. Acum e și al japonezilor. Țările diferă, dar eroii poveștilor, ca și oamenii, sunt pretutindeni eroi de poveste.

Cu câteva luni înainte îmi notasem despre Isai Cârmu niște gânduri, iar un ziar mi le-a și publicat. Era vorba de capacitatea plasticianului de a proteja fructuoase alianțe între arhaic și modern, între tradiție și inovație. E ceea ce caracterizează felul de a fi și de a lucra al japonezilor. Observ că de la o vreme încercăm cu toții să profităm de asemenea alianțe. Cred că e spre bine.

Deschid cartea și ieroglifile îmi par niște ornamente de pe tapiserii. Printre ele, imperturbabilul Făt-Frumos își vede de treabă – în orice alfabet și-n orice limbă misiunea lui Făt-Frumos rămâne aceeași: de a face bine și de a lupta cu răul. Spor la muncă, Făt-Frumos-san!

V. Cerbu. Orizontul, 1986, nr. 9, p. 52-53.

UN CĂLĂTOR CLAUSTRAT ÎNTR-O BIBLIOTECĂ

Isai Cârmu seamănă cu personajele propriilor gravuri și desene. Mai mult sau mai puțin subtilă, această observație nu remorchează malițioasa insinuație că ilustratorul ar cultiva un exotism picant și șocant, vânturând pe străzile acestui Chișinău, bântuit de modernitate, umbra tridimensională a vreunui ins medieval sau renescentist ori

întruchiparea baladescă a căruiva profil haiducesc cu durda la șold și musteața îndoiată a șagă... Nu e așa, pentru că Isai Cârmu e un om destul de asortat acestui sfârșit de secol și blugii îl prind la fel de bine ca și arhaica vultură a musteții, la fel cum averea spirituală moștenită de la un Dürer sau Bosch (vezi ilustrațiile la „Corabia nebunilor”) face casă bună în atelierul său cu sacadatele curbe expresioniste și stridentele colaje, pe care istoria le-a hărăzit drept amprente digitale acestui veac al turnirelor nu totdeauna cavalierești (ilustrarea poeziei lui Neruda, să zicem). Adică, trăind viața personajelor cărților pe care le ilustrează (deși verbul nu desemnează cu precizie acțiunea, îl acceptăm ca pe o convenție necesară și inevitabilă), graficianul știe să fie de-o seamă cu ele și alături de ele, rămânând, totuși, el însuși la el acasă – adică la timpul său și în spațiul său. E, poate, fireasca dedublare a fiecărui artist, ori, mai degrabă, e recompunerea de după dedublare – căci mai curând aceste personaje își modelează itinerarele pentru „a nimeri” în anturajul lui Cârmu, decât se lasă Cârmu escortat de ele, pentru a peregrina din ev în ev și din areal în areal. Pasagerii corabiei nebunilor, țărani din „Cucoara” lui I. C. Ciobanu sau „Pâinea” lui Liviu Damian, îndurerații solitari cu chipul lui Eminescu își reprezintă epocile pe paginile cărților editate azi, dar se pare că după ce au călătorit prin privirile cititorilor (care citesc nu numai literele, ci și ilustrațiile) revin în vremile lor cu spiritele marcate de atingerea altor tipare, cu cicatricile angoaselor omului din veacul XX, cu bucuriile unui viitor visat sau presupus de ei: Isai Cârmu încheagă din forme un om fără vârstă și un om al tuturor vârstelor – și modernii medievali par a fi niște copii bătrâni, iar contemporanii noștri, care au gravate pe chip memoria absurdelor autodafeuri și cruciade, par a fi niște bătrâni decizi să-și sacrifice luciditatea de dragul curatei naivități infantile...

Arsenalul tehnic al graficianului e de natură să impresioneze și să pulverizeze în atmosferă „ax”-uri și alte interjecții când sincere, când afectate. Se pare că gravura e genul lui de predilecție și se mai pare că Isai Cârmu optează pentru ea nu de dragul pretensei perenități – zicem „pretensei” pentru că e o perenitate eminamente fizică și e oricând de preferat o capodoperă dispărută unei subproducții conservate de-a lungul mileniilor. Profesând gravura, Cârmu nu

aspiră la garanții pentru eternitate, ci vrea să ofere câteva argumente în plus la certificarea modernității arhaicului. Cam același lucru îl fac și unii cineaști (Nikita Mihalkov, bunăoară), limitându-și paleta la gama bicromă în condițiile debordantei luxuriance a tehnicolorului, pentru a plasa cu maximă exactitate și expresivitate accentele ideatice ale mesajului. Alb-negru nu poate fi perimat cât timp există anodul și catodul, nordul și sudul, dreptul și stângul – în fine, binele și răul, frumosul și urâtul. În această ordine de idei Sebastian Brandt, Petrarca și Neruda – citiți și tălmăciți în limbajul liniilor de Isai Cârmu – sunt contemporani între ei. Căci cu trecerea vremii se schimbă obiectele adorației și cauzele durerii; dar adorația și durerea rămân aceleași. Laura lui Petrarca sălășluiește sub cupola unui aer transparent de reverie; copleșită de cuvinte, Veronica Micle se desprinde de teroarea atracției universale și a păcatului original și-și găsește sediu pentru eternitate sub aceeași cupolă; deși suspendată în respirația onctuoasă a culorii, Femeia lui Grigore Vieru este locuitoarea aceleiași transparente – „creanga ce naște-nzăpezită”, – neputând exista decât într-un aer de cleștar. Și dacă poezia lui Petrarca, văzută de Cârmu, pare a fi scrisă pe schițele unui Giotto, liniile ce aureolează siluetele eminesciene s-ar învălmăși, identificându-se cu rebelele și sangvinicele meandre erupte din cărbunele lui Delacroix, icoanele femeilor din „Aproape” împrumută geniala stângăcie a zugravilor anonimi, zidiți în schiturile provinciilor ce nu au niciodată a deveni metropole... Câtă similitudine tot atâta diferență între ceea ce citește Isai Cârmu cu creionul în mână; în „Dimitrie Cantemir”, „O mie și una de nopți” scenele hieratice și cele anecdotice își afișează apartenența la tradiția arhaică a miniaturii grafice – aceste „citate” din maniera predecesorilor sunt caligrafiate cu alfabetul unei arte naiviste, etalând o ingenuitate înțeleaptă, o descriere a lumii complicate cu mijloace simple; același limbaj relevă discursul graficianului în ilustrarea cântecelor populare, a cărților lui Vladimir Curbet despre creația folclorică. Isai Cârmu ne trage pe sfoară, pendulând la hotarul dintre simplitate și simplism, și când ne pare că de la „foarte simplu” a lunecat în „prea de tot simplu”, o fulgerătoare privire asupra aceluiași desen ne sugerează că graficianul nu s-a oprit pe de o parte sau alta a hotarului, ci s-a înălțat perpendicular pe el, la

altitudinile unde simplitatea se întâlnește cu... virtuozitatea. Orgoliul sănătos și protector de artist îl apără de tentația de a cocheta cu ochiul nostru avid de perfecțiune și armonie servite la tava: Isai Cârmu nu vrea să-și asume ingrata responsabilitate de „rotunjire a colțurilor”, dimpotrivă, el descoperă unghiul acolo unde noi eram obișnuiți (din motive de autoliniștire) să vedem cercul perfect și, în cel mai rău caz, ovalul. Isai Cârmu încearcă să oblige ochiul nostru să vadă armonia în jocul disonanțelor, să lucreze la confirmarea certitudinii pe locul și pe temelia sugestiei. Și, probabil, ca să nu creadă că o face pentru că altceva nu poate face, graficianul ne servește pe copertele câtorva cărți metafore plastice de reală profunzime și inconfundabilă originalitate: „Ornic” de Pavel Boțu, „Sonetele câmpiei” de Anatol Ciocanu, „Toamna lui Orfeu” de George Meniuc, antologiile de poezie americană și italiană, ca să ne referim la câteva titluri. Imaginile de pe copertă nu conțin un mesaj suplimentar la cel verbal al cărților, ci unul paralel, o zicere fără cuvinte alături de zicerea cuvântătoare a literaților. La fel în ilustrarea cărților de umor Isai Cârmu etalează o vocație incontestabilă de caricaturist, ca s-o refuze, exact în același moment, cu etalarea: desenele lui sunt, în raport cu caricatura, cam ceea ce sunt aforismele în raport cu butadele – o butadă poate fi și aforism în anumite condiții, dar un aforism în straiile butadei s-ar simți ca un diplomat în slip, hotărând destinele unei politici. Isai Cârmu are umor, dar se pare că e altfel de umor decât cel cu bancuri despre bărbații abia întorși din deplasări și savuroase „ha-ha-ha”-uri – un umor bonom, decent, încheiat la majoritatea nasturilor, un haz subtil ca cel strecurat printre rândurile drușiene...

Între durere și zâmbet, între renașterea italiană și reacția din Chile, între ogorul etern arat de țăranul etern și trecătoarele tronuri își călătorește Isai Cârmu vocația de a face literele să vorbească în culori și linii. Și călătorește și el – cel claustrat într-o bibliotecă, urmându-și supus (dar nu umil) vocația, și se vede ba sub balconul unei diafane Laure, ba la o modestă masă cu Sărmanul Dionis, la fel cum se vedea pe sine însuși Leonardo printre apostolii adunați la o fatală cină... Se autodemască și ne arată și nouă prin ce vârtejuri de vremi și destine s-a pomenit c-a ajuns. Într-adevăr, nu el le seamănă personajelor sale, ci ele îi seamănă lui.

Dar, ca să ajungem la această concluzie, e necesar să-i mai răsfoim cărțile pe care le-a ilustrat, să-l cunoaștem nu numai după musteață, ci și după ceea ce nu se vede, nici aude.

Vsevolod Cernei. Literatura și arta, 1985, 10 oct., p. 6.

„O CARTE DE VALOARE E CA O DUMINICĂ”

Stimate Isai Cârmu, Vă văd cam descumpănit și mai că aș înclina să amânăm întrevederea pentru altă dată... Vă uitați cu atâta necaz la vraful de desene și gravuri neterminate, încât e lesne de presupus că nu sunteți în duși buni...

Lasă, nu mai pune și dumneata sare pe rană, îmi ajunge că mă strânge editura cu ușa, expiră termenul și eu n-am scos la capăt lucrarea... Atâta caznă la culegerea „Să trăiți, să înfloriți!” îmi pare că n-am avut toată viața! Mă muncesc cu ea câteva lunișoare bune și tot nu-i văd sfârșitul. Adică, parcă îl dibuiesc, da când să-l prind, se iscă noi și noi probleme, apar atâtea soluții că mă ia groaza... Cântăresc fiecare literă și-i caut locul (litera e ca și omul, solemnă sau șugubață, modestă sau îngâmfată, totul se citește din siluetă), fiecare punct sau virgulă... Sunt clipe când mă copleșește disperarea, am lucrat și eu la editură, știu ce înseamnă să te tot ducă cineva de nas... Dar, colac peste pupăză, nu-mi merge, uite, lemnul ista, când am început să-l tai pentru gravuri, sare așchia cât colo, nu pot face nimic din el. Capul începe să fiarbă, să lucreze ca o mașină electronică, mi-am amintit că am zărit într-un magazin niște funduri pentru tăiat pâine și legume, două ruble bucata. Fuga într-acolo, le-am cumpărat pe toate, o minunăție, se taie ușor, e un neam de tei, moale și cuminte. Acum, ce să aleg pentru fiecare hăitură și colindă, cum să cadrez titlul, fiecare alineat? Îmi aduc aminte cum se făcea înainte vreme: pe un plug tras de boi se punea un brad și se trăgea brazda de la casă la casă. O trăistuță cu covrigi, niște copilandri așa cum eram noi cândva, colăcei copti în spuza de pe vatră. Sunt multe asociații, dar parcă poți să le faci loc într-o singură carte?

Merită, oare, să vă tot canoniți așa? Mai ales că Vă știu cu toții meșter dintre cei aleși în ale cărților. Gravurile de aici,

bunăoară, (am impresia că însoțesc ediția moldovenească a lui Petrarca) fură cu adevărat ochiul...

Îmi dau eu prea bine seama cum sunt și cum s-ar cuveni să fie. Dar până nu le migălesc ca să-mi placă și mie cât de cât, nu mă las nici în ruptul capului.

Manifestați o exigență de temut!... Poate anume această calitate a Dumneavoastră l-a făcut pe regretatul Vitalie Tulnic să afirme pe bună dreptate încă acum mai bine de un deceniu că „Isai Cârmu și-a cucerit dreptul la o iscălitură descifrabilă pe coperta cărții”. Dintre cele peste două sute de tipărituri pe care le-ați ilustrat, multe au fost expuse în țări cu o elevată cultură poligrafică, precum RDG, Italia, Polonia, Cehoslovacia, revenind acasă elogiate...

Stai un pic: nu-mi convine verbul „a ilustra”. Aduce nu știu cum a zgârcenie, a calcul.

În acest caz, cum să denumim grija de a prezenta lumii, cât mai ingenios și cât mai adecvat, manuscrisul căruia îi e dat a deveni carte? Vă rog să mă ajutați să găsesc cuvântul care definește bucuriile și necazurile muncii asupra cărții încă nenăscute.

Poate că sună cam pretențios, însă eu tind să modelez cartea, s-o gospodăresc din toată inima, asemeni lui taică-meu câmpul, la arat și semănat, asemeni tuturor celor care știu rostul pământului și al pâinii. Tata a muncit toată viața lui, bucurându-se de toate cele frumoase: de ploaie și de roadă, de-o vorbă bună și de cer senin, de copiii lui și de toți copiii satului. Dar hai mai bine să ne reîntoarcem la cărțile noastre. Nu vreau să zic că le „dichisesc” bine sau rău, s-o judece cititorul, dar odată ce mi-ai încredințat textul, lasă-mă să-l înveșmântez așa cum găsesc de cuviință.

Ambiția vă face cinste, dacă o acceptăm ca pe o calitate de preț, cea de a năzui spre înălțimi la care nu chiar fiecare se încumetă să viseze. Încerc însă să asociez această sănătoasă ambiție (mai bine zis, curaj, cutezanță), cu crezul de creație al ilustrului grafician Ian Cihold, de la care chiar Dumneavoastră mi-ați mărturisit că ați învățat multe. Vă mai amintiți? „... Misiunea pictorului de carte, conștient de propria responsabilitate și datorie, ține de renunțarea la propriul „eu”. Decoratorul, o afirma Cihold, nu este suveranul, ci servul textului.

Adică, vrei să mă întrebi dacă nu-mi rănește amorul propriu această situație de „supușenie”, ca să-i zic așa? Maestrul Cihold n-avea în vedere că graficianul să fie un incolor, un văduvit de personalitate, rob umil al literei de tipar. Altfel ar fi revoluționat el oare, ar fi descătușat și ar fi mișcat înainte arta cărții așa cum a făcut-o? Pictorul e dator să se apropie de Carte cu respect și delicatețe – cu capul descoperit, ca într-o zi de duminică. Să împărtășească un respect nemărginit față de literatură în genere și față de lucrarea dată în special. E vorba de serv în sensul venerării cuvântului scris – cred că e un mare noroc să fii printre aceștia...

Vorbiți atât de pasionat, încât nu pot rezista ispitei de a vă pune o piedică: las-că și venerarea asta poate să-ți joace festa; din păcate, cărți minunate ilustrate avem deocamdată mult mai puține decât de cele „pricopsite” cu desene de duzină, executate a lehamite. Cu atât e mai trist să vezi o carte palidă adresată celor mici...

Ia, colea niște deplasări de accente... Dar dacă-i să vorbim serios, trebuie să recunoaștem: se mai procedează la decorarea cărților fără responsabilitatea cuvenită, adesea unii ilustratori nici nu-și dau silința să mai citească și manuscrisul înainte de a purcede la ilustrare.

Ne interesează ce zice Isai Cârmu când trece cu privirea peste sutele de coperte ce găzduiesc și semnătura dumisale...

Multe le zice, dar una-i clar: nu la toate chiuiе și sare în sus de bucurie, deși ține la toate. Volumele și volumașele la care am lucrat sunt aidoma zilelor vieții mele. Le-am trăit și le-am gospodărit pe toate cinstit, și dacă am măcar un dram de har, niciodată nu m-am zgârcit să-l rostuiesc în pagini. Uneori, însă, când mă așez la masa de lucru, am impresia că nu-mi iese nimic ca lumea, că nu-s în stare să trag măcar o linie... Te perpelești așa zile în șir copleșit de un gând, de o idee, până dai – sau numai îți pare că dai – de ceea ce cauți. Apoi, iarăși, o muncă de salahor până cartea-i gata, o predai editurii și rămâi, cum se zice la nord, boștor, nu-i așa? – pustiit, gândind că mare va fi minunea dacă s-o întâmpla vreodată să mai poți lua creionul între degete. Săptămâni de-a rândul trăiești cu așteptarea în spinare: oare cum va primi lucrarea cititorul?

Vreți să ne destăinuți și nouă povara, ce vă încovoiaie acum umerii?

Am realizat expresia grafică a două povești moldovenești, incluse într-o antologie de basme populare, din republicile sovietice, întocmită de o editură din Japonia. Îți imaginezi câte sudori m-au trecut până am găsit tonul, nuanța respectivă. Cheia stilistică a celor optsprezece desene! Două povești de pe la noi pentru copiii dintr-o țară absolut diferită, poveștile ilustrate vrând să vădească pe cât se poate de elocvent ce e Moldova și ce fel de oameni o locuiesc...

Dintre posibilitățile spiritualității noastre de arăzbi în lumea largă, cum vi se pare că reușește acest lucru Cartea Moldovenească?

Îmi vine greu să susțin ceea ce am a spune prin argumente numerice, dar un adevăr rămâne de netăgăduit: chiar de la începuturile ei, cartea ne-a reprezentat cu destoinicie pe glob, beneficiem de tradiții de invidiat în acest domeniu. Mă gândesc cutremurat la bătrânii cronicari ce-și topeau lumina văzului și-a sufletului pe file de letopiseț, la copişti, adesea anonimi, ce-și cinsteau cu smerenie truda de-o viață, înfățișind la tot mai mulți și mai mulți semeni înțelepciunea cuvântului scris. Un pictor de carte are atâtea de învățat de la înaintași, cum ar putea să nu studieze de-a amănuntul tipăriturile și scrierile de-odinioară?! Cu câtă dragoste erau încondeiate paginile picurate cu ceara lumânării în nopțile de nehodină, cât farmec și demnitate respiră miniaturile, frontispiciile vechilor cazanii...

Demnitarii din țări străine, o mărturisește istoria, achiziționau cu uimire bucoavnele de pe la noi. Legate în scoarțe de piele sau lemn de tei, bătute în filigran de aur și argint, cu alte cuvinte, adevărate opere de artă, constituiau niște podoabe rare pentru bibliotecile de pretutindeni.

Am mai spus-o: e imposibil, beneficiind de asemenea tradiții, să te încumeți a îmbrățișa meseria noastră fără a ști cel puțin ce-a fost până la tine. Și grafica de carte a Moldovei, în realizările ei de vârf, vine ca o continuare firească a străbunelor tradiții. Îl avem de îndrumător și chiar – de ce nu? – ctitor în măiestria cărților pe Ilie Trofimovici Bogdesco, meșter ce simte sufletul semnului de carte. Dumnealui niciodată nu purcede la muncă până ce nu cercetează meticulos tot ce s-a scris la tema pe care-o tratează, chiar de la Adam încoace... Fie că-i vorba de Ion Creangă și de „Pungața cu doi bani”, de Jonathan Swift și „Călătoriile lui Gulliver” sau de un debutant.

Fasciculele moldovenești sunt bine cotate în țară, cu fiecă an își croiesc drum și peste hotare, aceasta grație faptului că au de slujitori asemenea artiști robaci și onești.

Am fi curioși să ne apropiem de izvoarele de la care ați pornit la interpretarea atât de inspirată a volumului „Aproape” de Grigore Vieru.

Chiar să nu fi izbutit altceva nimic în grafica de carte, totuna aș fi fost împăcat cu gândul că mi-a căzut norocul să lucrez asupra unei asemenea creații. Cu Grigore Vieru am făcut cunoștință abia în 1964, la Leningrad, unde-mi făceam armata. În cazarmă, pe micul ecran, i-am văzut, în cadrul Zilelor literaturii moldovenești în Rusia, pe Pavel Boțu și Andrei Lupan, pe Grigore Vieru încă foarte tânăr, aproape copil, foarte firav, citind versuri în moldovenește. Ce mândru eram în fața camarazilor mei! Sunt douăzeci de ani bătuți pe muchie și tot nu mă mai satur să recitesc „O! Vânt prelung prin grâne desfoaie macii roși...” pot să zic că nu m-am despărțit niciodată de poezia dumisale.

Am impresia că penița Dumneavoastră de grafician și condeil poetului se căutau, intuitiv.

Pentru mine „Aproape” a fost o recapitulare a tot ce-am acumulat de preț în viață, o probă a principiilor mele etice și estetice. O carte închinată Femeii, scrisă cu inima. Femeia-mamă, Femeia-mireasă și copila ce le calcă pe urme. Rătăceam pe străzi cu capul vuind de stoluri de idei, le tot puneam în cumpănă, până m-am hotărât ca punctul de plecare să fie Mama, începutul tuturor începuturilor. Și am văzut-o aievea pe mama poetului, pe mama și pe bunică-mea, mi-am amintit de femeile din satul meu, de portul lor cuminte și curat – basma albă, pestelcuță, mâinile răsmuncite. Maică-mea, draga de ea – mereu plină de griji, tot la fugulița, ca furnica. Când dormi, mamă, mai hodinește-te, vezi cum cazi din picioare. Da ea, sorbindu-mi din ochi copiii: lasă, Isăeș, dovedesc eu, n-ai grijă... Mama, nu coborând din vreo carte, ci ea însăși urmând în pagini și tot mai sus, între ceruri și pământ.

„Ușoară, maică ușoară...”

Cuvintele se preling singurele, ca un izvor limpede, dictând armonia culorilor, și chipul capătă contur, în alb și albastru, – neprihănit

și sfânt, înțelept și trudit ca pământul. Și alături, la picioarele mamei, o căciulie de mac din care năboiesc semințele – viața continuă...

Cartea la care ați pus și Dumneavoastră mâna, gospodărește, „Cântece din bătrâni”, s-a învrednicit de premiul întâi în cadrul concursului unional de carte de la Moscova, în 1983. Vă place muzica?

Păi s-ar putea să fii trăitor al acestor meleaguri și să-ți displacă muzica? Am cântat în cor la anii mei cei tineri, mi se spunea chiar că am voce, pe care cu timpul mi-am fumat-o, dar nu mă pricep la note – solfegiile mi-au părut întotdeauna o știință grozavă, mai ceva decât matematica superioară. Și când mi-au comandat la editură această antologie a cântecului nostru popular, prima întrebare a fost să aflui cine va scrie notele. „Găsim noi vreun expert în materie, le tipărim cu poansonul”. Dar așa nu mergea, lucrarea ar fi pierdut mult din strălucirea ei. Ca să dau cărții un aspect mai elevat, de epocă, am hotărât să scriu tot eu și notele.

Pentru cei ce nu Vă cunosc pare enigmatică pendularea dumneavoastră între nestematele folclorice și lirica lui Petrarca, între poezia lui Grigore Vieru și cea a lui Pablo Neruda, confesând maniere și structuri poetice atât de diferite una de cealaltă.

Fiecare știe ce poate face și ce-i este mai aproape de suflet. Ador poezia, iar pe cea a lui Neruda uneori n-o pot citi fără lacrimi. Era în 1973, an de crunte încercări pentru Chile, cele „O sută de sonete de dragoste” în traducerea lui Liviu Damian văzuseră de acum lumina tiparului, iar eu mă străduiam să găsesc straiul potrivit din punct de vedere grafic pentru „Cântec general”, transpus cu pasiune în graiul nostru de P. Starostin. Reciteam cartea lui Neruda, când m-a ajuns vestea despre evenimentele din septembrie și despre asasinarea lui Aliende. N-a fost om cinstit pe lume care să nu se cutremure la această știre... Am conceput ca o mare durere poezia lui Neruda, am căutat materiale despre arta incașilor și despre civilizația maya, care-l preocupa pe titanul din Isla Negra. Am frunzărit munți de ziare și reviste, monografii și studii serioase, tot ce puteam găsi despre Neruda și patria lui în căutarea elementelor documentare pe care le credeam de nelipsit în carte. Mi-am cucerit cinstit dreptul de a-i iubi și a-i încondeia poezia, uneori colțuroasă, dar întotdeauna profundă și doldora de sensuri filozofice majore.

Desprind din cele mărturisite până acum un adevărat cult al înaintașilor. Dar cine va veni după Isai Cărmu, cine vă moștenește zestrea de suflet, pe care continuați s-o vărfuiți cu aceeași râvnă ca și în anii de tinerețe?

Zestrea cea de suflet, cum zici, aș dori-o preluată, întâi de toate, de copiii mei. Nu vreau să le trag bobii, le doresc întâi și-ntâi să fie sănătoși și omenoși, dar nădăjduiesc, totuși, că-și vor fructifica frumos încercările de astăzi în ale picturii. Am o satisfacție deosebită când văd cum desenează micuții, mă minunez de spontaneitatea și sinceritatea lor, de fanteziile lor uluitoare! Un artist plastic, zic eu, chiar albit la tâmpile, trebuie să-și păstreze în suflet prospețimea viziunii și inocența copilăriei. Îmi aduc aminte cu o imensă recunoștință de Mihai Grecu, dascălul meu pe-o viață. Trei ani de la început, pe când învățam la școala de pictură, am avut marea fericire de a veni, zi la zi, în atelierul dumisale, să lucrez alături de Maestrul. Pânza mă aștepta pregătită, – „Hai, Isai, pune mâna pe cărbune și dă-i drumul!” – „Dar ce anume, Mihai Gheorghievici?” – „Începe desenul, compoziția mea, să mă uit dintr-o parte”. Încrederea acordată îmi dădea aripi – încă desenam stângaci, dar maestrul se făcea că-i place, mă mai corecta pe ici, pe colo... Are dumnealui o mare dragoste față de tradițiile artistice ale meleagului, pentru meșterii anonimi ce-au durat cetățile și porțile din lemn de stejar...

Auzisem că intenționați să faceți, împreună cu copiii, o călătorie de la nord la sud, prin toată republica.

Neapărat! Vom porni într-o vară, când pe jos și când pe roate, să cutreierăm satele, pe la Butuceni, Trebujeni și celelalte. Căci toate așezările trebuiesc studiate cu amănuntul, fiecare căsoaie, fiecare pârlaz sau stâlp de la poartă, fiecare floare de burlan, trebuie copiate și păstrate pentru urmași. Acesta-i izvorul care te inspiră, apa cea de leac, pe care dacă n-o guști rămâi să umbli ca un însetat și un infometat... E un adevăr de care te convingi tot mai mult cu anii...

Nu ne rămâne decât să Vă urăm călătorie cu noroc și să Vă mulțumim pentru interviul acordat.

Valeriu Turea. Orizontul, 1984, nr. 3, p. 76-79.

UN PENEL ÎNTRE VERBE

Printre cei ce conferă prestigiu cărții noastre Isai Cârmu e numaidecât un fruntaș. Reliefând o pronunțată vocație de grafician, I. Cârmu veghează drumul cărții spre librărie, depunând o muncă neobișnuită de artist.

Între graficieni sunt ilustratori și artiști. Ilustratorul atacă sub unghi superficial opera, găsind doar tangențe între linie și cuvânt. Artistul merge spre esențe, încercând a fi un coautor al cărții. Și nu e tocmai ușor să vezi lumea cu ochii unui Eminescu, ai unui Neruda sau unui Petrarca.

A rămânea mereu doar pictor de carte nu e identic deloc cu a te condamna la uniformitate și monotonie. Pensula lui Isai Cârmu e neforțată de prescripții canonizate și, mai ales, de imposibilități. Ea își poate suna culoarea la diferite altitudini și în diverse registre tematice, rămânând mereu în sferile originalului.

... Isai Cârmu încearcă să spună mai mult decât literele, completându-le conținutul cu nuanțe de sens. Priviți coperta și supracoperta lucrării lui C. Popovici „Eminescu. Viața și opera”. Volumul evidențiază litere drepte și zvelte, extinse pe verticală, ce urmează parcă ascensiunea Luceafărului spre sublim. Ciclul de gravuri din „Cântec general” de Pablo Neruda, figura țăranului din „Chipul tău, Moldovă” confirmă talentul lui Isai Cârmu.

Pictorul explorează resursele emotive ale unei singure culori – negrul, care este prin excelență expresia cromatică a tragicului. Ca și mai sus, identificăm aceleași caractere cu misiunea estetică a desenului. În „Petrarca”, operă de excepție a artistului Isai Cârmu, elogiată și distinsă cu o diplomă la Expoziția de carte de la Moscova, aflăm aceeași tușă neagră, desemnând erotica mai mult tragică decât madrigalescă a ilustrului îndurerat, aceeași linie ce se acomodează secolului în care a trăit poetul. Moderat și sobru, desenul valorifică gravura renesantistă, conferind cărții o irepetabilă culoare de epocă. Aceeași incursiune în epocă există și în „Corabia nebunilor” de S. Brandt. Un anume tragism, citit de pictor, mai ales printre rânduri, e disimulat și în aceste gravuri, dar venind din alt unghi de percepție, cel al grotescului.

Eminescu își găsisse în pictorul Igor Vieru un interpret de o sensibilitate aparte. Numai că la Igor Vieru poetul nostru era surprins mai mult cu privirea spre imensitățile stelare sau în ochii iubitei. Astfel, pictorul îi detecta grafic alura de romantic, coborând parcă din poezia „Dorința”.

Isai Cârmu întregește imaginea din carte a lui Eminescu (M. Eminescu „Избранное”, în curs de apariție la „Literatura Artistică”), descoperindu-l pe poet din „Odă în metru antic”, din „Memento mori”, făcându-ne să vedem un artist genial, răvășit de durerile lumii, un trist și profund cugetător.

Liniile subțiri iradiază multă lumină, tușele stinghere schițează mai mult un suflet decât un portret. Mult prea mult suflet, ca să-l confunzi cu o fantomă romantică: în aceste schițe e ceva din robustețea de spirit a demiurgului. Isai Cârmu dispune de o viziune etică pronunțată și în modul de realizare grafică a cărții lui Grigore Vieru „Aproape”. Cele trei icoane: Mama, Fiica și Femeia, ce are deja viitorul zămislit în ea, conturează ciclul etern al vieții. Figurile extinse mai mult pe suprafețe plane cu o perspectivă aproape neglijată, cu o anatomie doar sugerată, mai mult ochi decât trup, mâini adunate la piept, cu degete prelungi ca lujerul de floare, fundalul în aur străveziu, înconjurând ca o lumină sfântul chip al mamei, inscripțiile pe acest fundal – iată elementele ce pledează în favoarea unui Isai Cârmu deschis spre grafica modernă, dar neuitând și de cele de acasă.

Tragicul, pateticul, dramaticul nu-l cuceresc integral. Pictorul e tot atât de bine orientat și în pozițiile extreme ale acestor categorii estetice. Să zicem, comicul. „Toot, maiorul și alții” de Istvan Erhen, „Bai Ganiu”, „Anecdote gabrovene” de Aleco Constantinov sunt cărți ce nu s-ar sfi să apară în haina croită de Isai Cârmu nici la ele în patrie. Aici liniile își pierd cumpătarea și sobrietatea, nu vibrează ca struna deprinsă cu notele înalte, ci se destind, se relaxează în curbe domoale, închipuind figuri bonome de tipi planturoși, puși pe zaiafeturi și glume. Caracterele împrumută ceva din obezitatea acestora, își pierd echilibrul ca într-o ebrietate, lunecând în toate părțile. Compoziția refuză rigiditatea și deraiază spectaculos, nesustținută fiind de linii sigure. Reținută în altă parte, aici pensula umple spațiul desenului de detalii, ce spulberă pretinsa autoritate a unui personaj: niște papuci

de casă, o oală de noapte, niște lebede aducând a găște pe covorul de pe perete. Deși abundente, detaliile nu devin farafastăcuri de prisos, ci comunică sensuri.

Și cartea pentru copii rămâne o preocupare constantă pentru Isai Cârmu. El a făcut din ilustrația destinată celor mici tot atât, cât făcuse și Grigore Vieru din poezia adresată acestora.

Totul e văzut cu ochiul copilului, falsitatea unei imitări e exclusă. Ideea de vârstă nu e lipsită aici de sensul ei filozofic, dar liniile nu sunt coborâte spre un tragism al trecerii. Cam așa e surprinsă această vârstă a inocenței și de pensula lui Isai Cârmu în „Ministrul bunelului” de Spiridon Vangheli: un bătrânel ajuns la amiază, lăsând un pic să se odihnească furca lângă mâinele ce-au hrănit o viață lumea. Apăsător de povara anilor, bunelul pare că va intra încet în lutul prispei ei, veghind de acolo liniștea pământului și a casei. Înțelepciunea vârstei îi dau un aer de patriarh. Chipul său nu e, însă, derutat de anxietăți sau ipohondrii senile, ci e împăcat cu sine și cu tragicul condiției umane.

Isai Cârmu a încetat demult să caute acea apropiere fidelă de obiectul desenat. Nu-l interesează identificarea imaginii cu realitatea, ci caută pe hârtie doar expresia esențială a realității. În acest sens Isai Cârmu e un modern. În unele desene din „Hora mare” de D. Matcovschi găsește și animalele nu au deloc înfățișarea lor; pictorul opune firescului niște figuri ștregare și sociabile, stilizate în perspectivele încă nealterate de precepte ale omulețului de cinci ani. Cu acestea puștoii se va înțelege mai ușor la vorbă, dovadă că în mâna lui Cârmu n-a dispărut încă inspirația pură a copilului Isai din Pârjota, raionul Râșcani, care, neavând hârtie și vopsele, desena pe un strat de cenușă sau cu colțarul de tras brăie al mamei sale.

Eugen Lungu. Literatura și arta, 1980, 3 apr., p. 7.

CHIPUL CĂRȚII

– *Aș vrea să te angajez partener într-un dialog.*

– Noi, pictorii, nu prea știm să vorbim, așa că vezi tu acolo, te pot da de sminteală.

- *Încercarea vină n-are.*
- Doar așa.
- *Deci, să încercăm: Isai Cârmu, în lumea scriitorilor ești considerat unul dintre cei mai solicitați pictori de carte. Cum explici fenomenul?*
- Am mulți colegi care fac și ei cărți frumoase.
- *Nu mi-ai răspuns la întrebare. Poate-i un secret profesional, pe care nu vrei să-l divulgi în public?*
- Niciun fel de secret. Am însușit bine meseria.
- *În munca aceasta cred că învățătura este un lucru secundar, important e să ai talent, nu-i așa?*
- Mulți dintre foștii mei colegi de la Școala de Pictură din Chișinău, pe parcursul anilor, s-au aruncat de la un gen la altul: pictură de șevalet, grafică, pictură monumentală, sculptură și al. Iar eu am rămas credincios artei poligrafice. Probabil voi fi aflat și vreun secret, dar n-am această conștiință.
- *Dar n-ai fost ademenit niciodată de alte genuri de pictură?*
- Deseori mă prind cu gândul la șevalet, dar deocamdată n-am condiții de muncă, n-am atelier. Poate aș vrea să fac și pictură murală, model Bogdesco – Beleaev de la Chițcani, dar nu cunosc bine tehnica. Cred că tot așa se întâmplă și cu unii dintre pictorii de șevalet sau graficieni, care încearcă să prezinte grafic o carte și nu reușesc. S-ar părea – maștri, vorba ceea, și când colo – eșec. Pur și simplu ei nu cunosc meseria. Așa că dorințele mele rămân, până una alta, doar un vis frumos. Urmăresc atent creația confrăților de breaslă, care lucrează în alte genuri, frecventez expozițiile și întotdeauna mă întorc acasă și mai devotat cărții. Chiar și dacă voi încerca să practic și alte genuri de pictură, tot una cred, că vor fi niște îndeletniciri secundare.
- *Aș vrea s-o luăm de la începuturile tale profesionale.*
- După absolvirea Școlii de Pictură am lucrat vreo doi ani la gazetă, apoi din 1968 am fost angajat la Editura „Cartea Moldovenească”, concomitent făcându-mi studiile la Institutul Poligrafic din Moscova. Colegii mei de facultate însușeau arta prezentării grafice a unei cărți. Iar eu la fiecare sesiune, începând cu primul an, mă duceam cu câteva cărți deja executate, iar unele chiar și premiate.

– *S-o începem mai de la origini. În ce an ai executat grafic prima carte?*

– În 1965, am debutat în doi cu Anatol Ciocanu. Cartea se numea „Sărutul soarelui”. O îngrijisem la cererea autorului.

– *Cu autorul te cunoșteai personal?*

– Suntem din preajma Râșcanilor, din sate megieșe. Și pe când învățam la școală, ambii ne trimiteam „operele” (eu desenele, el poeziile) la presa centrală. În felul acesta ne-am și „descoperit” unul pe altul. Iar după ce venisem ambii la Chișinău, el, fiind mai „celebru” decât mine, a vrut într-un fel să mă promoveze. Și așa s-a întâmplat, că am lansat o carte comună.

– *Dar care a fost succesul tău adevărat?*

– Debutul lui Serafim Saka – volumul de povestiri „Era târziu”, premiată la un concurs unional de cărți, care îmi face onoare și până astăzi.

– *Cred că nu numai ție...*

– Cred că da. Și altora. Cititorului în primul rând, care ar putea s-o mai citească dacă n-a citit-o atunci.

– *Când atunci?*

– Atunci, în 1968, pe când cărțile de proză contemporană la noi abia începeau să se scrie. Azi sunt multe și bine scrise, dar, cu părere de rău, iarăși nu prea citite până la capăt. Vina nu e întotdeauna a cărților. Desigur, e și a cititorului, care, nu știu de ce, nu vrea să creadă că ar putea găsi o carte bună și aici, acasă la el, așa cum este el, exact ca și la literatura care se scrie despre el.

– *Cum se creează o carte deja scrisă de scriitor?*

– O carte este o sinteză, așa se zice, copilul artelor (garniturile de litere, ilustrațiile, coperta) și al tehnicii (hârtia, tiparul, vopselele). Adică o carte este rezultatul unei munci colective: autori, redactori, tipografi, meșteri de hârtie, meșteri de vopsele și al. Cartea – această sărbătoare, acest triumf al forțelor creatoare omenești se construiește și ea ca și un edificiu. Ea are o arhitectură proprie ei. Aproape că nu-mi vine a crede, când mă gândesc că omenirea se folosește de acest bun doar de vreo 500 de ani, de când Johannes Gutenberg a inventat tiparul cu litere mobile de metal.

– *Un pictor, prin prezentarea grafică a cărții, continuă opera scriitorului sau creează alta?*

– Au fost cazuri când, citind un manuscris, l-am cedat altuia, negăsind în el „nu știu ce”, care să mă inspire să-i dau viitoarei cărți o ținută grafică inedită. Pictorul de carte întotdeauna caută în manuscris un pilon, un nucleu artistic, nebănuit de autor, în jurul căruia va organiza viitoarea carte.

– *Ai avut vreun caz când autorul manuscrisului ți-a inspirat ideea de prezentare grafică a cărții?*

– Unii dintre autori, care mă cunosc personal, încearcă să-mi sugereze câte ceva, dar să știi că ideile lor numai mă derutează. Ideea de chip al cărții suferă mai multe metamorfoze tehnice și până la urmă poate să nu reziste. Chiar nici machetele noastre, făcute îngrijit pe hârtie bună de import, în fața cărora autorilor li se întretaie respirația, ajunse cărți, pot fi o nereușită.

– *Ia-o și tu invers. Creează-ți machetele pe hârtie mai proastă...*

– Dă, pictorul menește, iar tehnica noastră se sfetește...

– *Un pictor de carte ține cont și de momentul reclamei?*

– O carte bună, nu zic de una genială, care poate fi reeditată în mai multe rânduri, poate fi „omorâtă” de un pictor-poligrafist netalentat. Doar sunt cărți care au succes într-o anumită perioadă de timp. Adică o carte de sezon, de etapă pentru un scriitor.

– *Scriitor renumit în anul trecut...*

– Fără glume. Avem noi o vorbă mai frumoasă... Am să-ți povestesc un caz. Acum vreo câțiva ani a fost nereușit scoasă în lumină o carte bună, dar care nu s-a cumpărat. S-a și constatat din ce motive. A fost prost, butucănos copertată. Și atunci la „Moldknigotorg” a fost adunat de la depozite restul tirajului necumpărat (un număr destul de impunător) și cărții i s-a făcut o supracopertă – atrăgătoare, nu luxoasă, ci vioaie, care te cheamă, te ademeneste s-o iai în mâini. Astfel succesul cărții este asigurat, fiindcă povestirea este talentată, scrisă de un „clasic viu”, apreciat și pe alte meleaguri.

– *De ce cărțile create de tine nu se aseamănă una cu alta și totodată se deosebesc de toate celelalte?*

– În primul rând, fiindcă orice carte e o etapă în creația mea, în al doilea rând, oi fi având și eu un stil propriu.

– *Numește-mi câteva cărți semnate de tine la care ții mai mult.*

– Colectiv de autori – „Cântare patriei”, P. Neruda (traducător – L.

Damian) „100 sonete de dragoste”, V. Ioviță – „Dimitrie Cantemir”; „O mie și una de nopți” și altele. În total am mai mult de 150 de cărți.

– *Știu că ai comenzi și de la edituri din alte republici...*

– Chiar acum îndeplinesc o comandă a Editurii „Maiak” din Odesa. O carte originală – „Povești marinărești din toate timpurile”. O carte, așa zice, fundamentală, cu ilustrații, cu fel de fel de probleme grafice.

– *Cum îți închipui o carte tipărită ideal?*

– Ai văzut cândva cărți mai vechi?

– *Am văzut.*

– Să știi că tiparul face mult. Foarte mult. Caracterele, plasarea lor în spațiul hârtiei. Noi deseori neglijăm aceste „detalii”. O carte ideală poate să existe și fără nicio ilustrație. Cu părere de rău, poligrafia din artă s-a transformat în industrie. La începutul secolului la noi în țară erau folosite circa 2500 de garnituri de litere, iar acum folosim numai 50. Un volum semnat de Goethe cere o garnitură de litere, să zicem, stil gotic, alt volum semnat de Avicenna cere o garnitură arabică, „Regeștile cronici ale incașilor” – alta, iar o carte contemporană – total altă garnitură și al. Iar noi, deseori, îi dăm otova. Doar nu trebuie să-ți explic faptul că formele caracterelor pot influența spre bine sau spre rău recepționarea conținutului unei cărți, ele creează o predispoziție a cititorului.

– *Ilustrațiile dintr-o carte, adică originalele lor interpretate după legile grafice de șevalet, pot fi și ele expuse într-o expoziție alături de alte genuri picturale...*

– Rar se întâmplă când un pictor poligrafist de la noi poate să-și expună originalele ilustrațiilor.

– *De ce?*

– În ultimul timp tot mai des îmi pun și eu întrebarea aceasta.

– *Ești și autor de afișe?*

– Chiar și de afișe premiate și expuse peste hotare.

– *Unde? În ce țară?*

– La Varșovia. Un afiș publicat în 1974 în revista poloneză „Projekt”.

– *Aș vrea să știu al cui discipol te consideri?*

– Al lui Mihai Grecu. Când învățam la școala de pictură, trei ani la rând am lucrat în atelierul lui. Maestrul Grecu m-a învățat multe...

– *De exemplu?*

– M-a învățat un lucru fundamental: cum să lucrez. Îmi amintesc prin 1958... Cea mai fericită perioadă de ucenicie, când puteam să-mi iau scăunelul, șevaletul, să mă așez pe trotuar, în stradă, în câmp, oriunde și să pictez toată ziua, zile în șir. Și iată odată m-am dus la Grecu în atelier, l-am găsit radios, schimbat de tot, iar în fața lui avea un tablou absolut neobișnuit pentru stilul în care picta el atunci: cu niște pete de culori țipătoare, magic plasate pe pânză, și el în loc să-mi răspundă la binețe m-a întrebat: „Isăieș, ai auzit vreodată de Van Gogh?”. Nu auzisem. Mai despre multe nu auzisem eu la școala de pictură: le azeam dela Grecu sau de la Nichita Bahcevan. Iar ca pictor-poligrafist mă consider discipol al profesorilor mei de la Moscova – Andrei Dmitrievici Goncearov și Volia Nicolaevici Leahov.

– *Ai călătorit prin străinătate?*

– Am avut frumoase voiajuri în Polonia, la bienala de afișe, și în RDG, la Leipzig, unde am văzut tradiții poligrafice, metode, curente, școli...

– *În ce țară ai mai dori să pleci?*

– Prin Italia în drum spre Polonia.

– *Pe jos, de-a dreptul?*

– Având cutia de culori în spate.

– *Care-s celelalte arte care te ajută în procesul de creație?*

– În special muzica.

– *Dacă la început aveai temerea că în calitate de interlocutor mă vei da de sminteală, apoi să știi că era neîntemeiată.*

Andrei Burac. Perpetuele bucurii: Dialog cu contemporanii noștri. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1977.

APRECIERI, OPINII, SUGESTII

... Cartea – această sărbătoare, acest triumf al forțelor creatoare omenеști se construiește și ea ca și un edificiu. Ea are o arhitectură proprie ei. Aproape că nu-mi vine a crede, când mă gândesc că

omenirea se folosește de acest bun doar de vreo 500 de ani, de când Johannes Gutenberg a inventat tiparul cu litere mobile de metal.

Isai Cârmu. Chipul cărții. În: Burac, Andrei. Perpetuele bucurii. Chișinău, 1977, p. 109.

... Cântăresc fiecare literă și-i caut locul (litera e ca și omul, solemnă sau șugubață, modestă sau îngâmfată, totul se citește din siluetă), fiecare punct sau virgulă...

... Pictorul e dator să se apropie de Carte cu respect și delicatețe – cu capul descoperit, ca într-o zi de duminică. Să împărtășească un respect nemărginit față de literatură în genere și față de lucrarea dată în special...

... Uneori, însă, când mă așez la masa de lucru, am impresia că nu-mi iese nimic ca lumea, că nu-s în stare să trag măcar o linie... Te perpelești așa zile în șir copleșit de un gând, de o idee, până dai – sau numai îți pare că dai – de ceea ce cauți. Apoi, iarăși, o muncă de salahor până cartea-i gata, o predai editurii și rămâi, cum se zice la nord, boștor, nu-i așa? – pustiit, gândind că mare va fi minunea dacă s-o întâmpla vreodată să mai poți lua creionul între degete. Săptămâni de-a rândul trăiești cu așteptarea în spinare: oare cum va primi lucrarea cititorul?...

Isai Cârmu. Orizontul, 1984, nr. 3, p. 76, 77.

... Arta dacă e artă nu poate fi secundară, pentru că ține de talent, de acest dar de la Cel de Sus, iar forțele divine nu-și permit lucruri periferice.

Isai Cârmu. Moldova, 1990, nr. 5, p. 26.

... Dragostea mea a fost, este și va fi până la sfârșitul vieții culoarea. Culoarea prin care exprim totul. Adică mă exprim pe mine. Culoarea este dragostea mea de-o viață. Și linia...

Inspirația mi-a venit întotdeauna din manuscrisele oferite mie pentru a ticlui acea minune care se cheamă carte. Majoritatea

cititorilor țin în mâini un obiect extrem de util și necesar, dar habar nu au câți oameni, specialiști în domeniu, au muncit la ea...

Isai Cârmu. Patria tânără, 1995, 2 dec., p. 13.

... Sunt totalmente dezamăgit de ceea ce se întâmplă acum în arta graficii de carte. Cui nu i-i lene își face carte. Numai ce prezentări năstrușnice nu le vin în cap?! Găsim cărți cu reproduceri din Salvador Dali, Picasso, Bosk... Ei cred că dacă scriu coala nu știu ce și dacă-l mai pun și pe Salvador Dali, ridică valoarea cărții. Apoi și machetarea asta năstrușnică fără idee de materie, fără har... Artă cărții e o întreagă arhitectură. Dacă edificiul nu are un fundament trainic, la prima furtună el se risipește. Primordial în viață și în creația mea a fost construcția durabilă, arhitectonica cărții: să fie chibzuită fiecare pagină, de la foaia de titlu până la căsuța tehnică, să fie totul echilibrat, cântărit. Atunci cartea are valoare.

Isai Cârmu. Flux: ed. de vineri, 2002, 23 aug., p. 6.

Numele lui Isai Cârmu și-a ocupat ferm locul în lungul șir al graficienilor noștri înzestrați. Și faptul cel mai semnificativ e că s-a apropiat de acest gen greu de artă înarmat cu o manieră proprie...

Vitalie Tulnic. Moldova, 1970, nr. 10, p. 27.

Fruntaș al graficii de carte de la noi, Isai Cârmu nu-și impune cu orice preț gândul său autorului. Ilustrațiile lui exprimă întru totul ideea sugerată de textul literar. Crezul artistului de a dezvălui concepția artistică a autorului cât mai laconic, apelând la cât mai puține mijloace plastice – este desprins din mai fiecare carte ilustrată.

Vlad Zbârciog. Literatura și arta, 1977, 1 sept., p. 8.

... Orgoliul sănătos și protector de artist îl apără de tentația de a cocheta cu ochiul nostru avid de perfecțiune și armonie servite pe tava: Isai Cârmu nu vrea să-și asume ingrata responsabilitate de „rotunjire a colțurilor”, dimpotrivă, el descoperă unghiul acolo unde noi eram obișnuiți (din motive de autoliniștire) să vedem cercul perfect și, în cel mai rău caz, ovalul...

Vsevolod Cernei. Literatura și arta, 1985, 10 oct., p. 6.

Creația lui Cârmu se evidențiază și prin experimente îndrăznețe în năzuința de a subordona materialul plastic tipului ediției. El utilizează tehnica acvafortei, xilografiei, cea mixtă, precum tușul, guașa, acuarela, aplicațiile. În toate cărțile ilustrate de Isai Cârmu dominante sunt „arhitectonica”, construcția generală a cărții... Lucrările sale sunt marcate de un bun-gust și de o cultură aleasă a prezentării grafice.

Isai Cârmu face parte dintre acei aleși ai meseriei care socot că Cartea trebuie să aibă un efect binefăcător asupra ochilor, sufletului și minții celor care o contemple. Cu calmul și siguranța de „bun gospodar”, Isai Cârmu are grijă de aspectul general al cărții de la supracopertă la caseta tehnică. Corelația dintre două arte – a imaginii și a cuvântului – pentru Isai Cârmu este firească... Lucrând asupra manuscrisului, Isai Cârmu tinde să dezvăluie concepția artistică a autorului, dar niciodată nu se limitează la ideea sugerată de acesta... Îl cunosc și îl iubesc pe nenea Isai și micii cititori. Dumnealui a îmbrăcat în haina grafică multe cărți destinate copiilor: „Hora mare” de D. Matcovschi, „Lie-lie, ciocârlie” de Gr. Vieru și M. Macovei, „Columb în Australia”, „Ministrul bunelului” de S. Vangheli, „Cucuieți și zâmbăreți” de P. Cărare, „Ce te învață o povață” de A. Scobioală. Aici văzul lăuntric al pictorului caută să se identifice cu văzul copiilor.

Eleonora Barbas. Columna, 1990, nr. 10, p. 48.

... Artistul [Isai Cârmu] știe să ne transmită emoția lui, obligându-ne și pe noi s-o trăim, să ne-o însușim. El rămâne un slujitor credincios al graficii de carte, cu ochi atent, instruit, rafinat...

Emilia Ghețu. Flux, 1995, 30 iun., p. 6.

Odinioară G. Meniuc, L. Damian, I. Vatamanu și alți scriitori, când aveau vreun manuscris la editură, totdeauna îl solicitau pe Isai Cârmu. Dumnealui îi înțelegea de minune, colabora cu ei intim și fructuos, cărțile ilustrate de el erau permanent între cele mai bune, învrednicindu-se de premii și diplome la concursuri naționale, unionale și internaționale.

Ion Ciocanu. Luceafărul, 1996, 24 dec., p. 2.

... Isai Cârmu a păstrat culorile copilăriei în firea sa de artist, acest lucru îl invocă și ilustrațiile la cartea pentru copii a lui Aurel Scobioală

„Vorba bună ne adună”, dar nu poate fi negat nici dramatismul din multe alte creații de ale sale cum ar fi ilustrațiile la cărțile „Suflete moarte” de N. Gogol, „Hamlet” de W. Shakespeare, „Faust” de Goethe, „Baltagul” de M. Sadoveanu, „Răscoala” de L. Rebreanu, „Sărmanul Dionis” de M. Eminescu etc. Iată un adevăr ce nu poate fi contestat – **Isai Cârmu este un fenomen spiritual complet...** Opera lui Isai Cârmu nu necesită un comentariu, ea este atât de elocventă, încât trebuie doar contemplată. Un artist adevărat nu are nevoie de elogii, el trebuie să știe doar că arta lui este cunoscută și primită în sufletele celor care o recepționează.

Valentina Moldoveanu. Mesagerul, 2000, 31 mart., p. 6.

Am avut împreună cu ai mei, Dragoș, Doru și Valentina, clipe sublime de încântare cu poezia picturii dumitale. Admirându-ți creațiile, am impresia că ele curg din infinit spre infinit și străpung în trecerea lor inima ca pe o frunză...

Constantin Dragomir. Confesiuni scrise pe marginea unui vernisaj. Moldova suverană, 2000, 16 mai, p. 6.

Prin naștere, prin descendența sa, Isai Cârmu are adânci și extrem de puternice legături cu vatra sa. Nu numai că nu și-a uitat niciodată originea țărănească, dar a pus-o, conștient și cu mândrie, la baza întregii sale concepții despre viață și despre artă.

Larisa Sârghi. Capitala, 2000, 8 apr., p. 8.

Dincolo de interesul științific și utilitar, cartea, ca operă sintetică, are nevoie și de o ținută estetică deosebită. Astfel, veșmântul plastic inedit al fiecărei cărți îl conferă pictorul-grafician și, în acest context, el trebuie să fie în armonie cu litera pe care o ilustrează. Prezenta ediție îmbină în mod fericit profunzimea și plasticitatea folclorului nostru cu originalitatea și autenticitatea prezentării grafice. Ilustrul grafician Isai Cârmu posedă virtuozitatea tehnică de gravor și o extraordinară intuiție artistică a proporțiilor cărții, demonstrând astfel un complex editorial perfect armonizat.

*Alexei Colîbneac.
Timpul, 2007, 14 mart., p. 20*

TABEL CRONOLOGIC

1940

Isai Cârmu s-a născut la 15 mai în comuna Pârjota, Râșcani, județul Bălți.

1957

A absolvit școala medie din satul Pârjota, avându-l ca profesor pe Leonid Culibaba, personalitate cunoscută în domeniul lingvisticii.

1957-1965

Urmează studiile la Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” din Chișinău (actualul Colegiu „Alexandru Plămădeală”), la profesorul Anatolie Kolceak, cel care a crescut o pleiadă de graficieni bine-cunoscuți astăzi.

1964

Își face serviciul militar la Königsberg (Kaliningrad).

1965-1971

Urmează studiile la Institutul Poligrafic din Moscova, Facultatea „Grafică”, avându-i profesori pe A. Goncearov, V. Leahov, O. Komkin.

Pentru prima dată numele lui Isai Cârmu apare în ziarul Facultății de Grafică al Institutului „Poligrafistul”, alături de alte nume marcante de absolvenți ai institutului, așa nume notorii ca Pivovarov, Zabarov etc.

1965

Debutează ca grafician, semnând prezentarea grafică a cărții de versuri a lui Anatol Ciocanu „Sărutul soarelui”.

1968

Devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova.

1970

Premiul Unional de gradul superior pentru o comandă socială legată de aniversarea de 100 de ani de la nașterea lui Vladimir Lenin-Ulianov.

1971-1991

Este angajat la Editura „Cartea Moldovenească” în calitate de redactor artistic, mai apoi pictor-șef, funcție deținută în continuare și la Editura „Literatura Artistică” (ulterior „Hyperion”).

1974

La Varșovia, în revista poloneză „Projekt” a fost publicat afișul lui Isai Cârmu, premiat în cadrul Bienalei de afișe (1971-1973).

1975

I se oferă Medalia „Editor emerit”, Chișinău, RSS Moldovenească.

1983

I se oferă Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din URSS.

1985

I se decernează Premiul și prestigioasa Diplomă „Ivan Fiodorov”, Moscova, Rusia, pentru ilustrațiile la poveștile românești dintr-o antologie de folclor al popoarelor lumii, editată în 15 limbi.

1992-1999

Lucrează la prezentarea grafică a colecției „Biblioteca școlarului” în cadrul Agenției „Litera”, semnând ilustrațiile la circa 200 volume.

1995, 1998

La Salonul Național de Carte de la Biblioteca Națională i s-a oferit Premiul „Ilie Gravorul” pentru cea mai bună prezentare grafică.

1996

I se conferă titlul de Maestru emerit în arte, Republica Moldova.

2000

Premiul „Moisei Gamburd”, Chișinău.

2000

Conferirea Medaliei „Mihai Eminescu”, România, pentru întreaga-i activitate artistică.

2000

Conferirea Ordinului „Gloria Muncii”, Republica Moldova.

2009

Premiul „Igor Vieru” pentru toată creația.

2010

Prin decretul președintelui interimar al Republicii Moldova din 15 mai 2010 pictorul Isaie Cârmu i s-a conferit "Ordinul de Onoare" pentru merite în dezvoltarea artelor plastice, succese în activitatea de creație și contribuție la afirmarea valorilor spirituale naționale.

Expoziții personale în republică:

1968 – Grafica de carte, Cinematograful „Biruința”, Chișinău

1975 – Grafica de carte, Palatul de Cultură, Râșcani, Republica Moldova

1976 – Grafica de carte, Institutul de Informatică, Chișinău

1998 – Grafica de carte, Biblioteca Națională, Chișinău

2000 – Grafica de carte, Muzeul Național de Arte Plastice, Chișinău

Expoziții personale în străinătate:

1997 – Grafica de carte, Fundația Culturală Română, București, România

Expoziții colective în republică:

1993-2002 – participă la „Saloanele Moldovei”, Chișinău, și la diverse expoziții tematice organizate de Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova

Expoziții internaționale:

1970-1989 – Arta cărții, Moscova, Rusia

- 1970-1989** – Concursul Internațional „IBA”, Leipzig, Germania
1971 – Bienala Internațională de Placarde, Varșovia, Polonia
1971-1985 – Bienala „Illustratori di libri per ragazzi”, Bologna, Italia
1973 – Bienala „The tourist poster in the world”, Varșovia, Polonia
1980 – Arta cărții, Bratislava, Cehoslovacia
1983 – Grafica de carte, Elveția
1986 – Grafica de carte, Oslo, Norvegia
1988 – Grafica de carte, Germania
1990 – Grafica de carte, Austria
1993 – Grafica de carte, București, România

Participări (ateliere, tabere de creație, simpozioane):

- 1971** – Dzintari, Lituania
1976 – Calica, România

OPERA

**OPERELE CE FAC PARTE DIN PATRIMONIUL
 MUZEULUI NAȚIONAL DE ARTE PLASTICE DIN
 MOLDOVA**

1969

Ilustrații la cartea „**Numele tău aprinde zorile**”:

1. **Santinela.** Hârtie, linogravură. 31x21,2
2. **Demonstrație.** Hârtie, linogravură. 32x20,4
3. **Rănitul.** Hârtie, linogravură. 31,5x21
4. **Lipirea foilor volante.** Hârtie, linogravură. 32x20,5
5. **Citirea foilor volante.** Hârtie, linogravură. 32,2x20,5

1978

Ilustrații la cartea lui Samuel Brandt „**Corabia nebunilor**”:

6. **Despre medicii escroci.** Hârtie, xilogravură. 12,2x7,4
7. **Prefață la carte.** Hârtie, xilogravură. 12x7,3
8. **Despre educația copiilor.** Hârtie, xilogravură. 12,2x7,3
9. **Despre măgulire.** Hârtie, xilogravură. 12,2x7,3
10. **Despre cerșetori.** Hârtie, xilogravură. 12,1x7,3

11. **Despre soțiile infidele.** Hârtie, xilogravură. 13,5x9
12. **Despre bolnavii neascultători.** Hârtie, xilogravură. 12x7,5
13. **Despre curțarea femeilor.** Hârtie, xilogravură. 12x7,8

1990

14. Ilustrație la poeziile lui Gr. Vieru „**Mama**”. Hârtie, pastel. 56,5x42

15. Ilustrație la povestea bulgară „**Bătrânul și pasărea**”. Hârtie, pastel. 56x36

1993

16. Ilustrație la opera lui M. Eminescu „**Sărmanul Dionis**”. Hârtie, pastel. 61,3x46,6

ARTA GRAFICII DE CARTE

CĂRȚI ILUSTRATE DE ISAI CÂRMU

17. CIOCANU, ANATOL. **Sărutul soarelui.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1965. – il.
18. BANĂCHIN, VICTOR. **Povestiri despre Ceapaev.** – Chișinău: Lumina, 1966. – il.
19. GAIDAR, ARCADIE. **Școala:** [povestire]. – Chișinău: Lumina, 1966. – il.
20. **Intrare în baladă** / alcăt. S. Șleahu, A. Cozmescu. – Chișinău: Lumina, 1967. – il.
21. ȘLEAHU, SAMSON. **Tovarășul Vanea:** [povestire]. – Chișinău: Lumina, 1967. – il.
22. BALZAC, HONORÉ de. **Taica Gorio:** [roman]. – Chișinău: Lumina, 1968. – il.
23. SAKA, SERAFIM. **Era târziu:** [povestiri]. – Chișinău: Lumina, 1968. – il.

24. VĂTAVU, MARIAN. **Oameni pe trepte:** [schițe și povestiri]. – Chișinău: Lumina, 1968. – il.
25. **Visul planetei:** [culegere de schițe, povestiri și versuri ale autorilor diferitor popoare]. – Chișinău: Lumina, 1968. – il.
26. VODOVOZOVA, ELIZAVETA. **Istoria unei copilării:** [povestire]. – Chișinău: Lumina, 1968. – il.
27. VOYNICI, ETEL LILIAN. **Tăunul:** [roman]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1968. – il.
28. DAMIAN, ELENA. **Spulber:** [roman]. – Chișinău: Lumina, 1969. – il.
29. MENIUC, GEORGE. **Vremea Lerului:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969. – il.
30. **Numele tău aprinde zorii:** [poezii și schițe ale scriitorilor de peste hotare despre V. I. Lenin]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969. – il.
31. ПУШКИН, АЛЕКСАНДР. **Здесь, лирой северной...:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969. – il.
32. ИЛЬЯШЕНКО, Л. **Молдавские художники – детям.** – Chișinău: Lumina, 1970. – 1 il.
33. LONDON, JACK. **Călcâiul de fier:** [roman]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970. – il.
34. VANGHELI, SPIRIDON. **Ministrul bunelului. Alte isprăvi ale lui Guguță:** [povestiri]. – Chișinău: Lumina, 1971. – il.
35. ILF, ILIA; PETROV, EVGHENI. **Douăsprezece scaune:** [roman]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972. – il.
36. VANGHELI, SPIRIDON. **Columb în Australia:** [povestiri]. – Chișinău: Lumina, 1972. – il.

37. ВАНГЕЛИ, СПИРИДОН. **Дедушкин Министр. Новые приключения Гугуцэ:** [povestiri]. – Chişinău: Lumina, 1972. – il.
38. CIOBANU, ION. **Podurile:** [roman]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974. – il.
39. **Dimitrie Cantemir (1673 – 1973).** – Chişinău, 1973. – il.
40. MENIUC, GEORGE. **Delfinul:** [proză, povestiri]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1973. – il.
41. GAIDAR, ARCADIE. **Poveste despre secretul militar, despre Malciş-Kibalcîş şi cuvântul său ferm.** – Chişinău: Lumina, 1973. – il.
42. FARTUNOV, ŞTEFAN; PRODANOV, PETRU. **Anecdote gabrovene culese şi expuse de Ş. Fartunov şi P. Prodanov.** – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974. – il.
43. ПЕЛЯХ, М. **Рассказы о винограде.** – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974. – il.
44. VIERU, GRIGORE. **Aproape:** [poezii]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974. – il.
45. CIOBANU, ION. **Cucoara:** [roman]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.
46. DARIENCO, PETREA. **Scrieri.** – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.
47. GAIDAR, ARCADIE. **Piatra fierbinte:** [povestiri]. – Chişinău: Lumina, 1975. – il.
48. HUAN, RAMON HIMENES. **Platero şi eu:** [elegie andaluză 1907 – 1916]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.
49. MANN, THOMAS. **Casa Buddendroc. Istoria decăderii unei familii:** [roman]. – Chişinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.

50. PETRARCA, FRANCESCO. **Lirică.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.
51. **Și nordica ta liră... Omagiu lui A. S. Pușkin.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975. – il.
52. BURAC, ANDREI. **Culegători în amurg:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
53. **Constelație de inimi. Pagini din poezia popoarelor Patriei.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
54. DAMIAN, LIVIU. **Pâinea.** – Chișinău: Lumina, 1976. – xilografuri.
55. ДАРИЕ, ПАВЕЛ. **Первая песня:** [poezii]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
56. DELEANU, LIVIU. **Scrieri.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
57. ERKEN, I. **Toot, maiorul și alții:** [nuvelă]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
58. GROSSMAN, LEONID. **Dostoevski:** [despre activitatea literară]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
59. LIPCAN, ALEXANDRU. **Lumini la răspântie:** [roman]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
60. LUPAN, ANDREI. **Magistrale:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
61. NERUDA, PABLO. **Cântec general:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
62. **Poeți italieni:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.

63. POPOVICI, CONSTANTIN. **Eminescu. Viața și opera.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
64. SAKA, SERAFIM. **Aici și acum. 33 confesiuni sau profesioni de credință.** – Chișinău: Lumina, 1976. – il.
65. SAVOSTIN, NICOLAE. **Stație'n taiga:** [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
66. **Simplu ca sufletul. Omagiu lui I. Creangă.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1976. – il.
67. ANTOLSKI, PAVEL. **A patra dimensiune.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1977. – il.
68. **Bucuria primului pas.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
69. CIOBANU, ION. **Scrieri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
70. CRUCENIUC, PETRE. **Scrieri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
71. ДАМИАН, ЛИВИУ. **Хлеб.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
72. DARIE, PAVEL. **Revenire:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
73. ХЕМИНГУЭЙ, ЕРНЕСТ. **Избранное.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
74. IZMAILOV, VICTOR. **Logica luptei:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
75. MARTI, JOSÉ. **Măreața simplitate:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.
76. MENIUC, GEORGE. **Delfinul:** [povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1977. – il.

77. NERUDA, PABLO. **Tăcerea nu e de aur:** [versuri]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
78. OLDRIDGE, JAMES. **O soluție sportivă:** [povestire]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
79. **O mie și una de nopți:** [povești alese]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
80. **Poezie americană.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
81. **Republica mea:** [poezii, poeme, nuvele, schițe, eseuri, cântece, grafică despre Moldova de ieri, de azi, de mâine]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
82. VATAMANU, ION. **De ziua frunzei:** [versuri]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
83. VAȚIETIS, OIAR. **Gama:** [versuri]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
84. **Vestitorul de furtună. Omagiu lui M. Gorki.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1977. – il.
85. **Anecdote gabrovene culese și expuse de Ș. Fartunov și P. Prodanov.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.
86. BOȚU, PAVEL. **Ornic.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.
87. CIOBANU, ION. **Scrieri.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.
88. CIOCANU, ION. **Podurile vieții și ale creației: Studiu asupra creației lit. a lui I. C. Ciobanu.** – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.
89. DAMIAN, LIVIU. **Altoi pe o tulpină vorbitoare:** [versuri]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.
90. **De dragoste:** [culegere de versuri]. – Chișinău: Literatură Artistică, 1978. – il.

91. **Eu doina cânt... : Omagiu lui Vasile Alecsandri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1978. – il.
92. **Fântânile cresc în adânc:** [povestiri și nuvele]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1978. – il.
93. SCOBIOALĂ, AUREL. **Greu mai cresc bărbații:** [povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1978. – il.
94. **Strigături, amintiri și scrisori versificate.** – Chișinău: Știința, 1978. – il.
95. TVARDOVSKI, ALEXANDR. **Vasili Tiorkin:** [poem]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1978. – il.
96. BRANDT, SEBASTIAN. **Corabia nebunilor:** [satire alese]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
97. CIMPOI, MIHAI. **Narcis și Hiperion: eseu despre poetica lui Eminescu.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
98. CÂRCHELAN, IULIU. **Apă dulce de cișmea:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
99. COSTENCO, NICOLAE. **Scrieri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
100. **Cununa soarelui:** [nuvele ucrainene contemporane]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
101. CURBET, VLADIMIR. **Promotori ai artei populare.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
102. DAMIAN, ELENA. **Spulber:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
103. **Fața pâinii:** [poezii, poeme, eseuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.

104. GULEAȘKI, ANDREI. **Aventurile lui Avacum Zahov:** [nuvele]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
105. LAVRENIOV, BORIS. **Descătușarea:** [piesă în patru acte]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
106. MATCOVSCHI, DUMITRU. **Hora mare:** [poezii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
107. MENIUC, GEORGE. **Florile dalbe:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
108. **Piese.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
109. ȘLEAHU, SAMSON. **Scrieri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
110. TAGOR, RABINDRANAT. **Versuri: aforisme și miniaturi poetice.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
111. VAMPILOV, ALEXANDRU. **O întâmplare cu un metranpaj; Douăzeci de minute cu îngerul; Despărțire în iunie; Vânătoare de rațe:** [piese]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
112. VIZITIU, ION. **Instrumente muzicale populare moldovenești.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
113. VOZNESENSKI, ANDREI. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
114. ZIEDONIS, IMANTS. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1979. – il.
115. CIOBANU, ION. **Voci pe oglinda apei:** [povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
116. CIOCANU, ION. **Clipa de grație:** [articole, eseuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1980. – il.

117. DAMIAN, LIVIU. **Dialoguri la marginea oraşului.** – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
118. DUDNIC, PETRU. **Se-ntorcea la vatră tata:** [versuri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
119. ЭМИНЕСКУ, МИХАИЛ. **Избранное.** – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
120. ЛАТЪЕВА, ЛИДИЯ. **Развод:** [povestiri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
121. MACOVEI, ION. **Lie, lie, ciocârlie:** [cântece, versuri folclorice]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
122. ŞOLOHOV, МИХАИЛ. **Donul liniştit:** [roman]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
123. VIERU, GRIGORE. **Fiindcă iubesc:** [versuri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
124. VIERU, GRIGORE. **Rostul ţărâni:** [versuri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
125. VODĂ, GHEORGHE. **Frumos să-i fie pururi chipul:** [poezii]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1980. – il.
126. BĂIEŞU, NICOLAE. **Alfabetul folcloric:** [versuri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
127. DARIE, PAVEL. **Cântece de iarnă:** [versuri]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
128. **Destinul inorogului: Omagiu lui D. Cantemir:** [culegere de articole, eseuri şi poezii]. – Chişinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
129. EMINESCU, МИХАИ. **Opere.** – Chişinău: Literatura Artistică, 1981. – il.

130. **Колодцы растут в глубину:** [antologie]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
131. MOLDOVAN, DUMITRU. **Haiducul Tobultoc.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981. – il.
132. НЕАГА, ШТЕФАН; ЛАЗАРЕВ, ЕДУАРД. **Государственный гимн Молдавской Советской Социалистической Республики.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
133. SURUC, NATALIA; CEMORTAN, STELA. **Dicționar în imagini.** – Chișinău: Lumina, 1981. – 30 p.; il.
134. VATAMANU, ION. **Iubire de tine:** [poezii, balade, poeme]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1981. – il.
135. **Cântece din bătrâni.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
136. CÂRMU, ISAI. **Grafica de carte = Книжная графика:** [album] / studiu introductiv de E. Lungu. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – alcătuire și machetă.
137. CIOBANU, ION. **Podgorenii:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
138. CIOCANU, ION. **Pașii lui Vladimir Curbet:** [studiu]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
139. DRUȚĂ, ION. **De la verde pâ'n' la verde:** [povestiri, nuvele]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
140. LUPAN, ANDREI. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
141. **Ochii tăi, Moldova:** [culegere de muzică folclorică]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.
142. ОЛЫШЕВСКИ, РУДОЛФ. **Тени птицы:** [poezii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.

143. **O mie și una de nopți:** [povești arabe]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.

144. **Poiana privighetorilor:** [cântece pentru copii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.

145. ROȘCA, VALENTIN. **Cu viața de o ființă:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.

146. SCHILLER, FRIEDRICH VON. **Don Carlos; Fecioara din Orlean; Wilhelm Tell; Drame.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1982. – il.

147. ANTONIUC, IVAN. **Mihail Burea:** [album]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – Prezentarea grafică.

148. БОЦУ, ПАВЕЛ. **Чясы: Стихи; Поэмы.** – Москва: Советский писатель, 1983. – il.

149. CAȚAVEICĂ, ION. **Măsura de laudă:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

150. ЧОКОЙ, ГЕОРГИЙ. **День рождения слова:** [poezii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

151. DABIJA, NICOLAE. **Pe urmele lui Orfeu:** [articole și eseuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

152. ESINENCU, NICOLAE. **Stai să-ți mai spun:** [lirice, glume, satire, săltărețe]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

153. KAREM, M. **Inimă de copil.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

154. MENIUC, GEORGE. **Toamna lui Orfeu:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

155. САВОСТИН, НИКОЛАЙ. **Сбереженный свет:** [eseu]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

156. ȚIBULSCHI, IURIE. **Cântece din bătrâni.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.
157. БАТАМАНУ, ИОН. **Секунды и горы:** [poezii, poeme]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.
158. EMIN, G. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.
159. BĂIEȘU, NICOLAE. **Să trăiți, să-nfloriți!** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
160. **Ce mi-i drag mie pe lume.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
161. DUDIN, MIHAIL. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
162. ЕСИНЕНКУ, НИКОЛАЙ. **Идут музыканты:** [povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
163. FARTUNOV, ȘTEFAN; PRODANOV, PETRU. **Anecdote gabrovene.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
164. КОСТЕНКО, НИКОЛАЕ. **Северопрад:** [roman, povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
165. CRUS, JAMES. **Tim Taler sau râsul vândut:** [povestire fantastică]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
166. MALEV, VERA. **Scrieri alese.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
167. МЕНЮК, ДЖЕОРДЖЕ. **Стихи.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
168. МАУРИАК, ФРАНСУА. **Тереза Дескейру; Клубок змей; Фарисейка; Мартышка; Подросток былых времен:** [roman, povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.

169. **Povești populare bulgare.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
170. ШИШОВ, ВЯЧЕСЛАВ. **Угрюм-река:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
171. VIERU, ION. **Întreaga iubire:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
172. VODĂ, GHEORGHE. **La capătul vederii:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – il.
173. **Băiatul trezit de privighetori:** [antologia prozei ruse pentru copii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
174. **Calevala:** [epos]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
175. CANOAT, MUMIN. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
176. ФЕДИН, КОНСТАНТИН. **Костер:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
177. ФЕДИН, КОНСТАНТИН. **Первые радости:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
178. OLEINIC, VLADIMIR. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1985. – il.
179. КИРИЯК, ВИТАЛИЙ. **Братства живые родники: Кн. в Молдавии XVII – нач. XIX вв.** – Chișinău: Cartea moldovenească, 1985. – il.
180. CARIM, MUSTAI. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – il.
181. CODRU, ANATOL. **Mitul personal:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – il.
182. ACULOV, RAISA. **Grafica de carte moldovenească:** [album]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – 29 il.

183. NECULCE, ION. **O seamă de cuvinte**: [legende]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – 176 p. – il.
184. REBREANU, LIVIU. **Ion**: [roman]. – București: Cartea românească, 1986. – il.
185. САВОСТИН, НИКОЛАЙ. **Эти загадочные облака**: [povestiri, eseuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – il.
186. SURUC, NATALIA; CEMORTAN, STELA. **Dicționar în imagini**. – Chișinău: Lumina, 1986. – il.
187. **Alfabet folcloric**: [poezii și ghicitori]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
188. КОДРУ, АНАТОЛ. **Читай – камень**: [poezii, poeme]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
189. CREANGĂ, ION. **Făt-Frumos, fiul Iepeii**: [poveste]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
190. ERALIEV, SUIUNBAI. **Versuri**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
191. ROȘCA, VALENTIN. **Scrieri alese**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
192. SAKA, SERAFIM. **Linia de plutire**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
193. SCOBIOALĂ, AUREL. **Ce te-nvață o povață**: [miniaturi]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
194. TANC, MAXIM. **Versuri**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
195. VATAMANU, ION. **Nimic nu-i zero**: [poezii, balade, poeme]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1987. – il.
196. АСТАФЬЕВ, ВИКТОР. **Печальный детектив**: [povestiri, roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

197. BOLOGAN, VIOREL. **La ceasul adevărului: scene din viață**: [piese]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

198. **Cântărețul limbii noastre: omagiu lui A. Mateevici**. – Chișinău: Lumina, 1988. – il.

199. ЧЯПЕК, КАПЕЛ. **Война с саламандрами**: [povestiri, piese]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

200. CORLĂTEANU, NICOLAE. **Lumea cu toate ale ei... Privire asupra universului – din diferite puncte de vedere – prin prisma mijloacelor de limbă**. [eseuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

201. DELEANU, LIVIU. **Mi-e drag... : [poezii]**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

202. DONICI, ALEXANDRU. **Fabule**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

203. GUSEYNOV, CINGHIZ. **Enigma unei familii**: [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

204. HASDEU, BOGDAN PETRICEICU. **Scrieri alese**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

205. МАТЕЕВИЧ, АЛЕКСЕЙ. **Избранное**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

206. MENIUC, GEORGE. **Preludiu Bucuriei**: [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

207. **M-or troieni cu drag. Aduceri aminte... : Eminescu văzut de contemporani**. – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.

208. ȚIBULSCHI, IURIE. **Ramule-neamule**: [cântece și coruri pe versuri de Gr. Vieru]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

209. VATAMANU, ION. **Dialoguri banale sau Trist și vesel despre oameni**: [poeme]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1988. – il.

210. **Comoara: Scriitori mold. despre limba maternă:** [antologie]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
211. COSTIN, MIRON. **Opere.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
212. DOSOFTEI. **Opere poetice.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
213. DRACI, IVAN. **Versuri.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
214. EMINESCU, MIHAI. **Luceafărul:** [poem]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
215. PARTOLE, CLAUDIA. **În așteptarea mamei:** [povestiri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
216. PASTERMAC, BORIS. **Poezii.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1989. – il.
217. **Romante și cântece de petrecere:** [versuri]. – Chișinău: Agenția lit.-cooperatistă „Litera”: Literatura Artistică, 1989. – il.
218. ZIGFRID, POLINGHER. **Grafica:** [catalog]. – Chișinău: Timpul, 1989. – il.
219. BURAC, ANDREI. **Întoarcerea lui Traian:** [versuri, proză, teatru]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.
220. CAMUS, ALBERT. **Străinul; Ciuma; Căderea:** [romane]. – Chișinău: Hyperion, 1990. – il.
221. CĂRARE, PETRU. **Zâmbăreți și cucuieți:** [poezii]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.
222. **Falanga lirică macedoneană: Antologia poeziei contemporane.** – Chișinău: Hyperion, 1990. – il.
223. **File din Biblie.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.

224. GRABCO, ALEXEI. **Gard în gard:** [caricaturi]. – Chișinău: Hyperion, 1990. – il.
225. IONESCU, VLAD. **Focul stejarilor:** [versuri]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.
226. KAFKA, FRANZ. **Castelul; Procesul:** [romane]. – Chișinău: Hyperion, 1990. – il.
227. PEDA, MARIN. **Cel mai iubit dintre pământeni:** [roman]. – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.
228. TVARDOVSKI, ALEXANDR. **Poezii și poeme.** – Chișinău: Literatura Artistică, 1990. – il.
229. ALECSANDRI, VASILE. **Opere.** – Chișinău: Hyperion, 1991. – il.
230. СКОБИОАЛЭ, АУРЕЛ. **Чему учит поговорка:** [miniaturi]. – Chișinău: Hyperion, 1991. – il.
231. СТАМАТИ-ЧЮРЯ, КОНСТАНТИН. **Загадочный человек:** [proză și dramaturgie]. – Chișinău: Hyperion, 1991. – il.
232. VARLAAM. **Opere.** – Chișinău: Hyperion, 1991. – il.
233. CANTEMIR, DIMITRIE. **Descrierea Moldovei.** – Chișinău: Hyperion, 1992. – il.
234. HENRY, OLDY. **Marionetele:** [povestiri]. – Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1992. – il.
235. MATCOVSCHI, DUMITRU. **Măria sa Poetul: Suită în versuri din 39 poeme de închinare la Eminescu.** – Chișinău: U.S.M. : Red. rev. „Basarabia”, 1992. – il.
236. **Năzdrăvanul Creangă, moșul... : Către Sublimul Povestitor.** – Chișinău: Red. rev. „Basarabia”, 1992. – il.
237. NECULCE, ION. **O seamă de cuvinte.** – Chișinău: Hyperion, 1992. – il.

238. ONEA, NICOLAE. **Literatura română:** [manual pentru cl. VI]. – Chișinău: Lumina, 1992. – il.
239. **Părinte al Limbii noastre: Închinare către Mateevici.** – Chișinău: Red. rev. „Basarabia”, 1992. – il.
240. SCOBIOALĂ, AUREL. **Vorba bună ne adună:** [miniaturi]. – Chișinău: Hyperion, 1992. – il.
241. ZADNIPRU, PETRU. **Mă nasc întruna:** [poezii]. – Chișinău: Hyperion, 1992. – il.
242. **Al Țării fiu... a fost badea Gheorghe Coșbuc.** – Chișinău: Red. rev. „Basarabia”, 1993. – il.
243. DELION, PAVEL. **Metodica educației muzicale:** [culegere]. – Chișinău: Hyperion, 1993. – il.
244. GOMA, PAUL. **Arta refugiului:** [roman]. – Chișinău: Basarabia, 1993. – il.
245. GOMA, PAUL. **Din calidor: O copilărie basarabeană:** [roman]. – Chișinău: Red. rev. „Basarabia”, 1993. – il.
246. HASDEU, BOGDAN PETRICEICU. **Scrieri.** – Chișinău: Știința, 1993. – il.
247. MATCOVSCHI, DUMITRU. **Of!.. :** [versuri]. – Chișinău: Red. rev. „Basarabia”, 1993. – il.
248. SADOVEANU, MIHAIL. **Opere alese.** – Chișinău: Știința, 1993. – il.
249. ROȘCA, IURIE. **Ieșirea din întuneric:** [culegere de articole]. – Chișinău: Universul, 1995. – il.
250. SIMENSCHY, THEOFIL. **Dicționarul înțelepciunii: cugetări antice și moderne.** – Chișinău: Meridianul 28: Editura Uniunii Scriitorilor, 1995. – il.

251. ALECSANDRI, VASILE. **Înșiră-te, mărgăritare:** [poezii, poezii populare]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
252. ALECSANDRI, VASILE. **Muntele de foc:** [dramaturgie și proză]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
253. BACOVIA, GEORGE. **Plumb:** [versuri, proză, articole, interviuri]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
254. COȘBUC, GEORGE. **Fire de tort:** [poezii]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
255. COZMA, VALERIU. **Istoria Universității de Stat din Moldova, 1946 – 1996.** – Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 1996. – il.
256. CREANGĂ, ION. **Povești; Amintiri din copilărie; Povestiri.** – Chișinău: Litera, 1996. – il.
257. EMINESCU, MIHAI. **Poezii.** – Chișinău: Litera, 1996. – il.
258. EMINESCU, MIHAI. **Proză literară.** – Chișinău: Litera, 1996. – il.
259. HOGAȘ, CALISTRAT. **Pe drumuri de munte:** [povestiri]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
260. **Limba Română este Patria mea:** [studii, comunicări, documente]. – Chișinău: Revista „Limba Română”: Fundația Culturală „Grai și suflet”, 1996. – il.
261. NEGRUZZI, CONSTANTIN. **Negru pe alb.** – Chișinău: Litera, 1996. – il.
262. SADOVEANU, MIHAIL. **Țara de dincolo de negură; Hanu Ancuței:** [povestiri]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
263. SLAVICI, IOAN. **Mara:** [roman]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.
264. SLAVICI, IOAN. **Moara cu noroc:** [nuvele și povești]. – Chișinău: Litera, 1996. – il.

265. AGÂRBICEANU, ION. **Fefelega**: [povestiri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
266. ALECSANDRI, VASILE. **Chirița în Iași sau Două fete ș-o neneacă**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
267. ALECSANDRI, VASILE. **Despot-Vodă; Sânziana și Pepelea**: [piese]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
268. ARGHEZI, TUDOR. **Cuvinte potrivite**: [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
269. ASACHI, GHEORGHE. **Cântul cignului**: [versuri, nuvele istorice]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
270. AVRAM, MADDEN'S. **Ortografie pentru toți**: [30 de dificultăți]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
271. BACONSKY, ANATOL. **Fluxul memoriei**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
272. BACONSKY, ANATOL. **Biserica Neagră și alte proze**. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.
273. **Balade populare românești**: [cântece bătrânești] / alcăt. C. Mohanu. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.
274. BARBU, ION. **Joc secund**: [versuri, proză]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
275. BASARAB, NEAGOE. **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
276. **Basmе populare românești**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
277. BĂIEȘU, ION. **Boul și vițeii**: [piese]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
278. BEȘLEAGĂ, VLADIMIR. **Zbor frânt; Ignat și Ana**: [romane]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.

279. BLAGA, LUCIAN. **În mare trecere:** [poezii, teatru]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
280. BLANDIANA, ANA. **La cules îngerii:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
281. BOGZA, GEO. **Cartea Oltului:** [proză, poeme]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
282. BOLINTINEANU, DIMITRIE. **Legende istorice:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
283. BUDAI-DELEANU, ION. **Țiganiada:** [poem]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
284. BUZURA, AUGUSTIN. **Vocile nopții:** [roman în 2 vol.]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
285. CARAGIALE, ION LUCA. **Comedii. Momente.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
286. CARAGIALE, ION LUCA. **Teatru.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
287. CARAGIALE, MATEIU ION. **Pajere; Remember; Craii de Curtea-Veche.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
288. CARAION, ION. **Dragostea e pseudonimul morții:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
289. CĂLINESCU, GEORGE. **Viața lui M. Eminescu.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
290. CIOCULESCU, ȘERBAN. **Varietăți critice.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
291. DEFOE, DANIEL. **Robinson Crusoe:** [roman]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
292. DELAVRANCEA, BARBU. **Între vis și viață:** [proză literară]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.

293. DIMOV, LEONID. **Carte de vise:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
294. DOINAȘ, ȘTEFAN AUGUSTIN. **Voluptatea limitelor:** [poeme]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
295. DONICI, ALEXANDRU. **Scrieri.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
296. DULFU, PETRE. **Isprăvile lui Păcală.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
297. DUMAS, ALEXANDRU (fiul). **Dama cu camelii:** [roman]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
298. DUMAS, ALEXANDRU (tatăl). **Regina Margot:** [roman în 2 vol.]. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.
299. EFTIMIU, VICTOR. **Cocoșul negru:** [teatru]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
300. EMINESCU, MIHAI. **Între Scylla și Charybda:** [opera politică]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
301. ESINENCU, NICOLAE. **Copacul care ne unește:** [nuvele]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
302. FILIMON, NICOLAE. **Ciocoi vechi și noi.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
303. HASDEU, BOGDAN PETRICEICU. **Scrieri în 16 volume.** – Chișinău: Știința; București: Ed. Fundației Culturale Române, 1997. – il.
304. HOLBAN, ANTON. **O moarte care nu dovedește nimic; Ioana:** [romane]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
305. JEBELEANU, EUGEN. **Hanibal:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
306. GÂRLEANU, EMIL. **Nuvele și schițe.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.

307. GOETHE, JOHANN WOLFGANG VON. **Faust.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
308. GOGOL, NICOLAI. **Suflete moarte:** [poem]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
309. IORGA, NICOLAE. **Istoria literaturii românești.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
310. IOSIF, ȘTEFAN OCTAVIAN. **Cântec sfânt:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
311. ISPIRESCU, PETRE. **Legende sau basmele românilor.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
312. ISTRATI, PANAIT. **Ciulinii Bărganului:** [povestiri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
313. KOGĂLNICEANU, MIHAIL. **Scrisori literare, istorice și sociale.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
314. LABIȘ, NICOLAE. **Moartea căprioarei:** [poezii]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
315. **Legende populare românești** / selecție de C. Dragomir. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
316. LOVINESCU, EUGEN. **Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
317. MACEDONSKI, ALEXANDRU. **Excelsior:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
318. MALOT, HECTOR. **Singur pe lume:** [roman în 2 vol.]. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.
319. MENIUC, GEORGE. **Interior cosmic:** [poezii, proză, eseuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
320. NECULCE, ION. **Letopisețul Țării Moldovei; O seamă de cuvinte:** [în 2 vol.]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.

321. NEGRUZZI, CONSTANTIN. **Negru pe alb**: [nuvele, poeme, poezii, piese]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
322. PERPESSICIUS. **Mențiuni critice**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
323. RĂDULESCU, ION HELIADE. **Fata lui Chiriac**: [versuri și proză]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
324. SADOVEANU, MIHAIL. **Opere alese**: [în 22 vol.]. – Chișinău: Știința; București: Ed. Fundației Culturale Române, 1997. – il.
325. SLAVICI, ION. **Mara**: [roman]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
326. STAMATI, CONSTANTIN. **Imnul lăutei românești**: [versuri, proză]. – Chișinău, 1997. – il.
327. STĂNESCU, NICHITA. **Necuvintele**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
328. STEVENSON, ROBERT LOUIS. **Insula comorilor**: [roman]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
329. TOMOZEI, GHEORGHE. **Altair: Poezii; Miradoniz: Copilăria și tinerețea lui Eminescu**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
330. TOPÂRCEANU, GEORGE. **Cocostârcul albastru**: [versuri, proză]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
331. TOPÂRCEANU, GEORGE. **Minunile Sfântului Sisoe și alte proze**. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
332. VERNE, JULES. **Căpitan de cincisprezece ani**: [roman]. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.
333. VERNE, JULES. **Copiii căpitanului Grant**: [roman în 2 vol.]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
334. VERNE, JULES. **Insula misterioasă**: [roman în 2 vol.]. – Chișinău: Litera; București: David, 1997. – il.

335. VIANU, TUDOR. **Arta prozatorilor români.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
336. VIERU, GRIGORE. **Acum și în veac:** [poeme, confesiuni]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
337. VLAHUȚĂ, ALEXANDRU. **Iubire; România pitorească; Pictorul N. I. Grigorescu:** [poezii, proză]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
338. VOICULESCU, VASILE. **Destin:** [versuri]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
339. URECHE, GRIGORE. **Letopisețul Țării Moldovei.** – Chișinău: Litera, 1997. – il.
340. ZAMFIRESCU, DUILIU. **Poezii; Viața la țară; Tănase Scatiu:** [romane]. – Chișinău: Litera, 1997. – il.
341. ALECSANDRI, VASILE. **Dridri:** [proză]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
342. ALECSANDRI, VASILE. **Poezii populare ale românilor.** – Chișinău: Litera, 1998. – il.
343. ALEXANDRESCU, GRIGORE. **Poezii și proză.** – Chișinău: Litera, 1998. – il.
344. BĂLCESCU, NICOLAE. **Românii supt Mihai-Voievod Viteazul:** [povestire]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
345. BUSUIOC, AUREL. **Unchiul din Paris; Singur în fața dragostei:** [romane]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
346. CANTEMIR, DIMITRIE. **Istoria ieroglifică:** [roman]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
347. CARAGIALE, ION LUCA. **La hanul lui Mânjoală:** [comedii]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.

348. CĂLINESCU, GEORGE. **Ion Creangă (Viața și opera)**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
349. **Cărți populare**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
350. CODRU, ANATOL. **Întâmplarea mirării**: [poezii]. – Chișinău: ARC, 1998. – il.
351. COSTIN, MIRON. **Viața lumii; Letopisețul Țării Moldovei; De neamul moldovenilor**: [versuri, cronici]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
352. COȘBUC, GEORGE. **Cântec de vitejie**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
353. DABIJA, NICOLAE. **Cerul lăuntric**: [versuri]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
354. DELAVRANCEA, BARBU. **Apus de soare**: [dramă în 4 acte]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
355. DOBROGEANU-GHEREA, CONSTANTIN. **Studii critice**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
356. DOSOFTEI. **Psaltirea în versuri**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
357. **Dragă mi-i și mult mi-i drag**: [cântece populare] / alcăt. Iu. Țibulschi. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
358. DRUȚĂ, BORIS. **Catacomba**: [povestiri]. – Chișinău: Cartier, 1998. – il.
359. DUMAS, ALEXANDRU (tatăl). **Laleaua neagră**: [roman]. – Chișinău: Litera; București: David, 1998. – il.
360. HOGAȘ, CALISTRAT. **Pe drumuri de munte**: [povestiri]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
361. IBRĂILEANU, GARABET. **Adela**: [roman, amintiri, aforisme]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.

362. IOSIF, ȘTEFAN OCTAVIAN. **Cântec sfânt**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
363. LA FONTAINE. **Fabule**. – Chișinău: Litera; București: David, 1998. – il.
364. MACEDONSKI, ALEXANDRU. **Excelsior**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
365. MAIORESCU, TUDOR. **Critice**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
366. MATEEVICI, ALEXEI. **În zarea anilor**: [poezie, proză, publicistică]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
367. MATCOVSCHI, DUMITRU. **Vad**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
368. MIHĂESCU, GIB ION. **Donna Alba**: [romane în 2 vol.]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
369. MIHĂESCU, GIB ION. **Rusoaica**: [roman]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
370. MIHĂESCU, GIB ION. **Troița**: [nuvele]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
371. ODOBESCU, ALEXANDRU. **Doamna Chiajna și alte proze**. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
372. REBREANU, LIVIU. **Răscoala**: [roman]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
373. REBREANU, LIVIU. **Roman**: [în 2 vol.]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
374. RUSSO, ALECU. **Cântarea României**: [poem în proză]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
375. SADOVEANU, MIHAIL. **Opere alese**: [în 22 vol.]. – Chișinău: Știința; București: Ed. Fundației Culturale Române, 1997. – il.

376. SUCEVEANU, ARCADIE. **Înfruntarea lui Heraclit**: [poezii, eseuri]. – Chișinău: Litera, 1998. – il.
377. CODRU, ANATOL. **Ruperea din neființă**: [versuri]. – Chișinău: Cartea Moldovei, 1999. – il.
378. CUZUIOC, ION. **Birocrații**: [nuvele și povestiri umoristice]. – Chișinău: Litera, 1999. – il.
379. CODRU, ANATOL. **Piatra de citire**: [poezii]. – Chișinău: Litera, 2000. – il.
380. CUZUIOC, ION. **Gâdilici la limbă**: [epigrame, epitafii, catrene sofisticate, replici epigramatice, parodii]. – Chișinău: Iulian, 2000. – il.
381. SĂRARU, DINU. **Niște țărani**: [roman]. – Chișinău: Litera, 2000. – il.
382. VATAMANU, ION. **Nimic nu-i zero**: [roman]. – Chișinău: Litera, 2000. – il.
383. VIERU, GRIGORE. **Acum și în veac**: [poeme, confesiuni]. – Chișinău: Litera, 2000. – il.
384. VIERU, GRIGORE. **Mama; Trenul merge, fuge; Cine bine va cânta; Cucul; Melc-melc, codobelc**. – Chișinău, 2000. – il.
385. AGÂRBICEANU, ION. **Fefelega**: [povestiri]. – Chișinău: Litera, 2001, 2004. – il.
386. BOLINTINEANU, DIMITRIE. **Legende istorice**: [în versuri]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001, 2003. – il.
387. CARAGIALE, MATEIU ION. **Craii de Curtea-Veche**: [versuri, povestiri, art., st. heraldice, însemnări, note]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001. – il.
388. **Dicționar de proverbe și zicători românești** / alcăt. Grigore Botezatu. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001. – il.

389. EMINESCU, MIHAI. **Luceafărul**: [antume]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001, 2003, 2004. – il.
390. PARII, BORIS. **Răbufnirea din zbucium**: [despre savantul, profesorul universitar, stomatologul M. Bușani]. – Chișinău: Centrul Ed. al ULIM, 2001. – il.
391. REBREANU, LIVIU. **Adam și Eva**: [roman]. – Chișinău: Litera, 2001. – il.
392. SLAVICI, ION. **Moara cu noroc**: [nuvelă]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001, 2003. – il.
393. VLAHUȚĂ, ALEXANDRU. **Din trecutul nostru; România pitorească**: [proză]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2001. – il.
394. ALECSANDRI, VASILE. **Despot-Vodă; Sânziana și Pepelea**: [piese]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002, 2003. – il.
395. BACALBAȘA, ANTON. **Moș Teacă**: [povestiri umoristice]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002. – il.
396. **Balade populare românești**: [cântece bătrânești] / coord. A. Vidrașcu. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002. – il.
397. CARAGIALE, ION LUCA. **O făclie de Paști**: [comedii]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002, 2003. – il.
398. EMINESCU, MIHAI. **Geniu pustiu**: [proză literară]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002, 2003. – il.
399. HROPOTINSCHI, ANDREI. **Păcală și Tândală**: [snoave populare]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002, 2003, 2004. – il.
400. MINULESCU, ION. **Corigent la limba română; Roșu, galben și albastru**: [romane]. – Chișinău: Litera, 2002. – il.
401. VIERU, GRIGORE. **La școala iepurașilor**: [poezii pentru copii]. – Chișinău: Prut Internațional, 2002. – il.

402. VIERU, GRIGORE. **Strigat-am către tine:** [antologie]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2002. – il.
403. AGÂRBICEANU, ION. **Fefelega:** [povestiri și schițe]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
404. ALECSANDRI, VASILE. **Chirița în Iași sau Două fete ș-o neneacă:** [comedii]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
405. BOLINTINEANU, DIMITRIE. **Legende istorice:** [în versuri]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
406. CĂRARE, PETRU. **Punctul de reper:** [versuri lirico-satirice, schițe, nuvele, piese, parodii, poezii pentru copii]. – Chișinău: Litera, 2003, 2004. – il.
407. **Dicționar de ghicitori: cinel-cinel:** [antologie] / alcăt. C. Mohanu. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
408. DULFU, PETRE. **Isprăvile lui Păcală:** [povestiri și snoave în versuri]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
409. HASDEU, BOGDAN PETRICEICU. **Răzvan și Vidra:** [culegere de versuri, drame, povestiri]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2003. – il.
410. JOSANU, EFIM. **A fi:** [publicistică literară]. – Chișinău: Litera, 2004. – il.
411. EMINESCU, MIHAI. **Luceafărul:** [antume]. – Chișinău: Litera; București: Litera Internațional, 2005. – il.
412. **Un discipol al lui Orfeu: Omagiu poetului Gr. Vieru la 70 de ani** / Ed. îngrijită de Raisa Vieru. – Chișinău: Prut Internațional, 2005. – il.
413. MARIN, GHEORGHE. **Închinare memoriei:** [proză docum. cu fotogr.]. – Chișinău: S.n., 2006. – il.

ILUSTRAȚII LA PUBLICAȚII PERIODICE

414. BRANDT, SEBASTIAN. **Despre lăcomie:** [versuri] // Luceafărul. – 1997. – 31 iul. – il.
415. FAUST, WALTER GEISSELHARDT. **O cafea cu pistolul pe masă:** [nuvelă] // Săptămîna. – 1997. – 18 iul. – P. 27. – il.
416. VANGHELI, SPIRIDON. **Bastonul:** [povestire] // Alunelul. – 1997. – Nr. 6. – P. 10-11. – il.
417. ВАНГЕЛИ, СПИРИДОН. **Дедушкина трость:** [povestire] // Alunelul. – 1997. – Nr. 6. – P. 10-11. – il.
418. ЭМИНЕСКУ, МИХАИЛ. **Ни в Иегову я не верю... :** [poezii] // Независимая Молдова. – 1998. – 15 ian. – il.
419. ХАШДЭУ, БОГДАН ПЕТРИЧЕЙКУ. **Михаил Еминеску:** [poezii] // Независимая Молдова. – 1998. – 12 iun. – P. 5. – il.
420. **Cu mama:** [pictură] // Noi. – 2000. – Nr. 5. – P. 1 a cop.
421. COVAL, IURII. **Cioroiul curios:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 11. – P. 11-12. – il.
422. **Cufărul:** [din înțelepciunea arabă] // Alunelul. – 2004. – Nr. 9. – P. 6-7. – il.
423. HLIB, LIDIA. **Bună ziua, Mărule!:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 2. – P. 6-7. – il.
424. MARIAN, SIMION FLOREA. **Barza și broaștele:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 3. – P. 2 a cop. – il.
425. MIREA, O. **Salcia și plopul:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 3. – P. 3. – il.
426. VANGHELI, SPIRIDON. **Noaptea de Anul Nou:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 12. – P. 5, 11. – il.
427. **Visul negustorului:** [snoavă engleză] // Alunelul. – 2004. – Nr. 10. – P. 10-11. – il.

428. ZOȘCENCO, MIHAIL. **Călători de pomină:** [povestire] // Alunelul. – 2004. – Nr. 7/8. – P. 10-12. – il.
429. IACHIM, ION. **Lapte pentru fiul bufniței:** [povestire] // Alunelul. – 2005. – Nr. 1. – P. 13. – il.
430. **A venit Eu-Nu-Știu:** [poveste africană] // Alunelul. – 2006. – Nr. 3. – P. 6. – il.
431. **Coțofana lacomă:** [poveste kârgăză] // Alunelul. – 2006. – Nr. 3. – P. 7. – il.
432. **Cum porumbelul a învățat să-și facă cuib:** [poveste lituaniană] // Alunelul. – 2006. – Nr. 3. – P. 6. – il.
433. **De ce n-are ursul coadă și urechi:** [poveste românească] // Alunelul. – 2006. – Nr. 3. – P. 7. – il.
434. **Lupul și purcelușul:** [poveste slovacă] // Alunelul. – 2006. – Nr. 11. – P. 4. – il.
435. ȘTIRBU, TITUS. **Lângă geam; Zgârcitul; Bucățița de cretă; Sughitul; Dialog:** [versuri] // Alunelul. – 2007. – Nr. 7/8. – P. 8-9. – il.
436. BART, JEAN. **Creangă – învățătorul:** [povestire] // Alunelul. – 2007. – Nr. 1. – P. 4-5. – il.

INTERVIURI. CONVORBIRI. ARTICOLE DE ISAI CÂRMU

437. Burac, Andrei. **Perpetuele bucurii: Dialog cu contemporanii noștri.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1977. – P. 106-114.
438. **Chipul cărții:** [dialog cu plasticianul despre activitatea sa] // Tinerimea Moldovei. – 1977. – 17 apr. – P. 3.
439. **Mihail Burea:** [album] / trad. din lb. rusă Isai Cârmu. – Chișinău: Literatura Artistică, 1983. – il.

440. **O carte de valoare e ca o duminică:** [interviu] / interlocutor Valeriu Turea // Orizontul. – 1984. – Nr. 3. – P. 76-79; Горизонт. – 1984. – № 3. – С. 76-79.
441. **Хорошая книга – праздник:** [interviu] / записал В. Туря // Горизонт. – 1984. – № 3. – С. 52-54.
442. **Arta nu poate fi niciodată secundară:** [interviu] / interlocutor Alexandru Canțâr // Moldova. – 1990. – Nr. 5. – P. 26.
443. **Dragostea de-o viață: culoarea:** [dialogul scriitorului Ion Ciocanu cu plasticianul Isai Cârmu] // Patria tânără. – 1995. – 2 dec. – P. 13.
444. **Acel mitologic Sisif a fost dat de Dumnezeu:** [interviu cu I. Cârmu cu ocazia jubileului de 55 de ani de la naștere] / consemnare Emilia Ghețu, Antonina Sârbu // Moldova literară: supl. al ziarului „Moldova suverană”. – 1995. – 14 iun. – P. 4.
445. **Idolii există pentru a fi... detronați:** [interviu] / a consemnat Ion Ciocanu // Luceafărul. – 1996. – 24 dec.
446. **Speranța noastră, a tuturor:** [interviu] / interlocutor Ion Ciocanu // Luceafărul. – 1996. – 14 noiembr. – P. 3.
447. **Întârziați în fața pozei de familie... :** [interviu] / interlocutor Gr. Fidelschi // Luceafărul. – 1997. – 25 dec. – P. 4.
448. **Spectatorii mei sunt cititorii cărților pe care le-am ilustrat:** [interviu] / consemnare Gh. Budeanu // Flux: magazin săptămânal. – 1997. – 25 iul. – P. 6.
449. **Grafica de carte este zbuciumul vieții mele:** [interviu] / a realizat Gheorghe Budeanu // Atelier. – 1998. – Nr. 1/2. – P. 16-17.
450. **Inimile noastre nu mai au răbdare:** [interviu] / a realizat Antonina Sârbu // Flux: cotid. naț. – 1998. – 14 ian.
451. **Pregătiți calea Domnului... :** [interviu] / interlocutor Claudia Partole // Dialog. – 1998. – 4 apr.

452. **Pregătiți calea Domnului...** : [interviu] / consemnare Grigore Fidelschi // Luceafărul. – 1998. – 16 apr. – P. 2.

453. RUSU, S. **Mesajul plastic din delta Dunării**: [expoz. grupului de pictori reveniți din călătoria de creație de la Tulcea, România] // Curierul de seară. – 1999. – 20 sept. – P. 5.

454. **Anatolie Iavtușenko**: [despre graficianul Anatolie Iavtușenko] // Atelier. – 1998. – Nr. 5/6. – P. 5.

455. **Un senior al graficii de carte – Isai Cârmu**: [interviu] / a consemnat Marcela Gafton // Țara. – 1998. – 8 sept. – P. 4.

456. **Cea mai scumpă distincție sunt aprecierile admiratorilor mei**: [interviu] / consemnare Nicolae Roibu // Flux: cotid. naț. – 2000. – 16 mai. – P. 3.

457. **Indiferența înseamnă trădare**: [interviu] / consemnare Liliana Popușoi // Flux: ed. de vineri. – 2002. – 23 aug. – P. 6.

REPRODUCERI

458. Художники молдавской детской книги: [И. Богдеско, Л. Беляев, И. Виеру, Л. Домнин, Г. Врабие, Ф. Хэмурау, И. Кырму]. – Детская литература, 1971.

459. Coperta la antologia „Intrare în baladă” // Книжная графика Советской Молдавии. – Chișinău: Timpul, 1969. – P. 2, 36, 38.

460. Prezentarea grafică la cărțile: „Numele tău aprinde zorii”; G. Meniuc „Disc”; A. S. Pușkin „... cu lira nordică” (în colab. cu Gh. Vrabie); E. Damian „Spulber” // Cartea Moldovenească: Catalog: [expoz. internațională a cărților, consacrată centenarului nașterii lui V. I. Lenin]. – Chișinău: Timpul, 1970. – P. 12, 14, 31, 38, 42.

461. Ilustrații la cartea lui S. Brandt „Corabia nebunilor” // Literatura și arta. – 1980. – 3 apr. – P. 7.

462. Иллюстрации к книгам С. Бранта „Корабль дураков”; М. Эминеску „Избранное” // Книжное искусство СССР: Иллюстрация. Том 1 = Book art of the USSR. – Москва: Книга, 1983. – С. 243.
463. Simplu ca adevărul // Octombrie – flămără vie = Октябрь – живое знамя = October – everlasting flame = Octobre – oriflamme vive. – Chișinău: Literatura Artistică, 1984. – Il. 61.
464. Copertele la antologia „Numele tău aprinde zorii”; V. Ioviță „Dimitrie Cantemir”; F. Petrarca „Lirică” // Мастера книжной графики Молдавии. – Chișinău: Timpul, 1984. – P. 74-78.
465. Prezentarea grafică la cărțile: S. Brandt „Corabia nebunilor”; M. Eminescu „Opere alese”; „Răscrucea vânturilor”; „Povești populare moldovenești”; G. Meniuc „Toamna lui Orfeu”; „Cântece din bătrâni”; Andrei Voznesenski „Versuri”; N. Suruc, S. Cemortan „Dicționar în imagini”; V. Curbet „Promotori ai artei populare”; P. Boțu „Ornic”; L. Damian „Pâinea”; culegerea de poezii „Constelație de inimi”; I. Macovei „Lie, lie, ciocârlie” // Grafica de carte moldovenească / alcăt. Raisa Aculova. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – P. 102-109.
466. Grafică // Columna. – 1990. – Nr. 10. – P. 49-52. – 17 il. color.
467. Ilustrații la povestea „Cum Făt-Frumos a eliberat soarele”; coperta la povestea lui Ion Creangă „Făt-Frumos fiul Iepeii”; ilustrații la cartea „Povești bulgare” // Moldova. – 1990. – Nr. 5. – P. 27.
468. Reproducere stilizată după „Vânturi basarabene” de I. Vieru // Basarabia. – 1994. – Nr. 2/3, 4/5. – P. 1 a cop.
469. Copertele și ilustrațiile la cărțile: „Disc” de G. Meniuc; „Toot, maiorul și alții” de I. Erken; „Corabia nebunilor” de S. Brandt // Atelier: Publicație a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova. – 1998. – Nr. 1-2 (6-7). – P. 17.
470. Prima dragoste; George Meniuc; Vlad Ioviță; Autoportret; Rădăcini; Copilărie; Drumul de la război spre casă; M. Eminescu; Băiatul trezit de privighetori // Patria tânără. – 1995. – 2 dec. – P. 13.

471. Bătrânul și păsărica. Pastel. 1990. 55x42 cm; M. Eminescu. Sărmanul Dionis. Pastel. 1995. 53x45 cm; Mama. După creația lui Gr. Vieru. Pastel. 1990. 58x45 cm // Isai Cârmu. Grafică de carte: Pliant / expoz. 24 martie – 21 aprilie 2000. – Chișinău: Muzeul Național de Arte Plastice din Moldova, 2000.

472. Ilustrații la cartea „Corabia nebunilor” de Sebastian Brandt (xilografură); ilustrații și vinietă la cartea „Pâinea” de Liviu Damian (xilografură) // Arta 2003: Arte plastice: Arhitectură: Muzică: Teatru: Cinema / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2003. – P. 66.

CĂRȚI POȘTALE

473. **La mulți ani:** [carte poștală]. – Chișinău: Timpul, 1976.

AFIȘE (din colecția Bibliotecii Naționale)

474. **Выполняем взятые обязательства: [Уборка табака в колхозе «Правда» Комратского района]** // Сов. Молдавия, 1969.

475. **Сто лет со дня рождения В. И. Ленина.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969.

476. **Welcome to Moldavia** // Projekt. – 1974. – Nr. 1 (98). – P. 49. – (Polonia).

477. **Comsomolul Moldovei la 50 ani. 1925 – 1975.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975. 60x90 cm.

478. **Комсомолу Молдавии 50 лет. 1925 – 1975.** – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975.

479. **Afiș de reclamă „Moldova sovietică”. 1976** // Творчество. – 1977. – № 6. – С. 3.

EXPOZIȚII

CATALOGUE, PLIANTE ȘI INVITAȚII (ale expozițiilor personale și de grup)

480. Юбилейная выставка изобразительного искусства
Молдавской СССР: Каталог. – Кишинёв: Тимпул, 1969.

Din conț.: Из иллюстраций к книге «Хоровод мира». 1967 г.:

Письмо из Панкраца, ксилография. 9x7.

Гренада, ксил. 9x11.

Из иллюстраций к книге «Путь в Партию» (2). 1967 г.

Акварель. 20x28 и 20x29.

481. Республиканская художественная выставка, посвященная
50-летию ВЛКСМ: Каталог.

– Кишинёв: Тимпул, 1970.

Din conț.: Плакат. 1968. 80x60.

482. Выставка произведений художников Молдавии: Каталог. –
Кишинёв: Тимпул, 1970.

Din conț.: Серия иллюстраций к книге стихов о В. И.

Ленине. 1969 г. (5 листов), линогравюра. 30x20.

483. Expoziție Internațională a Cărților, consacrată centenarului
nașterii lui V. I. Lenin. – Chișinău: Timpul, 1970.

Din conț.: **Numele tău aprinde zorii**. Supracopertă. 1969.
Hârtie, peniță, tuș.

V. I. Lenin „**Sarcinile uniunilor tinereții**”.

G. Meniuc „**Disc**”.

E. Damian „**Spulber**”. Copertă.

Al. Pușkin „**Zdesi, liroi severnoi...**”.

484. Книжная графика Советской Молдавии: Каталог. –
Кишинёв, 1970.

Din conț.: Суперобложка сборника „**Имя твоё зажигает
зори**”. 1996 г. Бумага, перо, кисть.

485. Дни культуры Советской Молдавии в Армянской ССР: Изобразительное искусство Молдавской ССР: Каталог. – Кишинёв: Тимпуд, 1971.

Din conț.: Серия иллюстраций к книге стихов о В. И. Ленине. 1969 г. (5 листов), линогравюра. 30x20.

486. Искусство Советской Молдавии: Каталог. – Москва: Советский художник. 1984.

Din conț.: Иллюстрации к книге Дж. Менюка «Осень Орфея» (3). 1983. Бумага, тушь, перо. 13x10.

Иллюстрации к книге С. Бранта «Корабль дураков». 1978 г.:

О воспитании детей. 12,2x7,3.

О докторах-шарлатанах. 12,2x7,4.

О лестии. 12,2x7,3.

Предисловие. 12x7,3.

Иллюстрации к книге Дж. Менюка «Осень Орфея» (3). 1983. Бумага, тушь, перо. 13x10.

487. Expoziția jubiliară republicană de arte plastice, consacrată aniversării a 60-a a formării RSS Moldovenești și creării Partidului Comunist al Moldovei: Pictură, grafică, sculptură, artă decorativă aplicată, artă teatral-scenografică: Catalog. – Chișinău: Timpul, 1986.

Din conț.: Ilustrații la cartea „Toamna lui Orfeu” de G. Meniuc. 1983. Hârtie, peniță, tuș. 13x10.

488. **Isai Cârmu:** [pliant] / Grafica de carte. Expoziție (24 martie – 21 aprilie). – Chișinău: Presa, 2000.

DESPRE VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI ISAI CÂRMU

489. Pentru merite deosebite avute în studierea și promovarea operei eminesciene: Decret nr. 340 din 7 august 2000 privind conferirea medaliei comemorative „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu” dlui Isai Cârmu, grafician // Monitorul Oficial al României. – 2000. – Nr. 402. – 28 aug.

BIBLIOGRAFII

490. [CÂRMU, ISAI] // Calendar Național 2000. – Chișinău, 2000. – P. 148-150.

491. [CÂRMU, ISAI] // Calendar Național 2005. – Chișinău, 2004. – P. 136.

ENCICLOPEDII, DICȚIONARE

492. [CÂRMU, ISAI] // Справочник членов Союза Художников СССР (А-К). – Москва: Советский художник, 1973. – С. 497. – (по состоянию на 1 октября 1972 г.)

493. [CÂRMU, ISAI] // Справочник членов Союза Художников СССР (А-Л). – Москва: Советский художник, 1982. – С. 731. – (по состоянию на 29 марта 1982 г.)

494. [CÂRMU, ISAI] // Книговедение: Энциклопедический словарь. – Москва: Советская энциклопедия, 1982. – С. 356.

495. [CÂRMU, ISAI] // Literatura și arta Moldovei: Enciclopedie. – Chișinău, 1985. – V. 1. – P. 361.

496. [CÂRMU, ISAI] // Dicționar enciclopedic moldovenesc. – Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești. – 1989. – P. 317.

STUDII, ARTICOLE ÎN PUBLICAȚII PERIODICE

497. **În atelierul pictorului** [Isai Cârmu] // Femeia Moldovei. – 1968. – Nr. 11. – P. 12-13.
498. CLIMA, MIHAI. **Isai Cârmu – tânăr grafician moldovean** // Cultura. – 1969. – 16 aug. – P. 12.
499. [CÂRMU, ISAI] // Книжная графика Советской Молдавии. – Chișinău: Timpul, 1969. – P. 2, 36, 38.
500. [CÂRMU, ISAI] // Ильяшенко, Л. Молдавские художники – детям. – Chișinău: Lumina, 1970. – P. 21.
501. TULNIC, VITALIE. **Câțiva stropi de cerneală senină...** [despre creația plasticianului] // Moldova. – 1970. – Nr. 10. – P. 27.
502. DORU, N. **Grafică:** [despre cărțile ilustrate de Isai Cârmu] // Femeia Moldovei. – 1975. – Nr. 9. – P. 16-17.
503. MIHAILOVA, V. **Acompaniamentul gravurii:** [despre pictorul I. Cârmu] // Chișinău: gazeta de seară. – 1975. – 5 apr.
504. КАМЕНСКИЙ, А. **Конструктор книги:** [о художнике-иллюстраторе И. Кырму] // Сов. Молдавия. – 1975. – 11 сент. – С. 4.
505. RUSU, A. **Isai Cârmu: pictorul și cartea:** [despre activitatea pictorului] // Tinerimea Moldovei. – 1976. – 16 apr. – P. 4.
506. [CÂRMU, ISAI] // Художники Молдавской Советской книги. – Chișinău: Lumina, 1977. – P. 64-67.
507. ZBÂRCIOG, VLAD. **Isai Cârmu:** [despre succesele graficianului] // Literatura și arta. – 1977. – 1 sept. – P. 8.

508. LUNGU, EUGEN. **Un penel între verbe:** [despre graficianul I. Cârmu] // Literatura și arta. – 1980. – 3 apr. – P. 7.

509. [CÂRMU, ISAI] // Искусство молдавской книги / Добровольное общество любителей книги Молдавской ССР: [Pliant]. – Chișinău, 1982.

510. [CÂRMU, ISAI] // Grafică de carte = Книжная графика. – Chișinău: Literatura Artistică, 1982.

511. [CÂRMU, ISAI] // **Художники-иллюстраторы** // Детская лит. – 1982. – № 1. – С. 1-62.

512. [CÂRMU, ISAI] // История искусства народов СССР: Искусство народов СССР 1960-1977 годов. – Т. 9 кн. первая. – Москва: Изобразительное искусство, 1982. – С. 338.

513. [CÂRMU, ISAI] // Книжное искусство СССР: Иллюстрация. Том 1 = Book art of the USSR. – Москва: Книга, 1983. – С. 243.

514. [CÂRMU, ISAI] // Мастера книжной графики Молдавии / сост. Босенко, Г. // Кишинёв: Тимпул. – 1984. – P. 74.

515. CERBU, V. **Făt-Frumos la poalele Fuji Yamei:** [despre creația graficianului I. Cârmu – deținător al Diplomei „Ivan Fiodorov” pentru ilustrarea unor povești apărute în limba japoneză] // Orizontul. – 1985 (1986). – № 9. – P. 53; Горизонт. – 1986. – № 9. – С. 53.

516. CERNEI, VSEVOLOD. **Un călător claustrat într-o bibliotecă:** [despre creația graficianului I. Cârmu] // Literatura și arta. – 1985. – 10 oct. – P. 6.

517. [CÂRMU, ISAI] // Grafica de carte moldovenească / alcăt. Raisa Aculova. – Chișinău: Literatura Artistică, 1986. – P. 102-109.

518. ACULOVA, RAISA. **Cârmu Isai. Aspectul grafic al cărții:** [discuție susținută de criticul de artă R. Aculova și pict. I. Cârmu] // Moldova socialistă. – 1986. – 14 ian. – P. 4.
519. [CÂRMU, ISAI] // Осадчий, Е. Республиканское художественно-педагогическое училище имени И. Е. Репина // Кишинёв: Литература артистикэ, 1987. – С. 39.
520. [CÂRMU, ISAI] // Книжное искусство СССР: Оформление, конструирование, шрифт. Том 2 = Book art of the USSR. – Москва: Книга, 1990. – С. 19.
521. BARBAS, ELEONORA. **Isai Cârmu, vrăjitor al cărții:** [despre creația pictorului] // Columna. – 1990. – Nr. 10 (1). – P. 48; Колумна. – 1990. – № 10. – С. 48-49.
522. ȘUȘALĂ, ION. **Arta Basarabiei la București:** [Galeria „ARTEXPO” de la Teatrul Național din București] // Literatura și arta. – 1993. – 1 apr. – P. 6.
523. RUSU, SOFIA. **Mesaje plastice din Delta Dunării:** [expoz. grupului de pictori reveniți din călătoria de creație de la Tulcea, România: printre participanți: Isai Cârmu] // Curierul de seară. – 1994. – 20 sept. – P. 5.
524. GHEȚU, EMILIA. **Omul care trăiește prin carte:** [despre creația lui I. Cârmu la 55 de ani de la naștere] // Flux. – 1995. – 30 iun. – P. 21.
525. RUCAN, LORA. **Isai Cârmu: „Pe toți oamenii buni îi am prieteni...”:** [referitor la creația pictorului] // Viața satului. – 1997. – 4 ian. – P. 3.
526. ANGHEL, ALA. **A povesti prin intermediul graficii:** [creația plasticianului I. Cârmu] // Moldova suverană. – 2000. – 29 mart. – P. 6.

527. ШАЛАГИНОВА, НАТАЛЬЯ. **Книга – как поле:**
[юбилейная выставка И. Кырму в Национальном
Художественном Музее] // Независимая Молдова. – 2000. – 30
март. – С. 3.
528. MOLDOVEANU, VALENTINA. **Un magician prin al cărui
atelier s-au perindat numeroși scriitori:** [vernisaaj] // Mesagerul. –
2000. – 31 mart. – P. 6.
529. RUCAN, LORA. **Marea șansă de a fi în timp** // Dialog. –
2000. – 7 apr. – P. 7.
530. SÂRGHI, LARISA. **Flacăra vie în vatra rece a cotidianului:**
[expo. pers. la 60 de ani de la naștere la Muzeul Național de Arte
Plastice] // Capitala. – 2000. – 8 apr. – P. 8.
531. MOCANU, DOINA. **O iscălitură pe coperta unei cărți:**
[expoziție de grafică a maestrului Isai Cârmu găzduită de Muzeul
Național de Arte Plastice] // Jurnal de Chișinău. – 2000. – 14 apr. – P. 3.
532. ROIBU, NICOLAE. **Arta de a fi... în artă** // Flux: ed. de
vineri. – 2000. – 14 apr. – P. 8.
533. STICI, ION. **Isai, dragă Isai, mare har de la Dumnezeu ai!:**
[pictorul I. Cârmu la 60 de ani de la naștere] // Moldova suverană. –
2000. – 16 mai. – P. 6.
534. GAFTON, MARCELA. **Portretul artistului cu bucuriile și
tristețile sale:** [pictorul I. Cârmu] // Țara. – 2000. – 16 mai. – P. 4.
535. ȘVITCHI, DIANA. **Isai Cârmu – cârmuitor al graficii de
carte** // Florile dalbe. – 2000. – 23 mart. – P. 3.
536. GAFTON, MARCELA. **Portret de familie (prin prisma unei
expoziții):** [de lucrări aparținând dlui I. Cârmu și fiicei Victoria, găzduită de
Centrul de Medicină Estetică din Chișinău] // Țara. – 2000. – 15 aug. – P. 4.

537. VRABIE, GHEORGHE. Arta graficii de carte din Republica Moldova din a doua jumătate a secolului XX: Realizări, probleme, perspective // Arta 2003: Arte plastice: Arhitectură: Muzică: Teatru: Cinema / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2003. – P. 65-68.

538. CUZUIOC, ION. **Graficianul Isai Cârmu, un mare caricaturist** // Țara. – 2002. – 24 sept. – P. 4.

539. MORĂRAȘ, M. **Graficianul care a creat cel mai durabil monument – Cartea!:** [65 de ani de la nașterea lui I. Cârmu] // Literatura și arta. – 2005. – 26 mai. – P. 1.

540. ROIBU, NICOLAE. **Isai Cârmu, omul de dimineață al Timpului** // Timpul de dimineață. – 2005. – 20 mai. – P. 20.

541. [CÂRMU, ISAI] // Arta 2006: Arte vizuale: Arte plastice: Arhitectură / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2006. – P. 92.

FOTOGRAFII CU ARTISTUL PLASTIC ISAI CÂRMU

542. Isai Cârmu la începutul etapei de creație // Moldova suverană. – 2000. – 16 mai. – P. 6; Isai Cârmu. Grafică de carte: [pliant] / expoz. 24 martie – 21 apr. 2000. – Muzeul Național de Arte Plastice din Moldova, 2000.

543. Isai Cârmu la 44 de ani // Orizontul. – 1984. – Nr. 3. – P. 76-79.

544. Isai Cârmu: 50 // Moldova. – 1990. – Nr. 5. – P. 26.

545. Autoportret // Patria tânără. – 1995. – Nr. 47. – 2 dec. – P. 13.

546. Isai Cârmu la 56 de ani // Luceafărul. – 1996. – 24 dec.

547. Isai Cârmu la 57 de ani // Viața satului. – 1997. – 4 ian. – P. 3.

548. Isai CÂRMU la 58 de ani // Atelier: Publicație a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova. – 1998. – Nr. 1-2 (6-7) – P. 16.

549. Isai Cârmu la 60 de ani la geamul atelierului său // Țara. – 2000. – 15 mai. – P. 4.

550. Isai Cârmu la 60 de primăveri // Moldova suverană. – 2000. – 16 mai. – P. 6; Isai Cârmu. Grafică de carte: [pliant] / expoz. 24 martie – 21 apr. 2000. – Muzeul Național de Arte Plastice din Moldova, 2000.

551. Portretul maestrului Isai Cârmu creionat de Diana Șvitchi // Florile dalbe. – 2000. – 23 martie. – Nr. 10-11. – P. 3.

552. Isai Cârmu la o cafea // Flux: ed. de vineri. – 2002. – 23 aug. – P. 6.

553. Isai Cârmu – 65 de ani // Literatura și arta. – 2005. – 26 mai. – P. 1.

INDICE ALFABETIC DE NUME

A

Aculov, Raisa 182, 465, 517, 518
 Agârbiceanu, Ion 265, 385, 403
 Alecsandri, Vasile 91, 229, 251, 252, 266, 267, 341, 342, 394, 404, 470
 Alexandrescu, Grigore 343
 Anghel, Ala 526
 Antocolski, Pavel 67
 Antoniu, I. 147, 439
 Arghezi, Tudor 268
 Asachi, Gheorghe 269
 Avram, Madden's 270

B

Bacalbaşa, Anton 395
 Baconsky, Anatol 271, 272
 Bacovia, George 253
 Balzac, Honoré de 22
 Banăchin, Victor 18
 Barbas, Eleonora 521
 Barbu, Ion 274
 Bart, Jean 436
 Basarab, Neagoe 275
 Băieşu, Ion 159
 Băieşu, Nicolae 126, 277
 Bălcescu, Nicolae 344
 Beşleagă, Vladimir 278
 Blaga, Lucian 279
 Blandiana, Ana 280
 Bogza, Geo 281
 Bolintineanu, Dimitrie 282, 386, 405
 Bologan, Viorel 197
 Botezatu, Grigore 388
 Boţu, Pavel 86, 465
 Brandt, Sebastian 6-13, 96, 414, 461, 465, 469, 472
 Budeanu, Grigore 448, 449

Budai-Deleanu, Ion 283
 Burac, Andrei 52, 219, 437
 Burea, Mihail 147, 439
 Busuioc, Aurel 345
 Buşani, M. 390
 Buzura, Augustin 284

C

Camus, Albert 220
 Cantemir, Dimitrie 39, 128, 233, 346, 464
 Canţir, Alexandru 442
 Caragiale, Ion Luca 285, 286, 347, 387, 397
 Caragiale, Mateiu Ion 287, 387
 Caraion, Ion 288
 Carim, Mustai 180
 Caţaveică, Ion 149
 Călinescu, George 289, 348
 Cărare, Petru 221, 406
 Cârchelaru, Iuliu 98
 Cemortan, Stela 133, 186, 465
 Cerbu, V. 515
 Cernei, Vsevolod 516
 Cimpoi, Mihai 97
 Ciobanu, Ion Constantin 38, 45, 69, 87, 115, 137
 Ciocanu, Anatol 17
 Ciocanu, Ion 88, 116, 138, 443, 445, 446
 Cioculescu, Şerban 290
 Clima, M. 498
 Codru, Anatol 181, 188, 350, 377, 379
 Corlăteanu, Nicolae 200
 Costenco, Nicolae 99
 Costin, Miron 211, 351
 Coşbuc, George 242, 254, 352

Coval, Iurii 421
 Cozma, Valeriu 255
 Cozmescu, Alexandru 20
 Creangă, Ion 66, 189, 236, 256,
 467, 470
 Cruceniuc, Petre 70
 Crus, James 165
 Curbet, Vladimir 101, 465
 Cuzuioac, Ion 378, 380, 538

D

Dabija, Nicolae 151, 353
 Damian, Elena 28, 102, 460
 Damian, Liviu 54, 71, 89, 117, 465,
 472, 483
 Darie, Pavel 55, 72, 127
 Darienco, Petrea 46
 Defoe, Daniel 291
 Delavrancea, Barbu 292, 354
 Deleanu, Liviu 56, 201
 Delion, Pavel 243
 Dimov, Leonid 293
 Dobrogeanu-Gherea, Constantin 355
 Doinaş, Ştefan Augustin 294
 Donici, Alexandru 202, 295
 Doru, N. 502
 Dosoftei 212, 356
 Draci, Ivan 213
 Dragomir, Constantin 315
 Druţă, Boris 358
 Druţă, Ion 139,
 Dudin, Mihail 161
 Dudnic, Petru 118
 Dulfu, Petre 296, 408
 Dumas, Alexandru (fiul) 297
 Dumas, Alexandru (tatăl) 298, 359

E

Eftimiu, Victor 299
 Eminescu, Mihai 16, 129, 207, 214,

235, 257, 258, 300, 301, 389, 398,
 411, 465, 471
 Emin, G. 158
 Eraliev, Suiunbai 190
 Erken, Istvan 57, 469
 Esinencu, Nicolae 152

F

Fartunov, Ştefan 42, 85, 163
 Faust, Walter Geisselhardt 415
 Fidelschi, Grigore 447, 452
 Filimon, Nicolae 302

G

Gafton, Marcela 455, 534, 536
 Gaidar, Arcadie 19
 Gârleanu, Emil 306
 Gheţu, Emilia 444, 524
 Goethe, Johann Wolfgang von 307
 Gogol, Nicolae 308
 Goma, Paul 244, 245
 Gorki, Maxim 84
 Grabco, Alexei 224
 Grigorescu, Nicolae 337
 Grossman, Leonid 58
 Guleaški, Andrei 104
 Guseinov, Cinghiz 203

H

Hasdeu, Bogdan Petriceicu 204,
 246, 303, 409
 Hemingway, Ernest 73
 Henry, Oldy 234
 Hlib, Lidia 423
 Hogaş, Calistrat 259, 360
 Holban, Anton 304
 Hropotinschi, Andrei 399
 Huan, Ramon Himenes 48

I

Iachim, Ion 429
Iavtușenko, Anatolie 454
Ibrăileanu, Garabet 361
Ilf, Ilia 35
Ionescu, Vlad 225
Iorga, Nicolae 309
Iosif, Ștefan Octavian 310, 362
Ioviță, Vlad 464
Ispirescu, Petre 311
Istrati, Panait 312
Izmailov, Victor 74

J

Jelebeanu, Eugen 305
Josanu, Efim 410

K

Kafka, Franz 226
Karem, M. 153
Kogălniceanu, Mihail 313

L

Labiș, Nicolae 314
La Fontaine 363
Lavreniov, Boris 105
Lipcan, Alexandru 59
London, Jack 33
Lovinescu, Eugen 316
Lungu, Eugen 136, 508
Lupan, Andrei 60, 140

M

Macedonski, Alexandru 317, 364
Macovei, Ion 121, 465
Maiorescu, Tudor 365
Malev, Vera 166
Malot, Hector 318
Mann, Thomas 49
Marian, Simion Florea 424

Marin, Gheorghe 413
Marti, Jose 75
Matcovschi, Dumitru 106, 235, 247, 367
Mateevici, Alexei 198, 239, 366
Meniuc, George 29, 40, 76, 107, 154, 206, 319, 460, 465, 469, 483, 487
Mihailova, V. 503
Mihăescu, Gib Ion 368, 369, 370
Minulescu, Ion 400
Mirea, O. 425
Mocanu, Doina 531
Mohanu, C. 273, 407
Moldovan, Dumitru 131
Moldoveanu, Valentina 258
Morăraș, Mihai 539

N

Neculce, Ion 183, 237, 320
Negruzzi, Constantin 261, 321
Neruda, Pablo 61, 77

O

Odobescu, Alexandru 371
Oldridge, James 78
Oleinic, Vladimir 178
Onea, Nicolae 238

P

Parii, Boris 390
Partole, Claudia 215, 451
Pasternac, Boris 216
Perpessicius 322
Petrarca, Francesco 50
Petrov, Evgheni 35
Popovici, Constantin 63
Popușoi, Liliana 457
Preda, Marin 227
Prodanov, Petru 42, 85, 163
Pușkin, Alexandru 51, 460

R

Rădulescu, Ion Heliade 323
 Rebreanu, Liviu 184, 372, 373, 391
 Roibu, Nicolae 456, 532, 540
 Roșca, Valentin 145, 191, 249
 Rucan, Lora 525, 529
 Russo, Alecu 374
 Rusu, A. 505
 Rusu, Sofia 453, 523

S

Sadoveanu, Mihail 248, 262, 375
 Saka, Serafim 23, 64, 192
 Savostin, Nicolae 65
 Sararu, Dinu 381
 Sârbu, Antonina 444, 450
 Sârghi, Larisa 530
 Schiller, Friedrich von 146
 Scobioală, Aurel 193, 240
 Simenschy, Theofil 250
 Slavici, Ion 263, 264, 325, 392
 Stamatî-Ciurea, Constantin 236
 Stănescu, Nichita 327
 Stevenson, Robert Louis 328
 Stici, Ion 533
 Suceveanu, Arcadie 376
 Suruc, Natalia 133, 186, 465

Ș

Șleahu, Samson 20, 21, 109
 Șolohov, Mihail 122
 Știrbu, Titus 435
 Șușală, Ion 522
 Șvitchi, Diana 535, 551

T

Tagor, Rabindranat 110
 Tanc, Maxim 194
 Tomozei Gheorghe 329
 Topârceanu, George 330, 331
 Tulnic, Vitalie 501
 Turea, Valeriu 440
 Tvardovski, Alexandru 95, 228

Ț

Țăbulschi, Iurie 156, 208, 357

U

Ureche, Grigore 339

V

Vampilov, Alexandru 111
 Vangheli, Spiridon 34, 36, 37, 416, 426
 Varlaam 232
 Vatamanu, Ion 82, 134, 195, 209, 382
 Vatavu, Marian 24
 Vațietis, Oiar 83
 Verne, Jules 332, 333, 334
 Vianu, Tudor 335
 Vidrașcu, Anatol 396
 Vieru, Grigore 14, 44, 123, 124, 336, 383, 384, 401, 402, 412, 471
 Vieru, Ion 171
 Vieru, Raisa 412
 Vizitiu, Ion 112
 Vlahuță, Alexandru 337, 393
 Vodă, Gheorghe 125, 172
 Vodovozova, Elizaveta 26
 Voiculescu, Vasile 338
 Voynici, Etel Lilian 27
 Voznesenski, Andrei 113, 465
 Vrabie, Gheorghe 460, 472, 537

Z

Zadnipru, Petru 241
 Zamfirescu, Duiliu 340
 Zbârciog, Vlad 507
 Ziedonis, Imants 114
 Zigfrid, Polingher 218
 Zoșcenco, Mihail 428

А

Астафьев, Виктор 196

Б

Беляев, Леонид 458

Богдеско, Илья 458

Боцу, Павел 148

Брант, Себастьян 462

В

Вангели, Спиридон 417

Ватаману, Ион 157

Виеру, Игорь 458, 468

Врабие, Георгий 458

Д

Домнин, Л. 458

Е

Есиненку, Николай 162

И

Ильяшенко, Л. 32, 500

К

Каменский, А. 504

Кирияк, Виталий 179

Костенко, Николай 164

Л

Латьева, Лидия 120

М

Матеевич, Алексей 205

Мауриак, Франсуа 168

Менюк, Джеордже 167, 486

О

ОльшеВСКИ, Рудольф 142

Осадчий, Е. 519

П

Пелях, М. 43

Пушкин, Александр 31

С

Савостин, Николай 155, 185

Скобиоалэ, Аурел 230

Стамати-Чюрия, Константин 231

Т

Туреа, Валериу 441

Ф

Федин, Константин 176, 177

Х

Хашдэу, Богдан Петричейку 419

Хэмуруру, Филимон 458

Ч

Чоккой, Георге 150

Чяпек, Карел 199

Ш

Шалагинова, Наталья 527

Шишов, Вячеслав 170

Э

Эминеску, Михаил 119, 418, 462

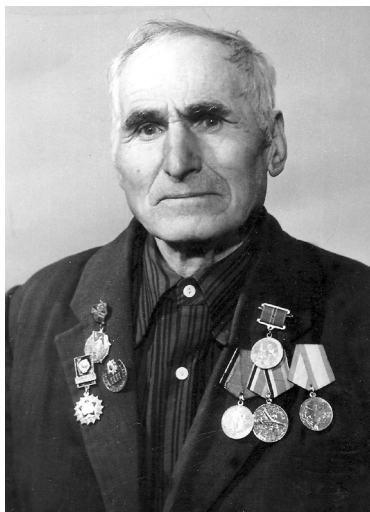
LISTA PUBLICAȚIILOR PERIODICE CONSULTATE

Alunelul	Moldova literară: supl. al
Atelier	ziarului „Moldova suverană”
Basarabia	Moldova socialistă
Calendar Național	Moldova suverană
Capitala	Monitorul Oficial al României
Chișinău: gaz. de seară	Noi
Columna	Orizontul
Cultura	Patria tânără
Curierul de seară	Projekt (Polonia)
Dialog	Săptămîna
Femeia Moldovei	Timpul
Florile dalbe	Tinerimea Moldovei
Flux	Țara
Flux: cotidian național	Viața satului
Flux: ed. de vineri	
Flux: magazin săptămânal	***
Jurnal de Chișinău	Горизонт
Literatura și arta	Детская литература
Luceafărul	Независимая Молдова
Magazin bibliologic	Советская Молдавия
Mesagerul	Творчество
Moldova	

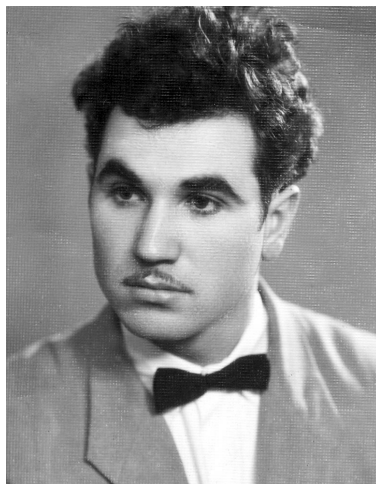
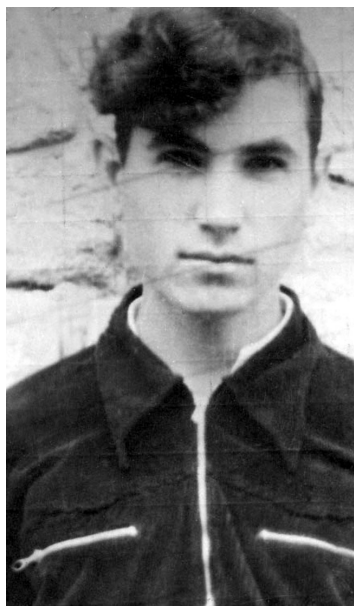
FILE DE ALBUM

Mama Maria (1922-1998)

Tata Grigore (1913-1991)

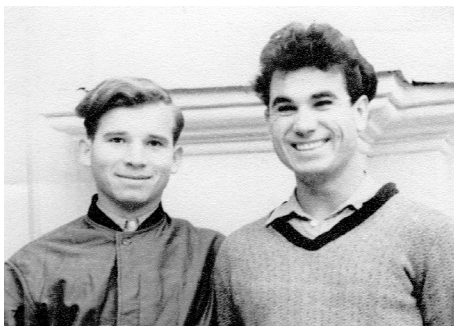

Isai Cărmu. 1959
Student la Școala de pictură

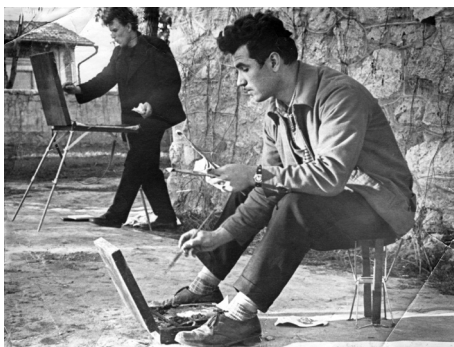
← Isai Cărmu. 1957

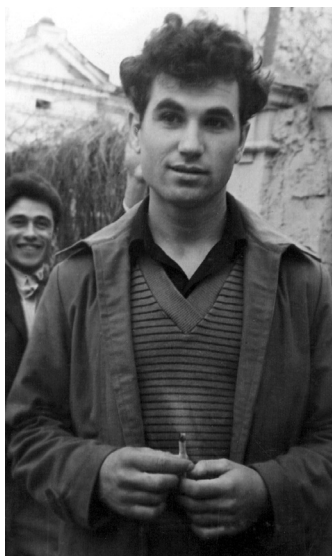
Isai Cârmu cu Semion Solonari
în gazdă la Nichita Bahcevan.
1958

Isai Cârmu cu Tudor Rabei. 1958

La studii cu colegul Alexei Novicov. 1960

Student la Școala de pictură. 1960

Isai Cârmu, Mihai Grati, Clim Talaghira
și Andrei Roșca

Marinar în aviația militară maritimă.
Marea Baltică.

Demobilizat. 1965

Marea Baltică. Königsberg. 1964

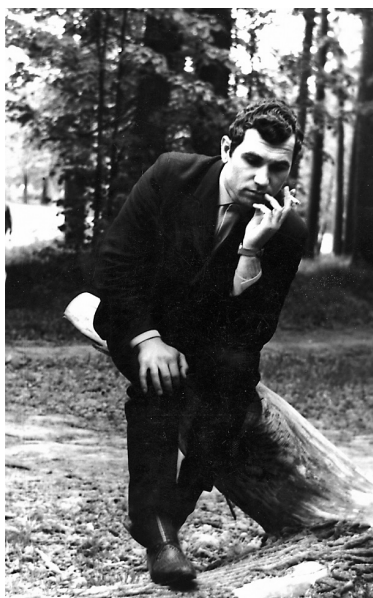
Surprins pe strada
Bănulescu-Bodoni. 1965

Soția Raia și Isai Cârmu. 1966

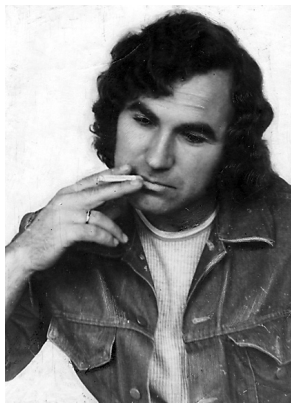
Gata, nunta a fost.
Viața abia începe. 1966

Student la Institutul Unional
de Poligrafie, Moscova. 1967

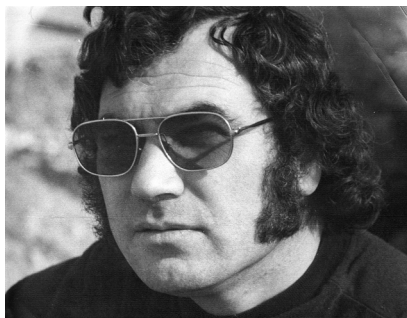
1967

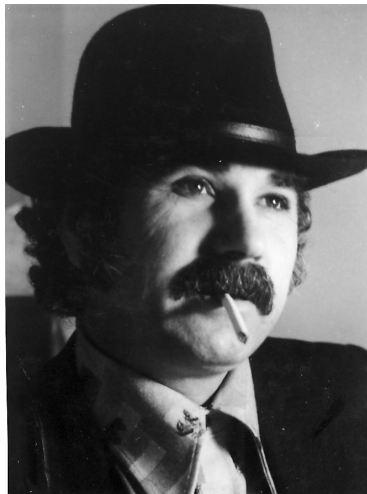
La început de cale...

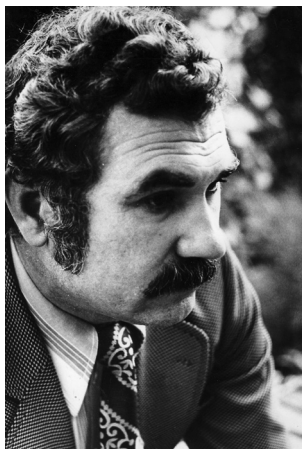
Palanga, Lituania. 1973

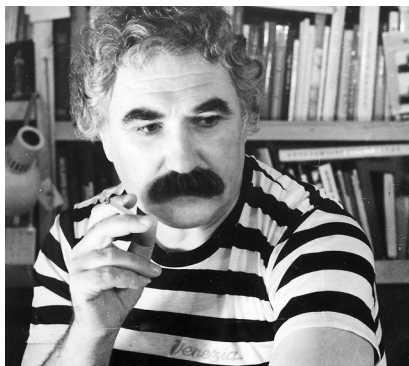
Pictor-șef la „Literatura și arta”. 1973

Germania. 1976

Deja matur. 1982

Proaspăt sosit din Italia. 1985

Ian Kiriakidi și Isai Cărmu. Expoziție de carte mondială (IBA), Germania, Leipzig. 1988

Isai Cărmu, Irina (Perm) și Ian Kiriakidi. Germania, Drezda. 1988

Serafim Saka și Isai Cărmu

Mihai Cimpoi și Isai Cărmu

Fiica Victoria, soia
Raia și Isai Cârnu în
atelier la jubileul de
60 ani

Isai Cârnu cu feciorul
Vladimir. 2000 ↓

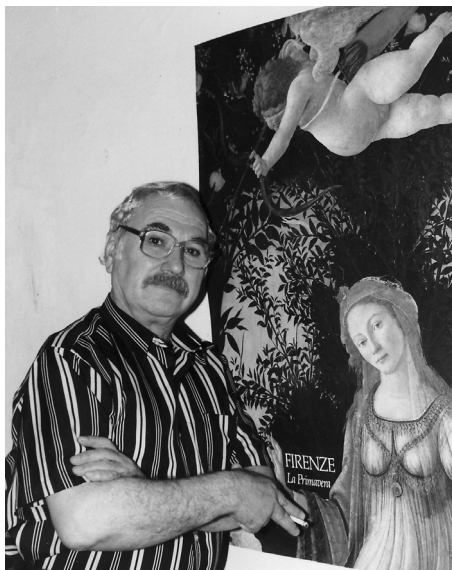
Protoiereul
Petru Buburuz
la binecuvântarea
expoziției jubiliare.
2000

Sandu Macovei, Ion Moraru
și Vasile Movileanu. 2000

Ninela Caranfil la vernisaj. Muzeul
Național de Artă. 2000

În atelier. 2000

Ion Buga, Anatol Babin, soția Raia, Isai Cârmu și Ion Stici. 2005

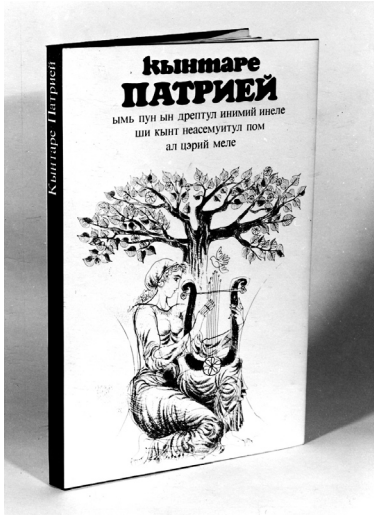
Anatol Babin, Isai Cârmu, Ion Buga, Andrei Malai. 2003

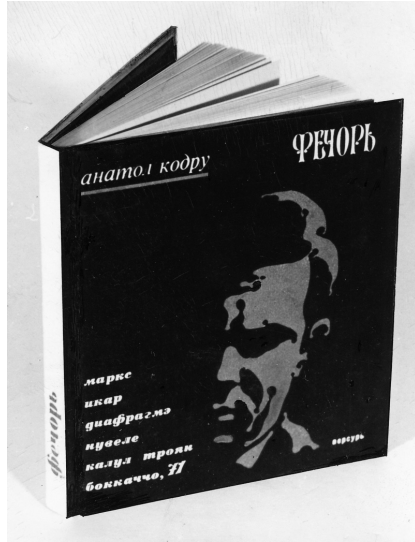
Anatol de la Botanica (Ciobanu), Isai Cârmu și maestrul Glebus Sainciuc. 2006

Feciorul Vladimir, nora Svetlana cu nepoții Radu și Valentin

Culegere „Cântare Patriei”.
Supracopertă, acvaforte. 1970

A. Codru. „Feciori”. Copertă. 1972

S. Vangeli. Copertă. 1972

P. Neruda. 1973. Xilografură (50x40).
Dedicată memoriei lui Pablo Neruda pentru
expoziția „Arta cărții”, Leipzig

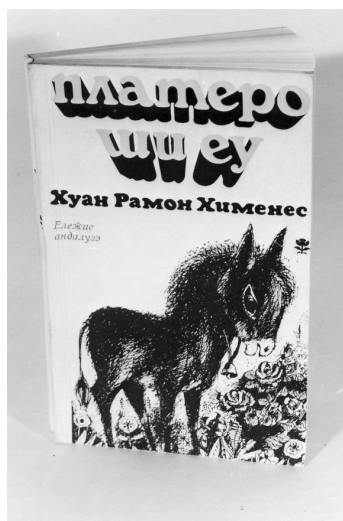
Afiș turistic. Varșovia. 1975

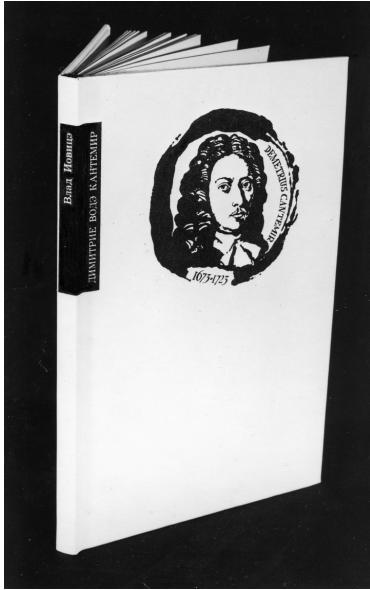
Ilustrație. 1976

A. Constantinov. „Bai Ganiu”.
Ilustrație. 1976

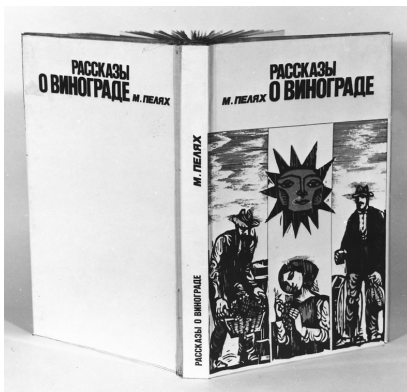
Copertă. 1976

Vlad Ioviță. „Dm. Vodă Cantemir”.
Copertă

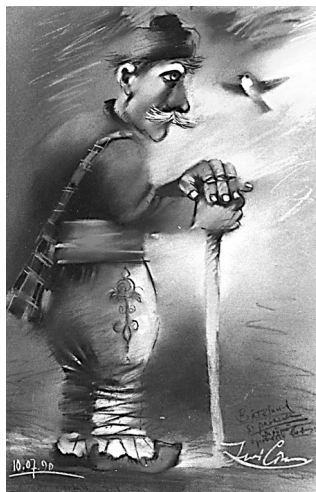
Supracopertă

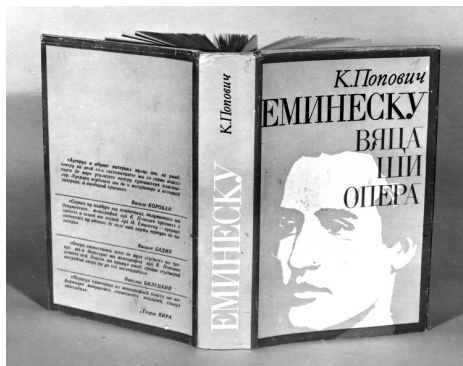
M. Peleah. „Povestiri despre vie și vin”.
Supracopertă. Xilogravură.1980

M. Peleah. „Povestiri despre vie și
vin”. Xilogravură.1980

„Bătrânul și pasărea”. Pastel.
Muzeul Național de Artă. 1980

Supracopertă. 1981

— „Povești marinărești”. Ilustrație

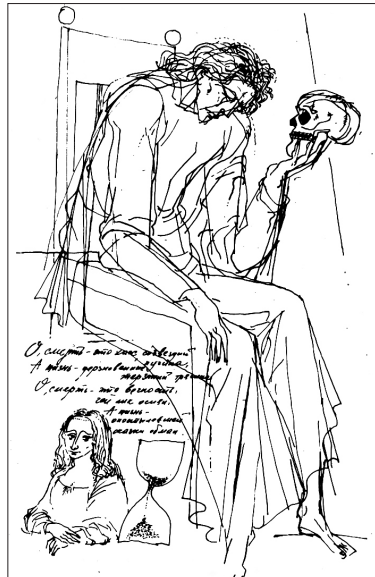
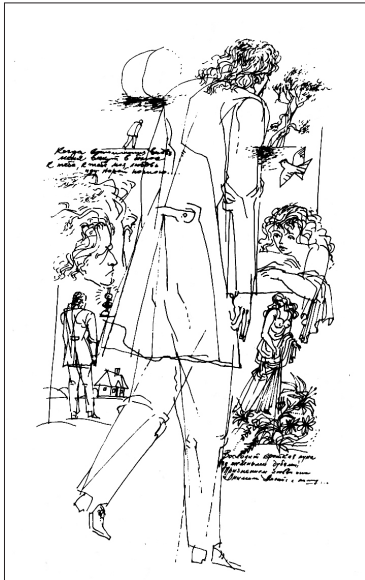
Petrarca. „Sonete”. Xilografie.
Copertă. 1983

Избранное Михаил Эминеску

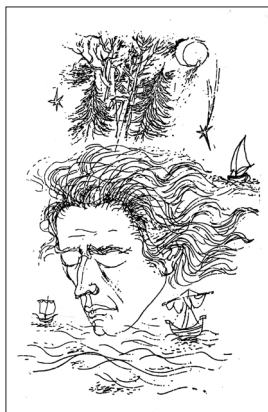
Михаил
Эминеску

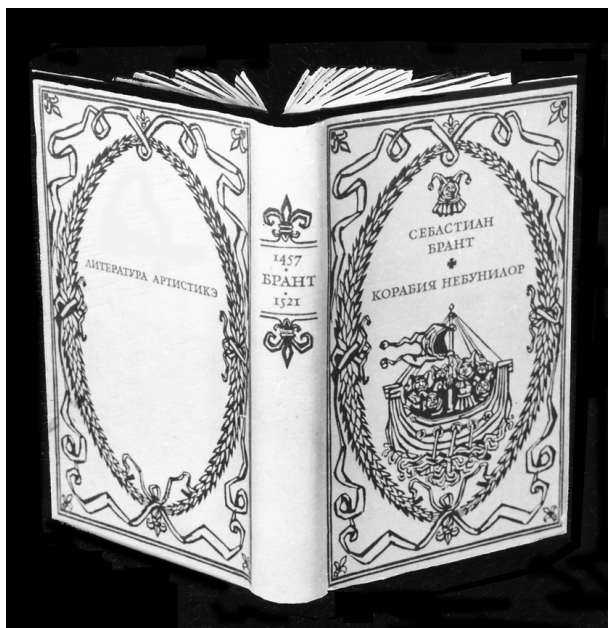
Избранное

M. Eminescu. Tuș, peniță. 1981

M. Eminescu. Tuș, peniță. 1981

S. Brandt. „Corabia nebunilor”.
Xilogravură. 1982

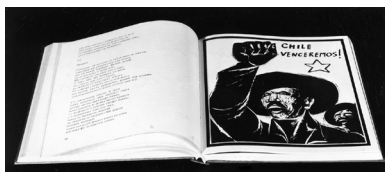
S. Brandt. „Corabia nebunilor”.
Xilogravură. 1982

P. Neruda. „Cântec general”.
Ilustrație. 1993

M. Eminescu. „Sărmanul Dionis”.
Pastel. Muzeul Național de Artă.
1993

P. Neruda. „Cântec general”.
Ilustrație. 1993

L. Rebreanu „Răscoala”. Ilustrație. 1998

Buclet. Expoziția personală, București. 1997

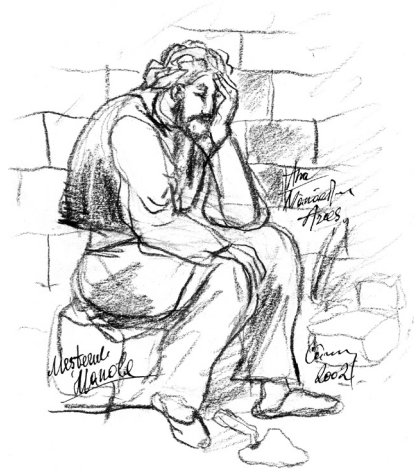
Buclet. Expoziția personală, București. 1997

Buclet. Expoziția personală, București. 1997

„Tândală și Păcală”. Ilustrație. 2002

„Meșterul Manole”. Ilustrație. 2003

Desen. 2002

CUPRINS

PREFAȚĂ	3
ARTICOLE DE AUTOR, PUBLICISTICĂ, DIALOGURI	5
Graficianul care a creat cel mai durabil monument – cartea!	5
Isai Cârmu, omul de dimineață al Timpului	6
Isai Cârmu: „Oamenii culți nu se supără pe caricaturiști”	8
Plasticianul Isai Cârmu: Indiferența înseamnă trădare	10
„Un magician prin al cărui atelier s-au perindat numeroși scriitori”	17
Timpul lui Isai Cârmu	20
Arta de a fi... în artă	23
O iscălitură pe coperta unei cărți	24
Portretul artistului cu bucuriile și tristețile sale	25
Isai, dragă Isai, mare har de la Dumnezeu ai!	27
Pregătiți calea Domnului	32
Isai Cârmu: „Pe toți oamenii buni îi am prieteni...”	35
Isai Cârmu: „Grafica de carte este zbuciumul vieții mele”	39
Întârziați în fața pozei de familie... (Dialog cu dl Isaie Cârmu, grafician, maestru emerit în arte)	43
Dragostea de-o viață: culoarea	50
Pentru a fi... detronați	53
Omul care trăiește prin carte	57
Arta nu poate fi niciodată secundară (Isai Cârmu: 50)	57
Isai Cârmu, vrăjitor al cărții	61
Făt-Frumos la poalele Fuji Yamei	63
Un călător claustrat într-o bibliotecă	65
„O carte de valoare e ca o duminică”	69
Un penel între verbe	76
Chipul cărții	78
APRECIERI, OPINII, SUGESTII	83
TABEL CRONOLOGIC	88
Opera	91
Operele ce fac parte din patrimoniul	
Muzeului Național de Arte Plastice din Moldova	91
Arta graficii de carte	92
Cărți ilustrate de Isai Cârmu	92
Ilustrații la publicații periodice	122
Interviuri. Convorbiri. Articole de Isai Cârmu	123
REPRODUCERI	125

Cărți poștale.....	127
Afișe (din colecția Bibliotecii Naționale).....	127
Expoziții.....	128
Cataloage, pliante și invitații (ale expozițiilor personale și de grup).....	128
Despre viața și activitatea lui Isai Cârnu.....	130
BIBLIOGRAFII	130
Enciclopedii, dicționare.....	130
Studii, articole în publicații periodice.....	131
Fotografii cu artistul plastic Isai Cârnu.....	135
Indice alfabetic de nume	137
Lista publicațiilor periodice consultate.....	142
File de album	143

Bun de tipar: 02.08.2010
Coli de tipar: 10,3
Tiraj: 100
Tiparul sub comanda nr. 11
Executat la Imprimeria BNRM,
str. 31 August 1989, nr. 78A,
Chişinău